

CENTRUL PENTRU DREPTURILE OMULUI DIN MOLDOVA

RAPORT

**privind respectarea drepturilor omului
în Republica Moldova
în anul 2004**

Chișinău - 2005

CUPRINS

Preambul.....	3
Capitolul I	
Drepturile civile.....	6
Capitolul II	
Drepturile sociale și economice.....	23
Capitolul III	
Activitatea Centrului pentru Drepturile Omului.....	56
Raport	
privind respectarea și asigurarea drepturilor persoanei la integritate fizică și psihică, la libertate și securitate în izolatoarele de detenție provizorie din cadrul MAI al R.M.....	70

PREAMBUL

„Centrul pentru Drepturile Omului prezintă Parlamentului un raport despre respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în decursul anului precedent”.

(art. 34 din Legea cu privire la avocații parlamentari)

În scopul realizării obligațiilor ce-i revin potrivit art. 34 din Legea cu privire la avocații parlamentari, Centrul pentru Drepturile Omului prezintă Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2004.

Acest raport nu intenționează să reia constatările și evaluările situației din perioadele anterioare, deoarece ele sunt disponibile pentru consultare în rapoartele precedente, nu este o descriere sau un bilanț al lucrului efectuat de institutul avocatului parlamentar pe parcursul unui an de activitate, ci o trecere în revistă a situației respectării drepturilor omului în unele domenii, care mai des au fost avizate în adresările petiționarilor.

O parte considerabilă din raport a fost consacrată prezentării cazurilor concrete, soluționate de avocații parlamentari, concomitent generalizându-se observațiile care, după părerea avocaților parlamentari, merită atenție.

Raportul se bazează, mai întâi de toate, pe sinteza rezultatelor examinării cererilor petiționarilor adresate avocaților parlamentari, studierea și analiza informației referitoare la respectarea drepturilor omului în Moldova și cele obținute în timpul vizitării de către avocații parlamentari și colaboratorii Centrului pentru Drepturile Omului a instituțiilor penitenciare, medicale, de protecție socială și a altor organizații de stat.

În raport au fost utilizate materiale prezentate de filialele Centrului, date statistice, studii sociologice, informații din mass-media.

Anul 2004 a fost bogat în aspect ce ține de drepturile omului. În acest an s-a marcat un deceniu de la adoptarea Constituției, care are o semnificație deosebită. Zece ani au demonstrat viabilitatea Legii Supreme. Toate prevederile ei au o importanță egală, deoarece asigură, în limitele opțiunilor exprimate, principiile de dezvoltare a statului moldovenesc, aspirațiile poporului de integrare în comunitatea internațională, de implementare a standardelor de apărare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în viața de zi cu zi.

Cîmpul constituțional este vast și permite nu numai apărarea demnității și spiritului de libertate a omului, dar și garantarea prosperității fiecărui individ.

În perioada dificilă de tranziție pe care o parcurge Republica Moldova, este semnificativ rolul Constituției în formarea bazelor legislației naționale, mai cu seamă că în acest sens nu a existat o experiență care să fie preluată.

Potențialul Legii Supreme nu s-a epuizat. Rezervele de aplicare a normelor constituționale, la baza cărora se află cele mai progresiste acte internaționale, sînt foarte mari. Nu ne rămîne decît să le transpunem în viață.

Avocații parlamentari, fiind împuterniciți cu dreptul de a sesiza Curtea Constituțională în vederea controlului constituționalității legilor și hotărîrilor Parlamentului, decretelor Președintelui Republicii Moldova, hotărîrilor și dispozițiilor Guvernului, asupra corespunderii lor principiilor general-acceptate și actelor juridice internaționale cu privire la drepturile omului, contribuie direct la edificarea ordinii de drept, preîntîmpinarea oricăror abuzuri, statornicirea spiritului de dreptate atît în conștiința tuturor conducătorilor, cît și în conștiința fiecărui cetățean.

Am folosit acest drept, unele inițiative fiind considerate întemeiate și acceptate, altele fiind respinse.

În anul de referință a demarat implementarea Planului Național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008 – program bine întocmit, care încearcă să îmbunătățească realizarea drepturilor civile, culturale, economice, politice și sociale în țară și care prevede un șir de măsuri menite să contribuie la perfecționarea legislației, consolidarea instituțiilor democratice, educația și instruirea în domeniul drepturilor omului, informarea populației despre posibilitățile și mecanismele existente pentru realizarea și apărarea drepturilor și libertăților omului.

Fiind o instituție națională independentă și, totodată, un mecanism nejudiciar important pentru apărarea și promovarea drepturilor omului, Centrului pentru Drepturile Omului îi revine un loc aparte în implementarea Planului Național. Prin activitatea noastră cotidiană contribuim la respectarea, promovarea și ameliorarea situației drepturilor omului.

Institutul avocatului parlamentar, fiind extrem de îngrijorat de evoluția evenimentelor din vara-toamna 2004 din regiunea Transnistreană, a condamnat ferm acțiunile întreprinse de autoritățile separatiste de la Tiraspol care, prin utilizarea forței, au atentat la drepturile și libertățile unei categorii de locuitori ai Republicii Moldova – închiderea liceelor cu instruire în limba moldovenească în baza grafiei latine; debranșarea unor localități de la rețeaua electrică din stînga Nistrului, aflate sub jurisdicția Chișinăului; separarea rețelelor de transport feroviar aflate în gestiunea Întreprinderii de Stat „Calea ferată a Moldovei”.

Fiind conștienți de faptul că nerespectarea de către autoritățile separatiste a angajamentelor asumate față de instituțiile europene, încălcarea celor mai elementare drepturi ale copilului ar putea să genereze destabilizarea situației din această regiune a Republicii Moldova, avocații parlamentari au solicitat instituțiilor internaționale de domeniu să intervină pentru a opri aceste încălcări grave ale drepturilor omului.

Desigur, există multe probleme nesoluționate, dar scopul și valorile spre care tindem sunt bine definite și conștientizate, și ele se vor materializa în măsura în care se vor realiza transformările economice, sociale și culturale în care Republica Moldova s-a angajat.

**Avocat parlamentar,
Directorul Centrului pentru Drepturile Omului**

Raisa Apolschii

15 martie 2005

CAPITOLUL I

Drepturile civile

(1) Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.

(2) Nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție.

(art. 20, Constituția Republicii Moldova)

(1) Dreptul la apărare este garantat.

(2) Fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale.

(3) În tot cursul procesului părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu.

(art. 26, Constituția Republicii Moldova)

Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, alte instrumente cu caracter universal și regional la care Republica Moldova este parte, garantează accesul persoanei la justiție, la un proces judiciar echitabil, nondiscriminatoriu. Mai multe acte legislative interne au menirea de a pune în aplicare mecanismul de exercitare de către cetățeni a dreptului de acces liber la justiție și la apărare.

Cu toate că prin realizarea Concepției reformei judiciare și de drept a fost adoptat un set de legi care au pus temelia proceselor de reformare a sistemului judecătoresc, a început reformarea procedurii judiciare, consolidarea sistemului judecătoresc pe verticală, reformarea sistemului de executare a deciziilor judecătorești, anul 2004 nu a adus ameliorarea așteptată în domeniul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Problema realizării dreptului de acces liber la justiție rămîne a fi acută, identificîndu-se aceleași impedimente ca și în anii precedenți:

- tergiversarea examinării cauzelor penale și civile;
- lipsa mijloacelor bănești pentru achitarea taxei de stat pentru inițierea procesului civil sau pentru înaintarea cererilor de apel și de recurs, pentru angajarea unui avocat;
- lipsa unei apărări efective și calitative a persoanelor aflate sub urmărire penală din partea avocaților din oficiu;
- accesul condamnatului aflat în detenție la serviciile avocatului din oficiu;
- dreptul la un recurs efectiv;
- dreptul la un proces echitabil;
- neexecutarea hotărîrilor judecătorești.

Din numărul total de petiții parvenite la Centrul pentru Drepturile Omului, în circa 26 la sută este invocată problema accesului liber la justiție. Ca și în anii precedenți, o bună parte din

acestea ține de tergiversarea examinării cauzelor în instanțele de judecată. Deosebit de alarmantă rămîne a fi situația cu examinarea dosarelor penale „în termeni rezonabili”. Institutul național al ombudsmanului a acumulat informații selective despre termenele aflării inculpaților în detenție preventivă pînă la pronunțarea sentinței definitive. Bunăoară, la instituția penitenciară Bălți au fost sesizate cazuri, cînd inculpații au fost deferiți justiției în anii 2001, 2002, 2003 însă pînă în perioada de referință nu a fost pronunțată o sentință definitivă. Această informație a fost adusă la cunoștința Consiliului Superior al Magistraturii, cu solicitarea de a o verifica și de a întreprinde, în funcție de caz, măsurile corespunzătoare.

Consiliul Superior al Magistraturii a atras atenția președinților instanțelor judecătorești asupra neajunsurilor depistate și a cerut luarea măsurilor pentru asigurarea judecării în termen rezonabil a cauzelor penale, pe care inculpații se află în stare de arest. Cu regret, acțiunile întreprinse de Consiliul Superior al Magistraturii au purtat un caracter formal și nu au influențat esențial asupra îmbunătățirii situației la acest capitol.

O atare situație a fost semnalată și de la un grup de deținuți din penitenciarul nr. 2 din Bender. Avocatul parlamentar a solicitat Consiliului Superior al Magistraturii verificarea faptelor invocate în petiție și adoptarea măsurilor de rigoare, menționînd totodată că informația acumulată vizavi de referințele petiționarilor confirmă multiple cazuri de încălcare a drepturilor acestora. Așa, contrar prevederilor art. 399 CPP (art.292 CPP în redacție veche), conform cărora copia de pe sentință sau de pe dispozitivul ei i se va înmîna inculpatului arestat în cel mult 3 zile de la pronunțarea acesteia, cet. S.P., condamnat la 27.02.2003, a primit copia sentinței doar la 13.05.2003; cet.S.G., condamnat la 29.11.2002, către 28.07.2003 încă nu primise sentința; cet. S.C., condamnat la 23.12.2002, către 27.01.2004 încă nu primise sentința; cet. I.N., condamnat la 16.06.2003, către 27.01.2004 încă nu primise sentința ș.a.

Contrapunînd datele de care dispunea avocatul parlamentar cu cele prezentate de Consiliul Superior al Magistraturii asupra acestei probleme, am concluzionat că nu a fost efectuat un control obiectiv al informațiilor expuse despre activitatea Judecătoriei Bender.

La insistența avocatului parlamentar C.S.M a examinat situația cu ieșirea la fața locului și într-adevăr a depistat încălcări în activitatea instanței de judecată nominalizată, stabilind că la situația 04.06.2004 nu erau transmise în cancelarie 54 de cauze penale judecate în 2003; în restanță se aflau 72 de cauze penale, inclusiv nejudecate în termen mai mare de 3 luni – 56 de cauze penale. Ulterior avocatul parlamentar a fost asigurat de faptul, că vor fi întreprinse măsuri întru lichidarea neajunsurilor depistate, iar activitatea Judecătoriei Bender va fi obiect de discuție la una din ședințele Consiliului Superior al Magistraturii, despre care ombudsmanul va fi informat suplimentar. Pînă în prezent nu dispunem de nici o informație asupra măsurilor întreprinse în continuare în privința redresării situației în această instanță de judecată.

Avocații parlamentari consideră oportune unele măsuri radicale, care ar permite lichidarea fenomenului de tergiversare a examinării cauzelor, de amânare nejustificată în repetate rânduri, de încălcare a termenelor de întocmire a proceselor-verbale, de tergiversare a transmiterii cauzelor judecate în cancelaria instanței, de expediere întârziată în cazurile prevăzute de lege în instanța ierarhic superioară, dat fiind faptul că în multe cazuri inculpații, după o aflare îndelungată în arest, sunt totuși achitați. Conform datelor furnizate de Ministerul Justiției, în anul 2004 au fost pronunțate 338 sentințe de achitare. Un exemplu elocvent: la Centrul pentru Drepturile Omului s-a adresat A.B., învinuit de săvârșirea unui omor, în legătură cu tergiversarea examinării cauzei penale în instanța de judecată. Instanța de fond a pronunțat în privința acestuia sentința de achitare, ulterior menținută de instanța de apel. După achitare, cetățeanul A.B. a depus o cerere de chemare în judecată pentru repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, instanța de judecată hotărînd încasarea a 110.000 lei din bugetul de stat în beneficiul acestuia.

O altă problemă deseori abordată de petiționari este problema neexecutării hotărîrilor judiciare. Este regretabil faptul, că multiple adresări către avocații parlamentari ar putea fi evitate, dacă instituțiile abilitate și-ar onora obligațiile la timp și în deplină măsură. Afirmăm aceasta, deoarece o bună parte din hotărîrile care ar putea fi real executate, își găsește soluționare numai după intervenirea avocaților parlamentari. În unele cazuri avocații parlamentari sunt nevoiți să întreprindă măsuri mai drastice întru repunerea în drepturi a cetățenilor. Astfel, la Centrul pentru Drepturile Omului s-a adresat cet. A. în privința neexecutării hotărîrii instanței de judecată de către cet. B. Adresările avocaților parlamentari către Ministerul Justiției și Departamentul de executare a deciziilor judiciare nu s-au soldat de rezultat pozitiv. Acumulînd materialele necesare, călăuzindu-se de prevederile art. 28 din Legea cu privire la avocații parlamentari, ombudsmanul a intervenit cu un demers către Procuratura Generală pentru începerea urmăririi penale împotriva debitorului în baza art. 320 Cod penal (în redacția 2002), care a fost satisfăcut. Cu regret nu întotdeauna procuratura acționează în acest sens, de cele mai multe ori manifestînd o atitudine formală.

La capitolul executare a hotărîrilor judiciare, Departamentul de executare a deciziilor judiciare (DEDJ) și-a expus opinia asupra unor probleme, soluționarea cărora ar permite îmbunătățirea executării reale a hotărîrilor, propunînd totodată unele măsuri concrete.

Conform opiniei DEDJ cele mai mari dificultăți apar la încasarea sumelor adjudecate din contul instituțiilor publice, precum și la încasarea datoriilor de la persoanele fizice și juridice, încasarea pensiilor alimentare. Cauzele ar fi următoarele: lipsa bunurilor sau veniturilor debitorilor, care ar putea fi supuse urmăririi silite conform legislației în vigoare; plecarea unei bune părți a populației peste hotarele republicii, unde lucrează la negru; rata sporită a șomajului și, în consecință, imposibilitatea urmăririi veniturilor debitorilor; posibilitatea creării firmelor -

fantome fără acoperire patrimonială care, în cazul apariției unor datorii, nu pot fi somate spre achitare; efectuarea plăților în numerar între persoanele juridice; omiterea unor clauze contractuale, care ar asigura eventuala executare forțată a contractului; lipsa unei conlucrări eficiente între Departamentul de executare a deciziilor judiciare și instituțiile ce dețin informații referitoare la patrimoniul debitorilor; desuetudinea și imperfecțiunea legislației, care reglementează procedura de executare ș.a.

În parte, situația precară vizavi de executarea deciziilor judiciare ar putea fi soluționată o dată cu completarea statelor de personal ale subdiviziunilor DEDJ, crearea unei rețele unice de evidență electronică a documentelor executorii, adoptarea Codului de executare, a Codului deontologic al executorului judecătoresc.

În petițiile parvenite la Centru, ca și în anii precedenți, a fost invocată limitarea exercitării dreptului de acces la justiție din lipsa mijloacelor financiare pentru achitarea taxei de stat, a serviciilor unui avocat.

Asigurarea cetățenilor, în special a celor privați de libertate, cu asistență juridică calificată rămâne în continuare a fi una dintre cele mai actuale probleme. Cetățenii tot mai des rămân dezamăgiți de întregul mecanism de realizare a dreptului la apărare. Faptul este confirmat de numărul de adresări în audiență la Centrul pentru Drepturile Omului și de numărul de petiții înregistrate la acest capitol, fiind solicitate atât consultații juridice, cât și apărarea drepturilor lezate ale acestora în instanța de judecată.

În vederea găsirii soluției optime pentru problema în cauză și pentru evitarea creării anumitelor conflicte de competență, s-a ajuns la o înțelegere, drept urmare a discuțiilor cu Baroul de avocați al Republicii Moldova, ca cererile parvenite în adresa Centrului pentru Drepturile Omului referitoare la acordarea asistenței juridice, să fie remise Baroului spre examinare. Cu regret, pentru cetățenii privați de libertate și lipsiți de mijloace financiare pentru a încheia un contract cu un avocat, care le-ar reprezenta interesele în instanță (spre exemplu pentru declararea recursului ordinar și recursului în anulare la Curtea Supremă de Justiție conform cerințelor stabilite de Codul de Procedură Penală (redacția 2002)), lipsa asistenței juridice calificate automat generează și imposibilitatea realizării dreptului constituțional la apărare, și liberul acces la justiție și dreptul la un recurs efectiv.

Mai mult ca atât, din cauză că adresările către Baroul de avocați rămân fără răspunsuri, petiționarii recurg din nou la unicul mijloc – adresarea la Centrul pentru Drepturile Omului, invocând faptul că deși au solicitat în repetate rânduri (în unele cazuri, pe parcursul întregului an) acordarea asistenței juridice calificate, cerințele lor nu au fost satisfăcute. Astfel, se creează un “cerc vicios” care generează impedimente în realizarea drepturilor cetățenilor la apărare, la accesul liber la justiție, drepturi care sunt garantate de legea supremă a statului - Constituția Republicii Moldova.

În această ordine de idei este de menționat că și în procedura civilă se stipulează că persoanele pot beneficia de asistență juridică calificată doar în cazul încheierii unui contract cu un avocat, servicii prestate evident contra anumitelor sume. Iar în cazul în care cetățeanul nu dispune de mijloace financiare necesare pentru achitarea asistenței juridice acordate, lipsa asistenței gratuite din partea statului transformă dreptul accesului liber la justiție doar într-o declarație, deoarece pentru o mare parte a populației țării realizarea acestui drept este imposibilă din cauza dificultăților financiare.

De menționat faptul că Codul cu privire la contravențiile administrative al RM nu garantează contravenientului dreptul la un avocat din oficiu nici în timpul detenției, nici pe parcursul judecării sale. Prin urmare, această situație contravine art.6 alin.3 al Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale și art. 21 din Constituția RM (“Prezumția nevinovăției”), care prevede asigurarea tuturor garanțiilor necesare apărării unei persoane acuzate de un delict.

x x x

Orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată pînă cînd vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat garanțiile necesare apărării sale.
(art. 21, Constituția Republicii Moldova)

Cu toate că Republica Moldova, aderînd la Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, s-a obligat să garanteze fiecărui om dreptul la un proces echitabil, nerespectarea prezumției nevinovăției persistă totuși, devenind, cu regret, un fenomen obișnuit.

Sușinăm această afirmație, observînd tendința de relatare în mass-media scrisă și electronică a cazurilor de comitere a infracțiunilor, a acțiunilor de anchetă sau operative de investigații, în special a cazurilor de flagrant delict cu prezentarea neapărată a persoanelor concrete în prim-plan pe ecran, cu specificarea numelor acestora, a datelor personale, cu calificarea acțiunilor prin prisma dispozițiilor articolelor concrete din Codul penal, cu expunerea opiniilor despre posibilele măsuri de pedeapsă etc.

Informarea populației asupra cazurilor de comitere a crimelor cu furnizarea tuturor amănuntelor despre infractor poate fi justificată numai în cazul existenței unei sentințe de condamnare. În caz contrar, difuzarea informațiilor care conțin dezvoltări acuzatoare detaliate în adresa unei persoane, fără a fi precedată de o apreciere judiciară a tuturor circumstanțelor cauzei și posibilitatea celui acuzat de a se apăra, constituie o încălcare a prezumției nevinovăției.

Este cunoscut cât de anevoioasă și dificilă este calea de constituire a unui stat de drept și a unei societăți cu adevărat democratice, în care individul să se bucure de mediul necesar de dezvoltare, să i se garanteze drepturile și libertățile proclamate. Țările în care actualmente urmărim un grad înalt al democrației au mers către aceste înălțimi o perioadă de timp îndelungată, noi însă nu avem rezervat acest privilegiu. Azi de la fiecare în parte și de la toți împreună se cere aport concret și eforturi considerabile ca să ne aducem țara într-un timp cât mai scurt posibil la nivelul țărilor cu relații democratice cristalizate.

Un rol important și de netăgăduit în acest proces revine, în special, mass-media electronică, care, de rînd cu posibilitățile vaste în formarea viziunii civice cu adevărat democratice a societății, îi comportă și o responsabilitate pe cât de mare, pe atît de onorabilă de a fi exemplu al unui comportament deontologic impecabil.

În această ordine de idei avocații parlamentari s-au adresat cu un apel către directorii posturilor TV din republică, chemînd la neadmiterea cazurilor de difuzare a informațiilor în formă care să influențeze asupra respectării unui drept constituțional al persoanei, în cazul dat prezumția nevinovăției, garantată de Legea Supremă a statului și de actele internaționale în domeniul drepturilor omului, la care Republica Moldova a aderat. Cu regret, măsurile întreprinse nu au schimbat situația.

Problema nerespectării prezumției nevinovăției de către sursele de informare în masă republicane va rămîne în continuare în vizorul avocaților parlamentari.

Un alt aspect al problemei nerespectării prezumției nevinovăției va persista atîta timp, cît nu vor fi operate modificări ale legislației în vigoare.

Așadar, în conformitate cu prevederile alin. (1) lit. g) al art. 76 din Codul muncii nr.154 din 28.03.2003, contractul individual de muncă se suspendă în circumstanțe ce nu depind de voința părților, în caz de trimitere în instanța de judecată a dosarului penal privind comiterea de către salariat a unei infracțiuni incompatibile cu munca prestată, pînă la rămînerea definitivă a hotărîrii judecătorești.

În baza alin. (1) lit. a) al art.24 din Legea nr. 544 din 20.07.95 cu privire la statutul judecătorului, judecătorul poate fi suspendat din funcție, prin hotărîrea Consiliului Superior al Magistraturii, dacă se pune în mișcare o acțiune penală, pînă la rămînerea definitivă a sentinței.

Conform prevederilor alin. (1) lit. a) al art.29 din Legea nr. 118 din 14.03.2003 cu privire la Procuratură, procurorul este suspendat din funcție prin ordin al Procurorului General în cazul în care împotriva lui este intentat un proces penal – pînă la adoptarea unei hotărîri definitive.

În conformitate cu alin. (4) al art. 16 din Legea nr. 317 din 13.12.94 cu privire la Curtea Constituțională, de la data încuviințării prealabile de către Curtea Constituțională a trimiterii în judecata contravențională sau penală, judecătorul Curții Constituționale este suspendat de drept din funcție.

Art. 21 al Constituției Republicii Moldova prevede că orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată atîta timp, cît vinovăția ei nu va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, fiindu-i asigurate toate garanțiile necesare apărării sale.

Norma constituțională invocată, reflectată în Legea Supremă într-o formă mai generală, se dezvăluie în redacția art.art. 8, 10 ale Codului de procedură penală, conform cărora drepturile, libertățile și demnitatea persoanei sunt respectate. Concluziile despre vinovăția persoanei nu pot fi întemeiate pe presupuneri. Limitarea temporară a drepturilor și libertăților persoanei și aplicarea măsurilor de constrîngere față de ea se efectuează doar de organele competente, în cazurile și modul strict prevăzut de legislația procesual-penală. Aceste prevederi, la părerea avocaților parlamentari, vin să asigure un grad înalt de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei puse sub urmărire penală și garanții contra unor tratări necorespunzătoare.

De remarcat, că măsurile de constrîngere (inclusiv suspendarea temporară din funcție) se aplică pentru asigurarea ordinii în cadrul procesului penal. Cu toate acestea legea penală nu le atribuie un caracter obligatoriu și constant, urmînd să fie aplicate doar după ce necesitatea și temeinicia lor sunt dovedite în fața organului judiciar, conform unei proceduri strict determinate, parte integrantă a procesului de înfăptuire a justiției pe cauză.

Anume exercitarea controlului judiciar asupra temeiniciei aplicării unor măsuri temporare de constrîngere față de funcționar vine să-i garanteze drepturile lui constituționale.

Or, prevederile stipulate în actele juridice sus-menționate, dimpotrivă, permit unor subiecți (care în raport cu funcționarul exercită doar funcții administrative, nicidecum judiciare) la discreția lor, să înfăptuiască arbitrar, prematur sau poate neîntemeiat acțiuni, care influențează realizarea unor drepturi garantate prin Constituția Republicii Moldova, funcționarului, angajatului – dreptul la muncă și dreptul la prezumția nevinovăției, iar membrilor familiei acestuia - dreptul la un trai decent.

În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua dreptul prezumției nevinovăției (art.54 din Constituție). Respectarea și ocrotirea persoanei constituie îndatorirea primordială a statului (art. 16 din Constituție).

Aceste norme constituționale, considerăm, trebuie să reflecte și să confirme obligația statului de a institui o atare ordine de drept care, apriori, ar exclude situații de suprimare sau diminuare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și ar dezaproba adoptarea normelor care ar admite limitări ale dreptului garantat, chiar dacă, concomitent, s-ar asigura și posibilitatea contestării lor ulterioare.

Problema abordată ține de adoptarea și interpretarea legilor, precum și de asigurarea omogenității reglementărilor legislative pe întreg teritoriul țării, domenii atribuite în competența Parlamentului.

X X X

(1) Statul garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică.

(2) Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante.

(art. 24, Constituția Republicii Moldova)

Politica de apărare și respectare a drepturilor la viață și la integritate fizică și psihică implică eforturi deosebite. Totuși o viziune lucidă asupra respectării acestor drepturi impune și o analiză a sistemului penitenciar prin prisma modului cum sunt sau nu sunt respectate drepturile omului aflat în detenție. Tocmai de aceea e necesară crearea unui sistem corecțional bazat pe principiile de justiție, echitate și respect al persoanei.

Au fost adoptate o serie de declarații, au fost ratificate tratate și convenții internaționale menite să asigure prevenirea încălcărilor și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, la general, și a dreptului la viață și la integritatea fizică și psihică, în particular.

Legea supremă - Constituția Republicii Moldova - stipulează în art. 24 că statul este cel care garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică, și faptul că nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.

Aderînd la Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale (în continuare CEDO), la Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori

tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, la Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, și conformându-se în același timp cerințelor Declarației Universale a Drepturilor Omului (în continuare DUDO), Republica Moldova și-a asumat obligația de a garanta drepturile și libertățile proclamate de aceste instrumente internaționale pentru toate persoanele aflate sub jurisdicția sa.

De asemenea, Republica Moldova a acceptat Standardele minime privind tratamentul deținuților, adoptate la Congresul I al Națiunilor Unite privind prevenirea crimei și tratamentul infractorilor (Geneva, 1995), a aderat la Principiile pentru protecția persoanelor aflate sub orice formă de detenție sau închisoare, adoptate prin Rezoluția nr.43/173 a Adunării Generale a ONU din 09.12.1988.

Totuși, Republica Moldova pînă în prezent nu este aptă de a garanta respectarea în deplină măsură a dreptului la viață și la integritatea fizică și psihică a persoanei. Acest fapt își găsește oglindire în petițiile ce continuă să parvină la Centrul pentru Drepturile Omului.

Astfel, conform statisticii în perioada ianuarie-decembrie 2004, în adresa avocaților parlamentari au parvenit în total 295 adresări la capitolul securitatea și demnitatea personală. În ceea ce privește statistica pe categorii pentru perioada ianuarie-decembrie 2004, aceasta constituie în total 558 de adresări de la categoria de cetățeni – deținuți.

Cel mai des abordate în petițiile deținuților au fost următoarele probleme:

- condițiile neadecvate de întreținere în locurile de detenție (suprapopularea, condițiile sanitaro-igienice nesatisfăcătoare, subnutriția, asistența medicală nesatisfăcătoare);
- comportamentul neadecvat al colaboratorilor și al administrației instituțiilor în cauză – tortura (40% din petițiile parvenite la acest capitol);
- dezacordul cu hotărîrea instanței de judecată (lipsa mijloacelor financiare pentru asistența juridică calificată a avocatului);
- accesul limitat la informație.

Pornind de la ideea că art.3 al CEDO (“Interzicerea torturii”) nu se referă în exclusivitate la cauzarea suferinței fizice, ci califică ca tratament inuman sau degradant cauzarea și a unor suferințe psihice ce creează o stare de îngrijorare, panică și stres, Centrul pentru Drepturile Omului a concluzionat următoarele.

Condițiile de detenție, fiind abordate în circa 50% din petițiile parvenite la capitolul dreptul la viață, la securitatea fizică și psihică, pot fi considerate drept tratament ce încalcă prevederile art.3 al CEDO. Standardele minime de detenție trebuie să fie aceleași, indiferent de nivelul de dezvoltare a statului. Acestea prevăd minimul de spațiu, de aer și lumină pentru fiecare deținut în parte, facilități sanitare adecvate, acordarea unui pat separat și a produselor alimentare cu o valoare nutritivă reglementată pentru menținerea sănătății și puterii.

E de menționat faptul că hotărîrea instanței de judecată rămîne a fi un factor de decizie important, deoarece în dependență de aceasta se profilează o ședere mai lungă sau mai scurtă a persoanei în locul de detenție. Prin urmare, sistemul penitenciar ar trebui conceput astfel, încît să atenueze pe cît e posibil efectele distructive, uneori patologice ale șederii în mediul închis, să mențină deținutul într-o stare de sănătate fizică și morală care să-i permită reîntoarcerea la viața liberă, fără mari dificultăți.

De aceea, protejarea drepturilor deținuților devine foarte importantă pentru realizarea unui mediu cît mai normal posibil: garantarea dreptului la securitatea persoanei, dreptului la respectarea demnității persoanei, dreptului la muncă, dreptului de a vota, dreptului la informație etc.

Lezarea dreptului la informație, drept garantat de art.34 al Constituției Republicii Moldova, de art.2 și art.19 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, de art.19 alin.2 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, a fost constatată în Spitalul Republican de profil larg, Pruncul și în Instituția penitenciară nr.3, mun. Chișinău. La Centrul pentru Drepturile Omului parvin petiții de la deținuții ce se mențin în instituțiile în cauză, în care se invocă refuzul administrației în eliberarea copiilor din dosarul personal, extraselor din fișele medicale precum și altor documente necesare.

Pentru conformitate petiția condamnatului C, deținut în Spitalul Republican profil larg Pruncul, în care se făcea referință la faptul că administrația instituției în cauză refuza eliberarea documentelor solicitate, și anume: copii ale documentelor necesare din dosarul său personal și copia hotărîrii privind încarcerarea sa în IDP.

La intervenirea avocatului parlamentar către Directorul general al Departamentului Instituțiilor Penitenciare, cererea deținutului în cauză a fost satisfăcută.

În legătură cu faptele de lezare a dreptului la informație a persoanelor deținute, avocații parlamentari au adresat avize în temeiul art.27 din Legea RM cu privire la avocații parlamentari, de repunere în dreptul lezat.

Nu trebuie trecut cu vederea faptul că aflarea persoanelor în locurile de detenție și, respectiv, posibilitatea restrînsă de realizare a anumitor drepturi, cum ar fi: libertatea de mișcare, participarea la viața economică și socială, dreptul la viața familială, dreptul de proprietate (capacitatea de administrare a propriilor bunuri) etc. se răsfrîng în mare măsură și asupra rudelor.

În această ordine de idei, menționăm că multe petiții parvin și de la rudele persoanelor deținute. Un caz elocvent ar fi petiția unei doamne în vîrstă de 67 ani, domiciliată în or. Cahul, mamă a unui deținut care s-a aflat în Instituția penitenciară nr.9, Leova, iar apoi etapat în Instituția penitenciară nr.6, Soroca. În urma transferului produs, petiționara nu-și putea vizita fiul, deoarece starea financiară nu-i permitea să achite costul călătoriei din Cahul în Soroca. La

intervenția avocatului parlamentar către DIP, rugămintea dumneaei de transferare a fiului în Instituția penitenciară nr.5, Cahul, (pentru a-i fi mai accesibil de a-l vizita), a fost satisfăcută.

Cu regret, analiza adresărilor parvenite la Centrul pentru Drepturile Omului din partea persoanelor aflate la diferite etape ale procesului penal, adică bănuți, inculpați, aflați în arest preventiv, precum și ale celor condamnate, cât și a adresărilor parvenite de la rudele acestora, precum și rezultatele controalelor efectuate în izolatoarele de anchetă, de detenție provizorie și în penitenciare, examinarea datelor și materialelor acumulate, denotă următoarele: pe parcursul anului 2004 în Republica Moldova persoanele deținute continuau să se confrunte cu încălcarea gravă a drepturilor, lipsesc garanții pentru o reală asigurare a drepturilor omului și în instituțiile sus-menționate.

La momentul actual situația este de așa natură că în sistemul execuțional-penal majoritatea standardelor internaționale se încalcă frecvent. Nerespectarea standardelor cerute în sistemul penitenciar al republicii la capitolul asigurare a condițiilor de funcționare normală a instituțiilor, care la rândul ei conduce la încălcarea drepturilor persoanelor aflate în detenție, este condiționată de un factor unanim recunoscut – finanțarea insuficientă a acestui sistem. Alocațiile statului pentru finanțarea sistemului penitenciar acoperă doar 45% din necesitățile reale ale penitenciarelor, conform datelor Departamentului Instituțiilor Penitenciare.

Referindu-ne la condițiile sub nivel de întreținere a deținuților în instituțiile penitenciare, ar fi de menționat și despre condițiile neadecvate de întreținere a deținuților în izolatoarele disciplinare, fapt la care deseori se face referință în petițiile parvenite la Centrul pentru Drepturile Omului și verificat de către colaboratorii Centrului, în deplasările efectuate la fața locului.

Deoarece afirmațiile în cauză parțial/total s-au adevărat, avocații parlamentari au solicitat informații de la Departamentul Instituțiilor Penitenciare, referitoare la starea generală a izolatoarelor disciplinare. Conform informației prezentate de DIP, pe parcursul ultimilor 10-12 ani sistemul penitenciar se confruntă cu mari dificultăți la capitolul finanțare, care în anul 2004 a constituit circa 45% din necesitățile reale. Pentru efectuarea “reparației capitale și curente” în anul 2004 au fost alocate doar 27% din necesitățile reale de mijloace financiare. Din cauza finanțării insuficiente, s-au efectuat reparații la obiecte prioritare (unități medicale, depozite, blocuri alimentare etc.), pentru reparația încăperilor izolatoarelor disciplinare fiind alocate, în anul 2004, doar 13,5 mii lei.

Din informația prezentată de către DIP s-a constatat că pentru anul 2005 sunt planificate mijloace financiare ce vor acoperi doar 30% din necesități în vederea efectuării lucrărilor de reparații capitale și curente ale edificiilor sistemului penitenciar, iar o parte din mijloacele financiare alocate va fi repartizată și pentru reparația izolatoarelor de pedeapsă.

Referitor la starea condițiilor comunale și de trai din izolatoarele disciplinare ale instituțiilor penitenciare, pînă în prezent mai există geamuri improvizate din “peliculă” în izolatoarele din Instituția penitenciară nr.6, Soroca; Colonia corecțională nr.9, Pruncul; Spitalul Republican de profil larg, Pruncul; Instituția penitenciară nr.15, Cricova; Instituția penitenciară nr.18, Brănești. În ceea ce privește instalațiile tehnico-sanitare din cadrul izolatoarelor disciplinare, acestea lipsesc în izolatoarele din Instituția penitenciară nr.14, Basarabeasca, iar cele din Instituția penitenciară nr.8, Bender sunt deconectate de la apeduct.

Condițiile igienico-sanitare și asistența medicală nesatisfăcătoare cauzează răspîndirea masivă a tuberculozei printre persoanele deținute.

La intervenția avocatului parlamentar în vederea sesizării organelor abilitate pentru asigurarea cu medicamentele necesare a unităților medicale din sistemul penitenciar, Departamentul Instituțiilor Penitenciare a prezentat informația privind Planul Național de Control al Tuberculozei pe anii 2001-2005, în luna decembrie 2004 fiind preconizată specializarea medicilor ftiziologi, cu tematica: “Tratamentul antituberculos conform strategiei DOTS+”. Totodată, pentru primul semestru al anului 2005 este programată și implementarea tratamentului bolnavilor cu multidrogrezistență.

La Centrul pentru Drepturile Omului continuă să parvină petiții și de la deținuții infectați cu HIV/SIDA, în care se invocă atît administrarea tratamentului neadecvat, cît și condițiile din cadrul instituțiilor penitenciare în cauză, care constituie un factor ce favorizează răspîndirea acestei boli în rîndul deținuților.

În vederea acumulării informației necesare pentru examinarea petițiilor menționate (numărul persoanelor deținute infectate, tratamentul administrat, volumul de medicamente asigurate instituțiilor penitenciare, perspectiva pentru anul 2005 etc.), au fost solicitate de către avocații parlamentari Ministerul Sănătății și Departamentul Instituții Penitenciare.

Potrivit informației prezentate de către DIP, din iunie 2004 în cadrul sistemului penitenciar a fost inițiat tratamentul antiretroviral al persoanelor infectați de HIV/SIDA. Cu suportul Fondului global de luptă cu tuberculoza, infecția HIV/SIDA și malariei au fost alocate surse financiare pentru tratamentul antiretroviral a 30 de deținuți. Selectarea pentru tratamentul persoanelor HIV/SIDA se efectuează în cadrul Spitalului Republican de profil larg, Pruncul. La tratament antiretroviral se află deja 19 persoane. Periodic, în baza recomandărilor medicale, aceste persoane sunt spitalizate în SRPL în scopul evaluării rezultatelor tratamentului administrat.

Conform aceleiași informații, în anul de referință sistemul penitenciar a beneficiat de ajutor umanitar în sumă de 447 mii lei, inclusiv produse alimentare în sumă de 117 mii lei, acestea fiind distribuite preferențial bolnavilor de tuberculoză, invalizilor de boală și persoanelor HIV-infectate.

Conform datelor statistice furnizate de aceeași sursă în anul de referință s-a atestat o scădere a mortalității generale printre deținuți, de la 79 cazuri în 2003 – la 57 cazuri, cele mai răspândite motive de deces fiind tuberculoza, HIV/SIDA, bolile aparatului digestiv, leziunile traumatice și otrăvirile.

Spre deosebire de penitenciare, o situație cu totul alarmantă este înregistrată în izolatoarele de urmărire penală și în izoloarele de detenție provizorie. Conform convențiilor și instrumentelor internaționale la care Republica Moldova este parte, persoanele aflate în arest preventiv sunt prezumate nevinovate pînă cînd vinovăția lor va fi dovedită în mod legal și trebuie tratate în mod corespunzător. Or, în Republica Moldova cei deținuți preventiv se află în condiții mai proaste decît cei ce ispășesc pedeapsa.

Tratamentul inuman și degradant, tortura, violența psihică și fizică sunt frecvente în izoloarele de anchetă, fapt relatat în adresările către avocații parlamentari.

În anul 2004 Centrul pentru Drepturile Omului a investigat, în măsura posibilului, cum se respectă și se asigură în Izoloarele de detenție provizorie din cadrul MAI al Republicii Moldova drepturile persoanei la integritate fizică și psihică, libertate individuală și siguranță.

Pentru elucidarea problemelor din IDP ale țării a fost solicitat și concursul unor instituții abilitate, inclusiv Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Sănătății, Procuraturii Generale, comisariatelor raionale de poliție. Au fost analizate petițiile adresate avocaților parlamentari, rezultatele controalelor efectuate pe teren.

În urma generalizării rezultatelor acumulate, a fost întocmit un raport tematic (anexat la prezentul raport) despre respectarea drepturilor persoanelor aflate în izoloarele de detenție provizorie, care a fost prezentat în Parlamentul Republicii Moldova.

De cele mai multe ori informațiile privind maltratarea persoanelor nu pot fi confirmate ca urmare a neacordării ajutorului medical necesar sau neefectuării unei expertize medicale deținuților (controlul reducîndu-se, de regulă, la audierea persoanei care înfăptuiește ancheta și care evident niciodată nu va declara împotriva sa) și, deci, persoanele care comit aceste abuzuri nu vor fi trase la răspundere.

În răspunsurile parvenite de la organele abilitate, la capitolul tortură, predomină argumentul “cele expuse de petiționar, referitoare la maltratarea sa de către colaboratorul X. nu s-au adeverit, nu s-au confirmat, nu au fost înregistrate adresări în acest sens etc.”

O constatare îngrijorătoare reprezintă faptul că persoanele aflate în izoloarele de detenție provizorie nu sunt supuse unui examen medical independent la momentul încarcerării, astfel încît lipsa unui raport medical de expertiză, care ar include date privind starea sănătății celor aduși în izolator, împiedică persoanele care au fost torturate să demonstreze acest fapt.

Însă Legea nr.1226 din 27.06.97 cu privire la arestarea preventivă stipulează expres, prin art.11 alin.3, că “deținerea persoanelor în locurile de arest preventiv se efectuează în baza

principiului respectării Constituției Republicii Moldova, cerințelor Declarației Universale a Drepturilor Omului, altor norme juridice și standarde internaționale privind tratamentul deținuților și nu poate fi cumulată cu acțiuni intenționate care cauzează suferințe fizice sau morale ori jignesc demnitatea umană”.

Aici e caracteristic exemplul următor - avocatul C. s-a adresat către avocații parlamentari, invocând faptul neadmiterii la întrevedere cu clientul său în Izolatorul de Detenție Provizorie a Direcției Generale de Combatere a Crimei Organizate și Corupției, accesul fiindu-i refuzat din diferite motive. Astfel, persoanei reținute i se încalcă dreptul constituțional la apărare, dreptul accesului liber la justiție.

Mai mult ca atât, avocatul a avut posibilitatea de a-și vedea clientul doar în ședința de judecată, unde s-a constatat că cetățeanul în cauză avea un șir de leziuni corporale evidente, acesta relatând că a fost supus torturii de către colaboratorii poliției din Departamentul servicii operative.

Acesta este un caz elocvent de lezare a celor mai elementare drepturi constituționale. Din păcate, numărul cazurilor de acest gen e destul de impunător, iar măsurile întreprinse în vederea diminuării acestui fenomen sunt inefficiente.

Un factor ce “contribuie” la răspîndirea fenomenului torturii în sistemul penitenciar îl constituie și relațiile deținut - administrație, bazate pe autoritarism și impunere. Problema în cauză se datorează în special absenței unei pregătiri polivalente ce ar permite chiar mobilitatea spre alte sectoare, fapt cu implicații pozitive asupra imaginii publice a instituției penitenciare. Un alt factor, care determină nivelul profesional al colaboratorilor și atitudinea acestora față de serviciu, este cel ce ține de asigurarea materială și socială a acestora.

Punctul 26 din Normele CPT, la capitolul personal - deținuți prevede că “adevăratul profesionalism al personalului penitenciarelor cere ca ei să fie capabili să trateze deținuții într-o manieră decentă și umană, în timp ce se acordă atenție problemelor de ordine și securitate. În această privință administrația penitenciarului trebuie să încurajeze personalul să dea dovadă de o anumită încredere, pornind de la ideea că deținuții sunt pregătiți să se comporte decent. Dezvoltarea relațiilor constructive și pozitive dintre personal și deținuți nu va reduce numai riscul relelor tratamente, dar va intensifica, de asemenea, controlul și securitatea. Asigurarea relațiilor pozitive personal-deținuți va depinde de asemenea, în mare măsură, de prezența în orice moment a unui număr adecvat de personal în zonele de detenție și în locurile de activitate frecventate de către deținuți ”.

Așadar, deținuții ar trebui să beneficieze de asigurarea unui tratament uman, separarea lor pe categorii, asigurarea unor locuri de detenție salubre, asigurarea unei supravegheri adecvate, acordarea asistenței medicale, disciplinarea în mod legal etc.

Iar personalul sistemului penitenciar ar trebui să se conducă de următoarele principii: respectarea interdicției privind tortura, neaplicarea tratamentului inuman, degradant, folosirea tehnicilor de anchetă legală, sancționarea persoanelor ce practică tortura etc.

X X X

(1) Dreptul la libera circulație în țară este garantat.

(2) Oricărui cetățean al Republicii Moldova îi este asigurat dreptul de a-și stabili domiciliul sau reședința în orice localitate din țară, de a ieși, de a emigra și de a reveni în țară.

(art. 27, Constituția Republicii Moldova)

Unul dintre drepturile fundamentale ale omului îl constituie dreptul la libera circulație, consfințit în art.27 din Constituție. Or, drepturile și libertățile garantate de Constituția unui stat presupun libertate deplină în decizii și acțiuni ale persoanei, în măsura în care acestea nu contravin prevederilor legale stabilite.

Avocații parlamentari au constatat încălcarea dreptului la libera circulație a unui grup de copii, care își fac studiile în România și care au fost coborâți din transportul de rută și impuși să se întorcă acasă la trecerea frontierei de stat. Despre situația creată avocații parlamentari au fost sesizați de un grup de părinți prin intermediul „Liniei fierbinți” și în cadrul audiențelor.

Minorilor li s-a interzis ieșirea din țară pe motivul nerespectării regulilor de ieșire de pe teritoriul Republicii Moldova, operate la 09.07.2004 în Legea nr. 269 din 09.11.1994 cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova, și intrate în vigoare la 01.09.2004, care prevăd că “minorii au dreptul de a ieși și de a intra în Republica Moldova numai însoțiți de unul dintre reprezentanții lor legali sau de un însoțitor, desemnat prin declarație de către reprezentantul legal, al cărui semnătură se legalizează notarial. În declarație se indică scopul călătoriei, durata acesteia și țara de destinație”.

Suntem conștienți de efortul statului de a preîntîmpina și contracara traficul de copii, inclusiv și prin operarea unor modificări în legislație. Cu toate acestea avocații parlamentari au considerat că interzicerea ieșirii din țară a minorilor fără însoțitor – elevi și studenți, înmatriculați la studii în instituțiile de învățămînt peste hotarele țării - creează impedimente serioase în realizarea dreptului la învățătură și dreptului la libera circulație, drepturi garantate de Constituția Republicii Moldova.

În scopul respectării drepturilor menționate, ținînd cont de modificările operate la 09.07.2004 în Legea cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova, am considerat necesar ca pentru categoria de persoane sus-menționate să fie prevăzută o procedură simplificată de ieșire din Republica Moldova.

În această ordine de idei, avocații parlamentari au propus Parlamentului completarea Legii Republicii Moldova nr. 269-XIII din 09.07.1994 cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova”, care ar simplifica ieșirea din țară a copiilor minori – elevi și studenți înmatriculați la instituțiile de învățământ peste hotarele țării, considerând că în aceste cazuri ar fi suficientă prezentarea actului de înmatriculare la instituția de învățământ respectivă și a declarației eliberate de unul dintre reprezentanții săi legali, autentificată notarial, prin care s-ar permite ieșirea minorului din Republica Moldova, indicându-se țara de destinație, scopul călătoriei, perioada aflării lui în țara respectivă și valabilitatea declarației.

Simplificarea procedurii de ieșire din țară a minorilor – elevi și studenți ai instituțiilor de învățământ din străinătate - ar conduce la evitarea apariției unor situații similare cazului expus, reducerea cheltuielilor de transport în cazul în care reprezentanții legali sunt nevoiți să însoțească copiii în străinătate, cât și la scutirea reprezentanților legali de a desemna o persoană străină, căreia să-i încredințeze copilul său pentru a-l însoți la ieșirea din țară. De asemenea, elevilor și studenților li se va oferi posibilitatea de a respecta programa de studiu, începând procesul de instruire fără întârziere.

Spre regret pînă în prezent problema abordată nu este soluționată, deși mai multe instituții abilitate au avizat pozitiv inițiativa avocaților parlamentari.

CAPITOLUL II

Drepturile sociale și economice

- (1) Dreptul la ocrotirea sănătății este garantat.**
(2) Minimul asigurării medicale oferit de stat este gratuit.
(art. 36, Constituția Republicii Moldova)

Articolul 36 al Constituției Republicii Moldova garantează dreptul la ocrotirea sănătății, care oferă tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția statului minimul asigurării medicale gratuite.

Conform legislației în vigoare, minimul de asigurare medicală garantat de stat include:

- măsurile profilactice antiepidemice și serviciile medicale în limita programelor naționale prevăzute de bugetul de stat;
- asistența medicală la etapa prespitalicească, în caz de urgențe medico-chirurgicale majore care pun în pericol viața persoanei;
- asistența medicală primară acordată de către medicul de familie, care prevede: examenul clinic (subiectiv și obiectiv), cu recomandarea investigațiilor și tratamentului;
- asistența medicală prevăzută în Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală, persoanelor asigurate, inclusiv celor neangajate în câmpul muncii, pentru care plătitor al primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală este statul.

Ținând cont de faptul că începând cu 01.01.2004, pe întreg teritoriul Republicii Moldova a fost implementat sistemul de asigurare obligatorie de asistență medicală, Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova a stabilit pentru anul 2004 monitorizarea respectării dreptului la ocrotirea sănătății.

În acest scop pe parcursul anului de referință, avocații parlamentari au sesizat Guvernul Republicii Moldova, Ministerul Sănătății și Compania Națională de Asigurări în Medicină, asupra unor probleme ce țin de nerespectarea dreptului la ocrotirea sănătății, reieșind din adresările petiționarilor și din publicațiile mass-media.

Analizând materialele și informațiile acumulate, Centrul pentru Drepturile Omului a concluzionat următoarele.

În scopul asigurării respectării dreptului constituțional la ocrotirea sănătății, Ministerul Sănătății, unica instituție statală abilitată cu împuternicirea elaborării politicii statului în domeniul sănătății, a întreprins un șir de acțiuni în domeniul legislativ cât și în scopul realizării de facto a acestui drept.

Cu toate eforturile depuse de stat, prin intermediul Ministerului Sănătății, și cu toate realizările înregistrate în domeniul restructurării și consolidării serviciilor medicale, unii indici de sănătate a populației din Republica Moldova rămân a fi nesatisfăcători.

Violarea dreptului la ocrotirea sănătății este frecvent invocat atât în cadrul audiențelor zilnice la Centrul pentru Drepturile Omului, în cererile adresate avocaților parlamentari, cât și prin serviciul informațional telefonic “Linia fierbinte”, deschis la Centrul pentru Drepturile

Omului, în cadrul proiectului PNUD de susținere a Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008.

Conform datelor statistice ale Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova și unor sondaje sociologice, printre care și studiul sociologic “Respectarea drepturilor omului în Republica Moldova”, realizat în cadrul proiectului „Susținere în implementarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008”, dreptul la ocrotirea sănătății rămâne a fi unul dintre drepturile constituționale cel mai frecvent încălțate în anul 2004.

Implementarea noului sistem de asistență medicală a trezit nemulțumirea unui număr impunător al populației, care consideră că acesta nu a îmbunătățit starea de fapt în realizarea dreptului la ocrotirea sănătății.

Instituțiile medicale – spitalele, punctele medicale – sunt anume acele instituții, care se fac responsabile de încălcarea semnificativă a drepturilor personale, iar angajații din sfera sănătății sunt printre angajații, care încalcă frecvent drepturile omului.

Cel mai des sunt invocate următoarele probleme din domeniul ocrotirii sănătății: quantumul mic de servicii medicale fără plată, serviciile medicale costisitoare, serviciile medicale necalitative, inutilitatea poliței de asigurare, dreptul unui număr restrâns de persoane de a beneficia de polițe de asigurare, reținerea primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală din toate veniturile, numărul redus de zile pentru tratament spitalicesc, nestabilirea gradului de invaliditate pensionarilor, lipsa informației despre serviciile medicale incluse în Programul unic, expunerea voluminoasă a Programului unic și, respectiv, incomoditatea verificării respectării volumului serviciilor medicale prevăzute de program, accesul limitat la tratament sanatorial etc.

Către avocații parlamentari s-au adresat persoane neincluse în lista celor asigurate de stat, cum ar fi șomerii înregistrați oficial. Astfel, conform Legii Republicii Moldova cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, calitatea de asigurător pentru șomerii înregistrați oficial o are Guvernul. Prevederile respective au avut în unele cazuri o aplicare mai îngusă și, respectiv, de poliță de asigurare au beneficiat doar șomerii care se bucură de ajutor de șomaj sau de alocație de integrare/reintegrare profesională.

Avocații parlamentari, încă în luna martie 2004, au sesizat Guvernul asupra nerespectării prevederilor art. 4 din Legea menționată, apreciind situația creată drept o gravă încălțcare a legislației în vigoare pe segmentul ocrotirea sănătății.

În perioada de referință în afara sistemului de asigurări obligatorii de asistență medicală s-au aflat și cetățenii Republicii Moldova, care muncesc peste hotarele țării, deoarece din martie 2004 a fost sistată vânzarea polițelor de asigurare prin achitarea integrală a quantumului anual al primelor de asigurare, pe motiv că art. 23 al Legii Republicii Moldova cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală prevede achitarea primelor de asigurare pînă la data de 10 a primei luni a anului respectiv de gestiune.

Au rămas neincluși în lista persoanelor pentru care asigurător este Guvernul și cetățenii neîncadrați în câmpul muncii, care îngrijesc de o persoană invalidă. În această ordine de idei avocații parlamentari au adresat Parlamentului propunerea de a include categoria respectivă în lista persoanelor pentru care asigurător este Guvernul.

Cele menționate mai sus denotă faptul nerespectării dreptului la ocrotirea sănătății și conduce la nerealizarea scopului sistemului asigurărilor obligatorii de asistență medicală: oferirea posibilităților egale tuturor cetățenilor în obținerea asistenței medicale precoce și calitative.

Statul, în calitatea sa de subiect al dreptului internațional, nu-și respectă obligațiunile asumate în urma ratificării actelor internaționale din domeniul drepturilor omului, printre care Carta Socială Europeană – revizuită, în art.13 al căreia este stipulat expres că “părțile se angajează să vegheze ca orice persoană care nu dispune de resurse suficiente și care nu este în măsură să și le procure din propriile mijloace sau să le primească dintr-o altă sursă, în special prin prestații rezultate dintr-un regim de securitate socială, să poată beneficia de o asistență corespunzătoare și, în caz de boală, de îngrijire impusă de starea sa”.

O altă problemă, nu mai puțin importantă și frecvent invocată de către petiționari, este reținerea primelor de asigurări obligatorii de asistență medicală din toate veniturile angajatului, cu unele excepții stipulate în anexa 4 a Legii Republicii Moldova cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare de asistență medicală.

Conform Legii nominalizate, plata primelor de asigurări obligatorii de asistență medicală este calculată din salariu, din alte forme de retribuire a muncii și din onorarii.

Legea Republicii Moldova cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală prevede că sistemul de asigurări obligatorii de asistență medicală este unul garantat de stat întru apărarea intereselor populației în domeniul ocrotirii sănătății, prin constituirea, din contul primelor de asigurare, a unor fonduri bănești destinate pentru acoperirea cheltuielilor de tratare a stărilor condiționate de survenirea evenimentelor asigurate (maladie sau afecțiuni) și are drept scop oferirea posibilităților egale în obținerea asistenței medicale oportune și calitative tuturor cetățenilor Republicii Moldova.

Ținând cont de faptul că în Republica Moldova cuantumul salariilor sunt mici și insuficiente pentru asigurarea unui minim necesar de existență angajatului și familiei acestuia, multe persoane apte de muncă, în afara locului de muncă permanent, mai practică munci prin diferite modalități – cumul, contracte, servicii ocazionale etc. Astfel, persoana aptă de muncă, beneficiară de o singură poliță de asigurare medicală și a volumului unic de servicii medicale, conform Programului unic al asigurărilor obligatorii de asistență medicală, este obligată să achite contribuțiile periodice din toate veniturile obținute din activitatea de muncă, nerespectându-se astfel principiul echității și egalității în fața legii.

Acest principiu de acumulare a mijloacelor bănești ar fi binevenit în cazul în care plățile de asigurare obligatorie de asistență medicală ar fi individualizate și ar fi bazate pe sistemul principiului acumulativ. În acest caz persoana asigurată ar putea beneficia de servicii medicale conform cuantumului plăților virate.

O altă problemă investigată de avocații parlamentari este cea a transportării pacienților cu insuficiență renală la Centrul de hemodializă din Chișinău, pentru administrarea hemodializei.

Examinînd situația de drept și de fapt a problemei respective, s-a stabilit că aceste persoane nu fac parte din categoria de bolnavi pentru care este prevăzut transport medical, inclus în anexa nr. 1 a Programului unic al asigurărilor obligatorii de asistență medicală pentru anul 2004.

Transportarea bolnavilor cu insuficiență renală la Centrul de hemodializă se efectuează conform scrisorii comune a Ministerului Sănătății nr. 03/20-116 și a Ministrului Finanțelor nr. 04-18/58 din 04.05.2004 “Privind susținerea instituțiilor medico-sanitare publice din partea investitorilor”, care pune în seama Consiliilor raionale, ca fondatori ai Direcțiilor ocrotirii sănătății raionale, din contul mijloacelor financiare disponibile, achitarea în formă de ajutor material a cheltuielilor bolnavilor cu insuficiență renală pentru deplasarea de 2-3 ori pe săptămîină la Centrele de hemodializă, pentru prepararea insulinei, preparatele oncologice și psihotropice, procurarea utilajului medical, cît și alocarea mijloacelor financiare pentru reconstrucția și repararea capitală a edificiilor. Mijloacele financiare se acordă prin decizia Consiliului raional, ca autoritate reprezentativă și deliberativă.

Precum rezultă din textul acestei scrisori, alocațiile se distribuie doar din mijloacele financiare disponibile ale bugetelor raionale.

Consiliile raionale deseori refuză alocarea mijloacelor financiare din lipsa surselor disponibile sau din alte motive subiective, inclusiv și pe motiv că din 01.01.2004, o dată cu introducerea asigurărilor obligatorii în medicină, asistența medicală se efectuează din contul mijloacelor acumulate în fondul de asigurări medicale.

Ținem să menționăm că scrisoarea comună a Ministerului Sănătății și a Ministrului Finanțelor este un act de uz intern și are caracter recomandabil, deci ea nu poate obliga Consiliile raionale să aloce mijloace financiare în scopurile invocate în scrisoare.

Prin urmare, soluționarea problemei ce ține de transportarea bolnavilor cu insuficiență renală la Centrele de hemodializă s-ar soluționa prin includerea în Programul unic și a acestor cheltuieli.

Persoanele asigurate au abordat în adresările lor și o problemă care ține de perioada tratamentului spitalicesc, prevăzută de Programul unic al asigurărilor obligatorii de asistență medicală – cu o limită la 8 zile, aceasta fiind considerată foarte mică pentru un tratament adecvat. Programul unic prevede că în caz de necesitate, la recomandările specialiștilor de

profil, tratamentul spitalicesc poate fi prelungit. În realitate aceasta se întâmplă foarte rar, bolnavii asigurați fiind impuși să prelungească tratamentul contra plată sau nevoiți să-l întrerupă.

Ținând cont de recomandările medicale, conform cărora un tratament mediu al maladiilor durează cel puțin 14 zile, este de neînțeles din ce considerente anume 8 zile au fost aprobate de Programul unic al asigurărilor obligatorii de asistență medicală.

Din lipsa mijloacelor financiare mulți bolnavi nu prelungesc tratamentul și, precum au relatat, solicită serviciul de urgență care le acordă ajutorul necesar sau, după o perioadă de timp, solicită tratament spitalicesc repetat.

Există cazuri când bolnavilor li se refuză spitalizarea, ignorându-se biletul de trimitere eliberat de medicul de familie. Aceste cazuri au fost avizate de către Centrul pentru Drepturile Omului, prin care s-a cerut repunerea imediată a bolnavilor în dreptul lor constituțional la ocrotirea sănătății, aceste incidente fiind aplanate.

În acest sens, exemplul adus este sugestiv, cu mențiunea că cererea este întocmită în limba rusă :

Cerere

La 20.X.2004, am suferit un accident rutier. Am fost transportată la spitalul de urgență cu fracturi ale ambelor picioare și cu fractura colului femural. M-am aflat în spital pînă la data de 9.XI.2004, dar ajutor nu am primit, din lipsă de bani. Din spital am fost "fugărită" acasă. Fiul care este și el bolnav, a fost nevoit să mă ia acasă. Acuma eu, simplu vorbind, putrezesc în pat.

Am făcut chemare acasă, medicul de familie mi-a luat extrasul medical și atît. Ministerul Sănătății pînă în prezent nu a hotărît nimic pe marginea cererii mele. Polița de asigurare nu mai este la mine, a rămas undeva la medici. Din cauza diagnosticului de schizofrenie, trebuia să fiu transferată din categoria de pensionar, cu acordarea gradului de invaliditate. Transfer nu au făcut."

La capitolul profilaxie și prevenire a unor maladii, printre care afecțiuni cardio-vasculare, menționăm și adresările persoanelor asigurate care atestă problema măsurării tensiunii arteriale, doar în baza poliței de asigurare medicală și numai în cadrul instituției medicale primare teritoriale.

Tratamentul bolnavilor de tuberculoză

Conform informației prezentate de Institutul de Ftiziopneumologie, în etapa prespitalicească, aproximativ 50% din bolnavii de tuberculoză nu dispun de polițe de asigurare, deoarece majoritatea nu sunt angajați în câmpul muncii (în 2003 și 2004 – 76,8 %), prin urmare,

nu dispun de surse financiare pentru procurarea acestora. Menționăm că acești bolnavi nu fac parte din categoria persoanelor asigurate de Guvern.

Într-o situație precară sunt și bolnavii care lucrează în afara țării și care nu sunt deținători ai polițelor de asigurare. Procurarea acestora în 2004 a fost imposibilă dat fiind faptul că vânzarea lor a fost sistată la 15.03.2004, bolnavii nu sunt în stare să achite costul tratamentului staționar, care este de 130 lei pe zi, iar durata spitalizării este de la 60 la 90 zile, costul total pentru durata tratamentului în condiții de spital constituie 7800 lei pentru 60 de zile și 11.700 lei pentru 90 zile (calculul au fost efectuate conform Programului Național de Control al tuberculozei). Costul unui caz tratat de tuberculoză contractat de CNAM în 2004 a constituit 3300 lei, pe când, conform Programului Național de Control al tuberculozei, - 7800 -11,700 lei.

Casa Națională de Asigurări în Medicină a contractat, pentru anul 2004, 6700 cazuri, ceea ce este ireal, reieșind din faptul că în anul 2003 au fost înregistrați 4016 bolnavi, dintre care 422 din penitenciare. Prin urmare, a fost mărit numărul cazurilor contractate, micșorându-se costul unui caz tratat.

Compania achită cheltuielile doar pentru tratarea bolnavilor în spital. Spitalele, la rândul lor, neavând bolnavi, nu pot face față contractelor încheiate.

Pentru anul 2004, în buget au fost preconizați 3.300.00 lei, pe când în Programul Național de Control al tuberculozei, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 559 din 28.06.2001, sunt propuși pentru finanțarea programului pentru anul 2004 3.302.802 dolari americani.

La 01.01.2004 se aflau în evidență 5048 de persoane (fără raioanele de est ale republicii).

Tratamentul bolnavilor de cancer

Conform informației prezentate de Institutul Oncologic, suma alocată de CNAM pentru tratarea bolnavilor de cancer constituie 34812,8 mil. lei, din care: 28% - 9799,5 lei pentru procurarea medicamentelor. Suma alocată de Ministerul Sănătății este de 2,5 mil. lei. Aceste mijloace financiare sunt insuficiente pentru tratarea acestei categorii de bolnavi. Pentru un caz tratat în oncologie este nevoie de:

- oncologic matur – 2772 lei;
- oncologic copii – 1973 lei;
- hematologie adulți – 2400 lei;
- radiografie - 5000 lei.

În primele luni ale anului 2004 au fost tratați 17.517 bolnavi, față de 9.590 contractați de CNAM. Din această cauză s-a redus costul unui caz oncologic tratat.

Nu sunt complete unitățile de medici oncologi în cele 32 de raioane. Specialiștii oncologi activează doar în 19 raioane, pe când celelalte teritorii sunt completate cu medici prin cumul.

Deloc mai bună ar fi situația la capitolul asistență medicală în instituțiile penitenciare. Ministerul Sănătății și Departamentul Instituțiilor Penitenciare recunosc starea deprimantă ce domină pe acest segment.

În baza petițiilor parvenite de la persoanele deținute cu referire la insuficiența și calitatea proastă a serviciilor medicale, Ministerul Sănătății și Departamentul Instituțiilor Penitenciare au informat avocații parlamentari că acordarea asistenței medicale persoanelor aflate în detenție și în anchetă penală se efectuează în conformitate cu sursele alocate din bugetul de stat pentru întreținerea acestei categorii de persoane, iar volumul asistenței medicale a sistemului penitenciar din sursele financiare bugetare acoperă doar 9,2 % din necesar.

În instituțiile penitenciare incidența morbidității tuberculozei și mortalității depășește cu mult media pe țară. Toți pacienții din penitenciare și Izolatoarele de urmărire penală, netratați la timp, sunt potențiali purtători ai diferitor maladii sociale, deoarece cu timpul ei revin în comunitate.

Actualmente, una din sursele principale de întreținere a sistemului sănătății este venitul acumulat din contul primelor de asigurări obligatorii de asistență medicală, achitate de către persoanele fizice și juridice.

O altă sursă esențială de venit pentru instituțiile medicale sunt serviciile oferite contra plată, în afara Programului Unic al asigurărilor obligatorii de asistență medicală, care sunt, de altfel, foarte costisitoare.

Vizavi de respectarea dreptului la ocrotirea sănătății în Republica Moldova, persistă și probleme care nu țin de implementarea sistemului medicinei prin asigurare, cum ar fi problema donării de sânge, care este una stringentă și, după părerea noastră, neglijată de către stat. Procesul donării de sânge este reglementat prin Legea organică nr. 1458-XII din 25.05.1993 privind donarea de sânge și prin art. 29 al Legii ocrotirii sănătății, care prevede că donarea de sânge este un proces benevol și nicidecum obligațiune a pacientului și a familiei sale de a completa rezerva de sânge.

Legea privind donarea de sânge prevede un șir de facilități pentru donatori, iar pentru Donatorii onorifici – persoane care au mai mult de 50 de donări de sânge - facilități specifice. Cu părere de rău, majoritatea facilităților acordate prin lege nu sunt asigurate. În cadrul examinării problemei în cauză, avocații parlamentari au sesizat Guvernul Republicii Moldova, fiind informați de către Ministerul Sănătății că facilitățile nu sunt asigurate din lipsa mijloacelor financiare bugetare.

Afirmația că donarea de sânge este o problemă neglijată de stat se mai bazează și pe faptul că nu există o evidență a donatorilor. Mulți donatori nici nu știu că merită titlul de Donator onorific, nu-și cunosc drepturile, nu se monitorizează procesul de stimulare a lor. Ministerul Sănătății a informat că de problema donatorilor de sânge se preocupă Societatea “Crucea roșie”,

adică organizație neguvernamentală care are drept scop susținerea eforturilor statului de a promova donarea de sânge și în nici un caz nu poate înlocui contribuția statului. De menționat că donatorii de sânge nici nu au fost incluși în lista persoanelor ale căror asigurător este Guvernul.

Generalizînd materialul acumulat în domeniul respectării dreptului la ocrotirea sănătății, inclusiv și ca urmare a implementării sistemului asigurărilor obligatorii de asistență medicală, avocații parlamentari au înaintat în Guvernului Republicii Moldova unele propuneri întru ameliorarea situației.

Sistemul de asigurări obligatorii de asistență medicală este binevenit în Republica Moldova, dar are multe neajunsuri care trebuiesc lichidate. El necesită ajustare la standardele internaționale, ținînd cont de specificul țării – economie slab dezvoltată, sărăcia populației republicii, numărul mare de persoane neangajate, salarii mici pentru majoritatea angajaților, lipsa mijloacelor financiare disponibile la persoanele neasigurate pentru procurarea polițelor de asigurare, plăți neformale, ilegale în sistemul ocrotirii sănătății, mentalitatea populației ce ține de nerespectarea modului de viață sănătos etc.

Conform ultimelor evaluări ale implementării sistemului de asigurări obligatorii în medicină, efectuate de către experții Organizației Mondiale a Sănătății în decembrie 2004, mersul implementării sistemului a fost apreciat, cu unele rezerve, satisfăcător, făcîndu-se recomandări importante în scopul îmbunătățirii procesului de implementare.

X X X

(1) Statul ocrotește maternitatea, copiii și tinerii, stimulînd dezvoltarea instituțiilor necesare.

(art. 49, Constituția Republicii Moldova)

(2) Copiii și tinerii se bucură de un regim special de asistență în realizarea drepturilor lor.

(3) Statul acordă alocațiile necesare pentru copii și ajutoare pentru îngrijirea copiilor bolnavi ori handicapați. Alte forme de asistență socială pentru copii și tineri se stabilesc prin lege.

(art. 50, Constituția Republicii Moldova)

Copiii reprezintă bogăția statului, deoarece sunt viitorul lui. Grija pentru generația viitoare este una din prioritățile statului, manifestată prin diferite forme de protecție.

În ultimii ani, și anume după adoptarea de către ONU la 20 noiembrie 1989 a Convenției cu privire la drepturile copilului, s-a schimbat tratarea problemelor drepturilor copilului, prin schimbarea atitudinii de la considerațiunea ca acesta este proprietatea părinților la considerațiunea că copilul își aparține sieși și se află doar sub protecția părinților și a statului.

În ultima perioadă au fost definitivate și sensibilizate problemele ce țin de protecția copilului. Au fost stabilite și făcute publice riscurile la care sînt supuși copiii.

Statele sunt obligate, în contextul Convenției, să asigure în toată măsura posibilului supraviețuirea și dezvoltarea copilului.

Republica Moldova își asumă această obligațiune atît din primele luni ale dezvoltării copilului - acordînd mamei concediul medical pre-natal, transferînd femeile însărcinate la muncă ușoară, cît și după nașterea copilului - acordînd mamelor concediile pentru incapacitate de muncă.

Un pas important în respectarea drepturilor copilului este aprecierea statutului juridic al acestuia, ceea ce înseamnă și dreptul la o un nume și cetățenie, la înregistrarea actelor de stare civilă și acte de identitate naționale.

În Republica Moldova copiii orfani sunt asigurați cu buletine de identitate gratis, numele copilului stabilindu-se de către părinți, totodată copiii avînd dreptul de a-și schimba prenumele la atingerea majoratului.

Statul ocrotește inviolabilitatea copilului, protejîndu-l de orice formă de exploatare, discriminare și violență. În acest scop în legislația națională este prevăzută tragerea la răspundere a persoanelor, inclusiv și a părinților, care comit acte de violență față de copii. Copiii rămași fără îngrijire părintească sunt plasați în alte familii sau în instituțiile de stat, fiind la îngrijirea statului, totodată statul fiind obligat să aibă grijă de integritatea proprietății părinților, ai cărei succesori sunt copiii instituționalizați.

În adresa Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova parvin adresări în ceea ce privește lipsa atenției organelor tutelare la păstrarea proprietății.

O altă problemă cu care se confruntă statul ține de copiii aflați în conflict cu legea. Conform datelor Procuraturii Generale, în anul 2004 au sporit cu 7% infracțiunile săvîrșite de minori sau cu participarea acestora, ceea ce constituie aproximativ 2500 infracțiuni.

În Republica Moldova lipsesc instanțe de judecată specializate sau judecători specializați pentru examinarea infracțiunilor săvîrșite de minori.

Actualmente, sub patronatul UNICEF - ului în colaborare cu instituțiile statale și organizațiile neguvernamentale a fost creat un grup de lucru preocupat de elaborarea legislației în domeniul justiției juvenile, a mecanismelor de implementare a concepției.

De asemenea sunt discutate problemele de implementare a pedepselor de alternativă pentru minorii delicvenți.

Nu mai puțin importantă este și problema reintegrării sociale a minorilor. Conform legislației în vigoare, copiii sunt protejați împotriva exploatării sexuale, folosirii substanțelor stupefiante și psihotrope, cît și inițierii în consumul de băuturi alcoolice.

În ultimul timp sunt frecvente spoturile publicitare ale băuturilor alcoolice, difuzate în mijloacele mass-media și plasate în locuri publice, în nemijlocita apropiere de instituțiile de învățământ, în formă și conținut indecent care pot avea impact negativ asupra educației morale a copiilor. Avocatul parlamentar s-a adresat organelor mass-media cu un apel prin care a solicitat tratarea cu atenție a problemei de difuzare a spoturilor publicitare cu caracter indecent, contrar cerințelor Legii cu privire la publicitate.

Dezvoltarea societății presupune și schimbarea de valori. Astăzi copiii tind spre dezvoltarea personalității lor, cer o atitudine respectuoasă față de demnitatea și onoarea sa. În acest context ei cer respectarea dreptului la libertatea exprimării, gândirii și conștiinței. Statul garantează copilului, capabil să-și formuleze opiniile, dreptul de a-și exprima liber opiniile asupra oricărei probleme care îl privește. De opinia copilului care a atins vârsta de 10 ani se ține cont la soluționarea problemelor ce țin de interesele lui.

Cunoașterea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului este foarte importantă pentru dezvoltarea unui cetățean activ, de aceea considerăm oportun introducerea în programa de studiu preuniversitară a disciplinei – „drepturile și libertățile fundamentale ale omului”, astfel conformându-ne recomandării Consiliului Europei de a întreprinde măsuri adecvate în scopul dezvoltării și promovării educării și sensibilizării față de drepturile omului. Studiarea drepturilor și libertăților omului în instituțiile de învățământ va contribui la educația pentru cetățenia democratică care este parte componentă majoră a misiunii principale a Consiliului Europei, și anume cea de a promova o societate liberă, tolerantă și justă, totodată de a sensibiliza tineretul față de responsabilitățile lor de a consolida societatea democratică pentru care este importantă participarea activă a tuturor indivizilor la viața politică, civică, socială și culturală.

Un alt obiectiv propus de către stat în ceea ce privește respectarea dreptului la învățătură este aderarea țării noastre la Procesul de la Bologna. Pentru realizarea acestui scop este necesară reforma învățământului.

Art. 35 al Constituției Republicii Moldova și art. 10 al Legii privind drepturile copilului garantează dreptul la instruire gratuită în limba de stat sau în altă limbă, în școli de cultură generală. Dreptul la învățătură este un drept esențial pentru dezvoltarea copilului, având legătură directă cu dreptul la muncă și alte drepturi fundamentale. Dreptul la învățătură cuprinde în conținutul său obligativitatea învățământului general, gratuitatea și accesul tuturor la procesul de instruire în sistemul de învățământ profesional și superior. De asemenea statul este obligat să asigure desfășurarea unui proces de învățământ modern și eficient. La orice etapă a procesului de instruire, li se oferă tuturor copiilor șanse egale de a fi subiecți ai acestui proces.

În condițiile Republicii Moldova, când funcționarea sistemului de instruire este cu contribuție financiară directă a părinților, este dificil de apreciat nivelul de gratuitate a învățământului. Părinții participă fără drept de alternativă la formarea și susținerea bazei tehnico-

materiale a instituțiilor de învățământ, procură sau achită arenda manualelor incluse în curriculum de instruire, chiar dacă prevederile art. 35 din Legea Supremă stipulează că învățământul de stat este gratuit.

În conținutul dreptului la învățătura se include și libertatea părinților de a alege pentru copiii lor limba de instruire și instituția de învățământ.

Cu regret, anul 2004 a fost marcat de un șir de evenimente triste provocate de administrația autoproclamatei republici transnistrene, care au sistat procesul de instruire în școlile cu predare în limba moldovenească cu grafie latină. După anul 1992 pe teritoriul respectiv a fost introdusă grafia chirilică în școlile cu predare în limba de stat.

Conform datelor statistice oficiale „RMN”, în prezent există 183 de școli primare cu un număr total de 92.000 elevi, dintre care 82% sunt cu instruire în limba rusă, 13,5% - în limba moldovenească în baza grafiei chirilice, 3,8% - în limba moldovenească și 0,7% - în limba ucraineană. Deoarece realizarea dreptului la învățătura a fost limitată, copii, profesorii și părinții au fost nevoiți să-și apere drepturile ieșind în stradă. Situația școlilor cu predare în grafie latină s-a aflat în atenția Guvernului Republicii Moldova, a societății civile și a comunității internaționale.

Avocații parlamentari nu au fost indiferenți de soarta acestor copii, solicitând organismelor internaționale de domeniu luarea unei atitudini față de evenimentele din Transnistria și față de încălcarea drepturilor cetățenilor pe acest teritoriu.

Încadrarea copiilor în procesul de învățământ este problema primordială a statului, care este actuală, dat fiind faptul că unii copii din diferite motive abandonează școala. În primele două luni ale anului de studii 2004-2005 au rămas în afara procesului educațional 383 de copii de vârstă școlară obligatorie, numărul fiind ulterior redus de două ori. Totodată, numărul copiilor neșcolarizați a scăzut în comparație cu anii precedenți. De exemplu în anul 2003 în perioada dată numărul copiilor neșcolarizați constituia 1263 de copii. Una dintre principalele cauze ale neșcolarizării o constituie starea materială precară a familiilor, nereușita școlară și refuzul părinților de a permite copilului frecventarea școlii din diferite motive, inclusiv și din motiv religios. Mulți copii nu merg la școală din motivul că părinții sunt plecați peste hotarele țării, iar persoanele în grija cărora au rămas minorii nu reușesc să facă față comportamentului acestora. Conform datelor Ministerului Educației, aproximativ 20.000 de copii de vârstă școlară obligatorie au rămas fără îngrijire părintească, aceștia fiind plecați peste hotarele țării.

Statul recunoaște fiecărui copil dreptul la securitate socială, acordată în scopul asigurării unui trai decent, adecvat dezvoltării fizice, mintale, spirituale, morale și sociale. Responsabilitatea de a asigura un trai decent copilului le revine în egală măsură părinților și statului. În acest context părinții sunt obligați să-i asigure un trai decent, iar statul este obligat să se asigure că posibilitatea părinților este realizabilă și realizată.

Cu toate că statul a întreprins un șir de măsuri întru realizarea acestui scop, un număr mare de persoane – părinți veniți în audiență la Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova - invoca imposibilitatea asigurării traiului decent adecvat copiilor săi. Această stare de fapt se datorează veniturilor mici de care dispune o familie. Ajutorul social în formă de indemnizații revine doar familiilor cu venituri mici, ale căror venit lunar nu este mai mare decât 54 lei pentru o persoană și se achită în mărime 50-100 lei.

În cadrul mesei rotunde de la 01 iunie 2004 organizată de Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova cu participarea organizațiilor guvernamentale și neguvernamentale au fost generalizate problemele invocate de către participanți și au fost înaintate Parlamentului propuneri concrete, pentru a se ține cont de acestea la adoptarea legislației în domeniul securității sociale.

Alăturat de alte probleme invocate a fost și propunerea de a raporta indemnizația lunară la venitul mediu lunar pe țară, fiind informați că bugetul de stat nu dispune de mijloace financiare destule și din aceste considerente indemnizațiile lunare au fost stabilite în cuantum fix.

Multe probleme au fost abordate referitor la asigurarea și protecția socială a copiilor invalizi și familiilor acestora: cuantumul mic al alocațiilor pentru copilul invalid, dificultatea integrării copilului invalid în societate, lipsa infrastructurii sociale pentru persoanele invalide – centre de zi, centre de tip familial, plata alocațiilor pentru îngrijire doar mamei copilului invalid, pierderea stagiului de muncă a persoanelor care îngrijesc de un invalid, propunându-se ca indemnizația de îngrijire să fie plătită oricărei persoane care îngrijește de copilul invalid, echivalarea perioadei de îngrijire a invalidului unuia din părinți cu munca unui lucrător social, dreptul la pensie în condiții avantajoase de la vârsta de 50 ani pentru persoanele care au educat copii invalizi până la vârsta de 8 ani, inclusiv și decedați, indexarea anuală a alocațiilor sociale etc.

Ministerul Muncii și Protecției Sociale a examinat propunerile înaintate de avocații parlamentari și a comunicat că unele din ele au fost incluse în Planul de acțiuni al Programului național în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008, Strategia de creștere Economică și Reducere a Sărăciei, în proiectele de modificare a legislației etc.

Astfel, vor fi indexate lunar alocațiile sociale, a fost elaborat Regulamentul-tip cu privire la activitatea asistentului personal, care preconizează instituirea funcției de asistent social personal în cadrul serviciului de deservire la domiciliu pe lângă organele teritoriale de asistență socială. Strategia de Creștere Economică și Reducerea Sărăciei prevede elaborarea unui mecanism de angajare în calitate de asistent social a persoanelor care îngrijesc de cei ce nu pot duce un mod de viață independent și includerea acestora în nomenclatorul de profesii.

O atenție sporită din partea statului o necesită copiii rămași fără îngrijire părintească care se află în instituții de stat, la îngrijirea totală a statului.

O altă problemă ține și de copiii aflați la întreținere și educație în Casele de tip familial. Problemele invocate constau în numărul mare de copii întreținuți în casele respective, salarizarea doar a unui părinte-educator, salariile și indemnizațiile mici, lipsa grijii pentru cei care au părăsit Casele de tip familial. Legislația în vigoare prevede constituirea Caselor de tip familial cu 5 – 10 copii, când majoritatea familiilor în Republica Moldova educă doar 2-3 copii. Familiile cu 4 și mai mulți copii sunt considerate familii cu mulți copii. Credem că numărul mare de copii diminuează calitatea întreținerii și educației copiilor din Casele de tip familial. De asemenea suma de 180-200 lei, alocată pentru un copil întreținut în casele de tip familial, este relativ mică pentru a le sigura acestor copii un trai decent.

Dreptul la sănătate și integritate corporală este stipulat în art. 24 al Convenției privind drepturile copilului. Conform acestuia, “Statele părți recunosc dreptul copilului de a se bucura de cea mai bună stare de sănătate posibilă și de a beneficia de servicii medicale”, în acest scop fiind întreprinse un șir de măsuri întru reducerea mortalității printre nou-născuți, asigurarea asistenței medicale și îngrijirea sănătății, prevenirea și combaterea maladiilor și malnutriției, asigurarea ocrotirii sănătății mamelor în perioadele pre și postnatală.

În anul 2004 la nivel republican a fost abordată problema alimentației copilului nou născut. UNICEF recomandă alimentația naturală cu sîn a copilului nou născut pînă la vîrsta de 3 ani. Ministerul Sănătății remarcă o creștere a numărului copiilor alimentați la sîn, în comparație cu alți ani. Alimentația nou născutului este recomandată pînă la vîrsta de 6 luni doar cu laptele mamei, fapt ce ar ridica starea sănătății copiilor, ar duce la diminuarea morbidității lor. În acest scop Guvernul Republicii Moldova a atras atenția asupra necesității redeschiderii bucătărilor pentru prepararea hranei copiilor mici și acordarea facilităților agenților economici care produc hrană pentru copii.

x x x

(1) Dreptul la proprietate privată, precum și creanțele statului, sînt garantate.

(2) Nimeni nu poate fi expropriat decît pentru o cauză de utilitate publică, stabilită potrivit legii, cu dreptă și prealabilă despăgubire.

(art. 46, Constituția Republicii Moldova)

Din numărul total de adresări la Centrul pentru Drepturile Omului în anul 2004 peste 15 la sută țin de încălcarea dreptului la proprietate.

Ca și în anii precedenți, petiționarii au invocat probleme ce țin de:

- restituirea cotelor valorice, a altor bunuri din fostele gospodării agricole colective;
- restituirea averii confiscate și naționalizate;
- indexarea depunerilor bănești în Banca de Economii;

- privatizarea spațiilor locative ș.a.

O mare parte a petițiilor se referă la indexarea depunerilor bănești în Banca de Economii. În mod special, persoanele în etate vizează modul de aplicare a prevederilor Legii nr. 1530-XV din 12.12.2002 privind indexarea depunerilor bănești ale cetățenilor în Banca de Economii; Hotărârii Guvernului nr. 179 din 20.02.2003 privind indexarea și modul de plată a sumelor indexate pentru depunerile bănești ale cetățenilor în Banca de Economii; Hotărârii Guvernului nr. 250 din 12.03.2004 privind aprobarea categoriei de vîrstă a deponenților Băncii de Economii pentru plata sumei indexate în anul 2004.

Majoritatea persoanelor în etate, deponenți ai Băncii de Economii, care au suportat pierderi în legătură cu devalorizarea în urma inflației, consideră că prin Legea privind indexarea depunerilor bănești ale cetățenilor în Banca de Economii se încalcă dreptul la proprietate privată, garantat de Legea Supremă a statului, deoarece dîșii, avînd o vîrstă înaintată, nu vor putea folosi personal banii depuși cîndva în Banca de Economii, care urmează a fi indexați în etapa a doua.

De menționat că în această situație se află toate persoanele în etate, care vrînd să-și asigure un trai decent la bătrînețe, au devenit deponenți ai Băncii de Economii, pînă în anul 1992.

În temeiul Legii nr. 1530-XV, ce prevede obligațiile statului față de cetățenii Republicii Moldova care au avut depuneri bănești în Banca de Economii la situația din 2 ianuarie 1992 și care stabilește principiile de bază privind indexarea, cuantumul și modul de plată a sumelor indexate, petiționarii au beneficiat de plata sumelor indexate prioritar la prima mie de ruble (etapa 1).

Conform prevederilor art. 5 al aceleiași Legi, indexarea sumelor și plata sumelor indexate se efectuează, la solicitarea depunătorilor, pe etape, prioritar la prima mie de ruble, apoi pentru soldul ce depășește prima mie de ruble, în funcție de anul nașterii depunătorului. În acest context, Hotărîrea Guvernului nr. 179 din 20.02.2003 privind indexarea și modul de plată a sumelor indexate pentru depunerile bănești ale cetățenilor în Banca de Economii stabilește, în punctul 2, că plata sumelor indexate se efectuează pe etape: în etapa 1 se achită sumele indexate în raport de 1 rublă la 1 leu, în funcție de anul nașterii deponenților; în etapa 2 se achită sumele indexate în raport de 2,5 ruble la 1 leu, în funcție de anul nașterii deponenților.

Categoriile de vîrstă ale deponenților cărora li se va plăti indexarea sunt stabilite anual de Guvern, după primirea de la Banca de Economii a informației privind înregistrarea beneficiarilor de indexare și aprobarea legii bugetului de stat pe anul următor.

Din practica deja stabilită, etapa a doua de indexare pentru deponenții Băncii de Economii va demara numai după achitarea sumelor indexate la prima etapă tuturor beneficiarilor de indexare din Republica Moldova.

Ținând cont de faptul că în Republica Moldova speranța de viață la naștere constituie în medie 64,4 ani – pentru bărbați și 71,7 ani – pentru femei, este evident că majoritatea persoanelor în etate, care au depuneri bănești în Banca de Economii și care sunt incluși în categoria de vîrstă a deponenților pentru plata sumelor indexate în anul 2004 și în anii imediat următori, nu vor putea beneficia în realitate de banii supuși indexării în etapa a doua din simplul motiv că nu vor mai fi în viață.

În Republica Moldova dreptul la proprietate privată și protecția acesteia sunt garantate prin Constituție, iar bătrînii se bucură de toate drepturile omului în egală măsură cu toți ceilalți membri ai societății și constituie o categorie de cetățeni mai vulnerabilă, după cum este stipulat și în art. 47 din Constituție. Avocații parlamentari au considerat oportună operarea modificărilor în ordinea de priorități a drepturilor bătrînilor. Este unanim recunoscut că prestigiul și poziția socială a vîrstnicilor se află în relație directă cu situația lor economico-financiară care, o știm cu toții, este precară, iar sporirea calității protecției sociale este un proces complex și de durată. În condițiile în care statul nu poate asigura în deplină măsură vîrstnicilor un nivel de trai decent, una din căile de ameliorare a situației ar fi plata integrală a sumelor indexate pentru deponenții în etate rămași în viață.

În această ordine de idei, avocații parlamentari au adresat Guvernului propunerea de a opera modificări în Regulamentul privind indexarea și modul de plată a sumelor indexate pentru depunerile bănești ale cetățenilor în Banca de Economii, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 179 din 20.02.2003, conform căroră persoanele în etate ar putea beneficia de indexarea integrală a depunerilor bănești.

Încălcarea dreptului la proprietate a fost invocat de cetățenii, născuți și aflați în timpul copilăriei împreună cu părinții în locurile de represiune ale acestora, dar care, potrivit cadrului legal în vigoare, nu se consideră persoane care au suferit în urma represiunilor și, respectiv, nu pot beneficia de restituirea averii confiscate, naționalizate sau luate în alt mod, precum și de alte facilități prevăzute în Legea nr.1225 din 08.12.1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice.

Analizînd cadrul legislativ în vigoare, avocații parlamentari au înaintat în Parlamentul Republicii Moldova propunerea de reexaminare a articolului 1 din Legea pentru interpretarea unor prevederi ale Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice nr. 296-XIII din 23.11.1994, în vederea excluderii alineatului 2 al acestui articol, menționînd că în baza articolului 2, alineatul 1, subalineatul 3 al Legii nr.1225-XII din 30.12.1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, victime ale represiunilor politice se consideră "membrii familiei persoanelor supuse represiunilor, inclusiv copiii care s-au născut în locurile de represiune sau în drum spre ele, persoanele care au fost impuse sau nevoite să-și urmeze părinții,

rudele, tutorii în exil ori la locul de deținere specială, sau rămase fără îngrijirea acestora, precum și copiii persoanelor executate, în urma represiunilor politice".

Totodată, articolul 1 din Legea pentru interpretarea unor prevederi ale Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice nr.296-XIII din 23.11.1994 prevede: "Conform articolului 2, alineatul 1, subalineatul 3 din legea menționată, membri ai familiei persoanelor supuse represiunilor se consideră soțul, soția, copiii, părinții, alte rude și tutorii care au fost siliți sau nevoiți să urmeze persoana reprimată în exil sau la locul de deținere specială.

Copiii persoanelor supuse represiunilor, care s-au născut în locurile de represiune sau în drum spre ele, se consideră copii proveniți din căsătoria încheiată pînă la represiune".

În opinia avocaților parlamentari prevederile articolului menționat, prin reglementarea referitoare la actul încheierii căsătoriei constituie abatere de la sensul Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, deoarece îngustează cercul persoanelor care au avut de suferit în fapt, ca rezultat al represiunilor politice.

Tranziția la economia de piață, pe lângă multiplele beneficii ce nu pot fi negate, exemplu reprezentativ fiind împrumutarea țărănilor, a generat și o serie de probleme ce s-au transformat într-un nou tip de litigii, legate de apărarea drepturilor proprietarilor, care au majorat numărul adresărilor în primării, instanțele judecătorești, organele administrative de toate nivelurile și la Centrul pentru Drepturile Omului.

Cu toate că au intrat în vigoare Legea nr. 198-XV cu privire la arenda în agricultură, Hotărîrea Guvernului nr. 72 privind implementarea Legii cu privire la arenda în agricultură, au continuat să parvină numeroase adresări de la proprietarii cotelor, care au invocat diverse probleme apărute în legătură cu arenda pămîntului și restituirea cotelor valorice din fostele gospodării agricole colective. Cel mai des au fost invocate:

- imposibilitatea obținerii cotei valorice sau retragerii cotei valorice din proprietatea comună;
- consecințele neîncheierii contractelor de arendă a terenurilor.

Conform datelor primăriilor comunelor, la 1 ianuarie 2005, din numărul cetățenilor cărora le-au fost atribuite sectoare de pămînt în contul cotelor de teren echivalent, peste 390 mii persoane (59% din total) au format și înregistrat peste 292 mii gospodării țărănești (de fermier). Circa 266 mii cetățeni din cei cărora le-au fost atribuite separat sectoare de teren (41% din numărul total) nu și-au înregistrat gospodăria lor agricolă, prelucrînd individual pămîntul sau transmițîndu-l în folosință temporară altor deținători de terenuri (gospodăriilor agricole sau întreprinderilor cu activitate auxiliară agricolă). În proprietatea acestor persoane se află circa 324 mii ha terenuri agricole. Din persoanele sus-numite circa 98 mii (37%) au transmis sectoarele de teren în folosință altor persoane juridice sau fizice. Din cauza posibilităților

materiale reduse și lipsei de tehnică pentru prelucrarea terenurilor agricole, majoritatea proprietarilor dau cotele de pământ în arendă, fără a încheia contracte de arendă cu arendașii. Aceasta generează apariția litigiilor de lungă durată. Mai mult ca atât, majoritatea proprietarilor nu cunosc modalitatea și consecințele încheierii contractelor de arendă.

Preponderent, adresări cu asemenea obiect de abordare parvin la filialele Centrului. Ca urmare, pe parcursul anului 2004 Filiala Cahul a organizat vizite de lucru în comunele și satele din raion, constatând un nivel mic de informare a populației și depistând un șir de încălcări ale prevederilor Legii nr. 198-XV.

Neatribuirea în natură a cotelor de pământ, refuzurile neîntemeiate ale APL de stabilire a liniilor de hotar între cotele de pământ – sunt doar unele din problemele care continuă să persiste din cauza nivelului scăzut de informare a populației; erorilor în proiectele de organizare a teritoriilor, aprobate de primăriile comunelor, satelor. Din adresările la Centrul pentru Drepturile Omului s-a constatat că în unele localități din sudul republicii proprietarii de terenuri nu au primit titlurile de autentificare a dreptului de proprietate asupra terenului echivalent și, respectiv, nici terenul în natură.

Colaboratorii Filialei Cahul, de comun acord cu Arbitrajul Permanent în Sfera Agrară pe lângă AO „Asistență, Sprijin și Instruire în Agricultură”, raionul Cahul, au examinat petițiile cetățenilor, care au invocat încălcarea dreptului la proprietate și, în măsura posibilităților, au contribuit la repunerea în drepturi a deținătorilor cotelor de teren, a fermierilor și altor oameni din spațiul rural.

Un număr mare de adresări a fost înregistrat de la petiționarii care își exprimă dezacordul cu modalitatea de atribuire a terenurilor aferente caselor de locuit cu mai multe apartamente, care nu constituie blocuri.

Petiționarii invocă imposibilitatea privatizării loturilor de pe lângă casă din motiv că vecinii nu-și realizează acest drept.

Potrivit normelor Codului Funciar autoritățile administrației publice locale trec (în limita normelor de urbanism, iar dacă aceasta nu este posibil, reieșind din suprafața reală a terenului ce deservește construcțiile) terenurile aferente caselor de locuit cu mai multe apartamente privatizate, care nu constituie blocuri, în proprietatea comună în diviziune a proprietarilor apartamentelor, proporțional suprafeței privatizate de fiecare.

Conform Regulamentului cu privire la modul de transmitere în proprietate privată a loturilor de pământ de pe lângă casă în localitățile urbane, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 984, transmiterea în proprietate a loturilor de pământ de pe lângă casă se efectuează din inițiativa autorității administrației publice locale, concomitent cu efectuarea înregistrării primare masive

sau la cererea proprietarilor caselor de locuit, care se depune la primăria localității. Actele normative în vigoare nu stabilesc expres că cererea se examinează numai în cazul prezentării acordului de către toți vecinii.

Cu toate acestea autoritățile administrației publice locale examinează cererile persoanelor cointeresate numai după depunerea cererilor de către toți vecinii, astfel împiedicând realizarea dreptului cetățeanului la proprietate, garantat de Constituția Republicii Moldova.

x x x

(1) Statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea, lui și familiei lui, cuprinzând hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare.

(2) Cetățenii au dreptul la asigurare în caz de: șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subsistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor.

(art. 47, Constituția Republicii Moldova)

Protecția socială a cetățenilor săi este una din direcțiile principale ale activității statului.

În scopul respectării de facto a dreptului la asistență și protecție socială, garantat prin articolul 47 al Constituției Republicii Moldova, statul este obligat de a întreprinde măsuri eficiente atât pe plan legislativ, cât și în scopul implementării legislației adoptate.

Bunăstarea populației unui stat este în directă legătură cu capacitatea economică a acestuia.

Ținând cont de faptul că pe parcursul anului 2004 s-au înregistrat indici pozitivi în dezvoltarea economiei țării, creșterea produsului intern brut, cât și unele succese în implementarea politicilor sociale, putem remarca și o stabilitate în ce privește acordarea prestațiilor sociale.

Implementarea sistemului nou de asigurări sociale a început să dea primele rezultate pozitive. Din contul mijloacelor acumulate în bugetul asigurărilor sociale a fost posibilă indexarea anuală a pensiilor, majorarea cuantumului indemnizațiilor adresate familiilor cu copii etc.

Un pas important spre asigurarea respectării dreptului la asistență și protecție socială a fost și aprobarea Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei.

Cu regret, măsurile întreprinse nu sunt suficiente pentru asigurarea unui trai decent populației republicii. Această situație o demonstrează și numărul mare de adresări care parvin în adresa avocaților parlamentari, inclusiv și prin intermediul Serviciului informațional “Linia

fierbinte” - proiect implementat de Centrul pentru Drepturile Omului în cadrul Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova.

Conform datelor statistice ale Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova, adresările privind nerespectarea dreptului la asistență și protecție socială constituie aproximativ 17%.

Problemele invocate de petiționari pot fi sistematizate convențional în câteva categorii, una dintre care este anularea compensațiilor nominative soțiilor (soților) participanților la al doilea război mondial de partea armatei române. Această problemă se examinează din anul 2003 de către avocații parlamentari și constă în următoarele. Potrivit Listei persoanelor asimilate participanților la cel de-al doilea război mondial din Anexa nr.1 la Regulamentul cu privire la modul de stabilire și de plată a compensațiilor nominative pentru unele categorii de populație, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.761 din 31.07.2000, drept persoane asimilate participanților la cel de-al doilea război mondial se considerau participanții la cel de-al doilea război mondial în cadrul armatei române (frontul român).

În baza aceluiași Regulament compensații nominative se stabileau pentru participanții la cel de-al doilea război mondial și soțiile lor, precum și pentru persoanele asimilate participanților la cel de-al doilea război mondial.

Legea nr. 933-XIV din 14.04.2000 cu privire la protecția socială specială a unor categorii de populație prevede că beneficiari de compensații nominative sunt participanții la cel de-al doilea război mondial și soțiile (soții) lor, în funcție de caz, precum și persoanele asimilate participanților la cel de-al doilea război mondial.

Legea nr.1358-XII din 18.03.1993 cu privire la reabilitarea și egalarea în drepturi a cetățenilor Republicii Moldova, care au participat la cel de-al doilea război mondial, în preambul prevede că aceasta se adoptă în scopul respectării drepturilor omului și pornind de la necesitatea apărării juridice și sociale egale a tuturor cetățenilor Republicii Moldova, care au participat la cel de-al doilea război mondial, aspirînd spre realizarea unei adevărate concilierii civice.

Prin urmare, toți cetățenii Republicii Moldova care au participat la cel de-al doilea război mondial în rândurile armatei române, sunt recunoscuți participanți la cel de-al doilea război mondial, declarați nevinovați în fața societății, reabilitați și repuși în drepturi și, deci, beneficiază, în egală măsură, de înlesnirile sociale prevăzute de legislația în vigoare.

Din prevederile legale menționate rezultă că soțiile participanților la cel de-al doilea război mondial în cadrul armatei române (frontul român) urmau să beneficieze, în mod egal, de compensații nominative la fel ca și soțiile celorlalți participanți la cel de-al doilea război mondial. Aceasta nu a avut loc pe motiv că punctul 2 din Anexa nr.1 la Regulamentul cu privire la modul de stabilire și de plată a compensațiilor nominative pentru unele categorii de populație asimila participanții la cel de-al doilea război mondial din cadrul armatei române (frontul român)

participanților la cel de-al doilea război mondial, pe când egalarea prevăzută de Legea nr. 933-XIV exclude asimilarea acestora.

Avocații parlamentari au considerat că dacă Legea nominalizată acordă compensații nominative participanților la cel de-al doilea război mondial și soțiilor lor, această reglementare trebuie să se răsfrîngă și asupra persoanelor egalate acestora prin lege, inclusiv asupra soțiilor sau soților lor, și au înaintat Guvernului propunerea de a exclude punctul 2 din Lista persoanelor asimilate participanților la cel de-al doilea război mondial din Anexa nr.1 la Regulamentul cu privire la modul de stabilire și de plată a compensațiilor nominative pentru unele categorii de populație. Argumentele avocaților parlamentari au fost considerate întemeiate și prin Hotărîrea Guvernului nr. 1053 din 27.09.2004 soțiile (soții) participanților la al II-lea Război mondial de partea armatei române au fost repuse în dreptul la asistență și protecție socială.

O altă categorie de persoane care a sesizat repetat avocații parlamentari sunt victimele represiunilor politice. Acestea pot beneficia de compensațiile nominative doar în cazul în care sunt încadrate în gradul III de invaliditate, considerînd că prin reglementarea dată autoritățile statale au comis o nedreptate față de această categorie de cetățeni.

În scopul stabilirii echității sociale, avocații parlamentari s-au adresat, în anul 2003, Parlamentului Republicii Moldova cu propunerea de a revedea lista beneficiarilor de compensații nominative, incluzînd și această categorie de persoane, indiferent de deținerea statutului de invalid, și a modifica articolul 3 al Legii cu privire la protecția socială a unor categorii de populație, nr. 933-XIV din 14.04.2000.

Propunerea înaintată a fost susținută, elaborîndu-se proiectul de modificare a articolului dat cu introducerea unui nou alineat 12, care ar prevedea dreptul victimelor represiunilor politice din perioada 1917-1990 de a beneficia de compensațiile nominative, indiferent de statutul de invaliditate, cu excluderea concomitentă din acest articol a literei d).

Totodată, avocații parlamentari au fost informați că propunerea respectivă ar putea fi realizată doar în primul semestru al anului 2004 din lipsa mijloacelor financiare prevăzute în bugetul de stat pe anul 2003 și în Cadrul de Cheltuieli pe Termen Mediu pe anii 2004-2006, aprobat în scopul realizării prevederilor p.3 din planul de elaborare a Strategiei de reducere a sărăciei, aprobat prin Hotărîrea Guvernului R.m. nr. 524 din 24.04.2002 „Cu privire la aprobarea strategiei preliminare de reducere a sărăciei”. Cu regret, problema respectivă nu a fost soluționată pe parcursul anului 2004 și rămîne în continuare în atenția avocatului parlamentar.

O altă situație semnalată avocaților parlamentari a fost modalitatea de calculare a pensiei în baza Legii nr.156-XIV din 14.10.1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat, în special, aplicarea coeficientului individual al pensionarului.

Pentru calcularea pensiilor persoanelor care nu au activat în serviciul public după 1 ianuarie 1999, venitul mediu asigurat se determina din salariul mediu lunar asigurat pentru ultimele 60 de luni consecutive de activitate în serviciul public, care se actualizează prin înmulțirea coeficientului individual, determinat pentru această perioadă, în modul prevăzut în anexa nr. 4 din această lege, la valoarea ce constituie media salariilor medii pe țară pentru toată perioada de după 1 ianuarie 1999 pînă în anul precedent anului de realizare (reexaminare) a drepturilor la pensie, coeficientul individual urmînd să nu depășească 1,5.

La această problemă a fost interpelat Ministerul Muncii și Protecției Sociale, care a informat Centrul pentru Drepturile Omului precum că stabilirea cuantumului coeficientului individual de 1,5 utilizat la calcularea pensiei pentru funcționarii publici care nu au activat în funcții publice după 1 ianuarie 1999 a fost necesară, deoarece modalitatea de stabilire a mărimii pensiei pentru funcționarii publici este diferită de cea stabilită în bază generală, ceea ce garantează acestor funcționari o pensie de cel puțin 3-4 ori mai mare în comparație cu pensia pentru limită de vîrstă. Stabilirea acestui coeficient, în baza aceleiași informații, a fost necesară pentru echivalarea în drepturi a pensionarilor din rîndul funcționarilor publici, care au lucrat în serviciul public pînă la 1 ianuarie 1999, și celor care au activat după această dată.

Ministerul de resort a prezentat argumente, care nu corespund principiului echității în fața legii a tuturor cetățenilor, pentru funcționarii care nu au activat în funcții publice după 1 ianuarie 1999 fiind stabilite criterii legale diminuatorii de calculare a pensiei, sau dacă se menționează despre egalitate, aceasta se expune în scopul de a egala toți pensionarii după criteriul egalității față de mărimea asigurării, dar nu față de aportul acestora, care este legat de statutul lor în cadrul relațiilor de muncă.

Prin Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 358-XV din 31 iulie 2003 a fost modificată și modalitatea de calculare a pensiei pentru limită de vîrstă, la care venitul mediu asigurat pentru fiecare an luat în calcul nu poate depăși trei salarii medii lunare pe țară pentru anul respectiv. Avocații parlamentari au considerat că și această modificare constituie o abatere de la principiul stabilit după 1 ianuarie 1999, conform căruia sistemul de pensionare este bazat pe asigurare care rezultă din contribuția individuală a fiecăruia la formarea acestuia, pensia urmînd să fie calculată proporțional acestei contribuții.

Examinînd aceste probleme în contextul legislației în vigoare, avocații parlamentari s-au adresat Parlamentului cu propunerea de a exclude din art.45 alin.(2) al Legii nr.156-XIV din 14.10.1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat propoziția: "Coeficientul individual nu poate depăși 1,5", iar din anexa nr. 2 de la indicele S_a - de a exclude sintagma "care pentru fiecare an luat în calcul nu poate depăși 3 salarii medii lunare pe țară pentru anul respectiv".

Prin Legea nr.273-XV din 16.07.2004 pentru modificarea unor acte legislative Parlamentul a operat modificări în Legea nr. 156-XIV numai referitor la propunerea ce ține de excluderea propoziției: "Coeficientul individual nu poate depăși 1,5".

La Centrul pentru Drepturile Omului s-au adresat cetățeni, care au fost supuși muncilor forțate de către regimul fascist în perioada celui de-al doilea război mondial, solicitând intervenția avocatului parlamentar întru realizarea dreptului la asigurare socială. Dispunând de legitimații pentru acordarea înlesnirilor și facilităților, stabilite pentru foștii deținuți minori ai lagărelor de concentrare, ghetourilor și altor locuri de detenție forțată, create de Germania fascistă și aliații ei în perioada celui de-al doilea război mondial, în virtutea unor lacune legislative, dinșii totuși nu pot beneficia de alocații lunare de stat.

Legea nr.933-XIV din 14.04.2000 cu privire la protecția socială specială a unor categorii de populație stabilește, în calitate de beneficiari de compensații nominative, invalizii de gradul III foști deținuți în lagărele de concentrare și ghetouri. Legea nr. 121-XV din 03.05.2001 cu privire la protecția socială suplimentară a invalizilor de război, a participanților la cel de-al doilea război mondial și familiilor lor acordă alocații lunare de stat pentru foștii deținuți în lagărele de concentrare și în ghetouri. Legea nr.190-XV din 08.05.2003 cu privire la veterani conține noțiunea de veterani de război, enumerând atât participanții la război recunoscuți drept veterani, cât și persoanele asimilate participanților la război. Prin această lege foștii deținuți minori ai lagărelor de concentrare, ghetourilor și altor locuri de detenție forțată sunt atribuiți la categoria persoanelor asimilate participanților la război. Potrivit aceleiași legi, veteranii de război au dreptul la alocații lunare și compensații nominative în conformitate cu legislația în vigoare, respectiv conform actelor deja menționate.

Hotărârea Guvernului nr.393 din 04.06.2001 privind plățile compensatorii pentru pagubele cauzate victimelor nazismului, a fost adoptată în scopul protecției sociale a cetățenilor Republicii Moldova, foști deținuți în lagărele de concentrare și de muncă forțată în timpul celui de-al doilea război mondial.

Ca rezultat al analizei actelor menționate s-a constatat o discordanță, ce ține de noțiunile „lagăr de concentrare”, „ghetou” și „alte locuri de detenție forțată”. Avocații parlamentari au considerat că cadrul normativ în vigoare, care reglementează relațiile ce țin de protecția socială a unor categorii de cetățeni, în special a participanților la cel de-al doilea război mondial și persoanelor asimilate acestora, este elaborat cu abatere de la prevederile Legii nr.780-XV din 27.12.2001 privind actele legislative. De rînd cu alte principii, acesta nu corespunde prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, precum și dispozițiilor constituționale care prevăd egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii (art.16 din Constituție), deoarece persoanele care s-au aflat la muncă forțată și în alte locuri de detenție forțată, create de Germania fascistă și aliații ei în perioada celui de-al doilea război mondial, au fost lipsite de o

parte din facilitățile acordate pentru alte categorii de persoane care asemenea lor au avut de suferit în aceeași perioadă, aceste facilități fiind prevăzute de art.47 din Legea Supremă.

În scopul soluționării problemei respective, avocații parlamentari s-au adresat cu propunerea de reexaminare a cadrului legislativ în vigoare pentru a-l conforma prevederilor constituționale referitoare la protecția socială și celor referitoare la egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, raliind acest cadru la realitățile vieții sociale, pentru ca toate persoanele care au suferit în anii celui de-al doilea război mondial să beneficieze de atenția cuvenită din partea statului. Ministerul Muncii și Protecției Sociale a susținut propunerea înaintată de avocații parlamentari, preconizând un proiect de lege care ar permite acordarea compensațiilor nominative și alocațiilor lunare de stat foștilor deținuți în alte locuri de detenție forțată create de Germania fascistă și aliații ei în perioada celui de-al doilea război mondial.

Într-o bună parte de adresări către avocații parlamentari, persoanele asimilate veteranilor de război au invocat problema acordării compensațiilor nominative pentru plata serviciilor comunale, procurarea cărbunelui și a lemnului de foc.

Conform prevederilor Legii nr. 190-XV din 05.05.2003, sunt recunoscuți ca veterani de război: militarii aflați în serviciul activ, rezerviștii chemați la concentrare, voluntarii și colaboratorii organelor afacerilor interne, incluși în efectivul unităților militare și structurilor speciale aflate pe pozițiile de luptă, precum și militarii, colaboratorii organelor afacerilor interne și persoanele civile delegate în aceste unități în vederea îndeplinirii unor misiuni speciale în scopul asigurării eficienței acțiunilor de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova sau care au asigurat unitățile militare ale armatei active în zonele în care s-au desfășurat acțiunile de luptă, precum și persoanele care și-au îndeplinit serviciul militar sau au lucrat în spatele frontului în anii celui de-al doilea război mondial și au fost decorate cu ordine sau medalii ale fostei U.R.S.S. pentru serviciul ireproșabil și muncă plină de abnegație în anii celui de-al doilea război mondial.

Conform aceleiași legi, una din măsurile de protecție socială a veteranilor de război este acordarea compensațiilor nominative pentru plata serviciilor comunale, procurarea cărbunelui și a lemnului de foc, totodată stabilindu-se pentru persoanele asimilate veteranilor de război acordarea acelorași compensații, dar numai în mărime de 25 %.

Avocații parlamentari au considerat că norma adoptată a diminuat plata unor compensații nominative pentru o categorie de veterani de război, cu toate că noțiunea de veterani este unică pentru toate categoriile de persoane care cad sub incidența legii, având ca bază trei criterii: primul - participarea persoanelor la diferite acțiuni de luptă; al doilea - asigurarea acestor acțiuni; al treilea referindu-se la militari și persoanele civile cu merite deosebite în anii celui de-al doilea război mondial.

Considerînd că diminuarea prevăzută în legea nominalizată constituie o restrîngere a dreptului constituțional la asistență și protecție socială, cu toate că potrivit art.54 din Constituție în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului, avocații parlamentari au înaintat propunerea de reexaminare a Legii nr.190-XV din 08.05.2003 cu privire la veterani, întru repunerea în drepturi a unei categorii impunătoare de cetățeni. Prin scrisoarea nr. 1104-653 din 31 martie 2004, Guvernul Republicii Moldova a informat avocații parlamentari despre elaborarea și înaintarea pentru avizare către ministerele de resort a unui proiect de lege pentru modificarea art. 14 al Legii nr.190-XV din 08.05.2003 cu privire la veterani.

O altă problemă aflată în atenția avocaților parlamentari ține de imposibilitatea pensionarilor pentru vechime în muncă să beneficieze de compensația nominativă și de alte facilități prevăzute de cadrul normativ în vigoare.

În Legea nr. 933-XIV din 14.04.2000 cu privire la protecția socială specială a unor categorii de populație este stipulată noțiunea de "pensionar singur" prin care se înțelege "unul sau mai mulți pensionari pentru limită de vîrstă (soți, frați, surori) care trăiesc în aceeași locuință și nu au copii ori au copii minori, ori au copii din categoria persoanelor ce beneficiază de compensații nominative în conformitate cu prezenta lege".

Potrivit aceleiași legi, beneficiari de compensații nominative sunt pensionarii singuri. Din aceste prevederi rezultă că toți pensionarii, indiferent de categorie, trebuie să beneficieze de compensații nominative. Acest fapt rezultă și din Constituția Republicii Moldova care prin art. 16 garantează egalitatea în fața legii și autorităților publice, iar prin art. 47 obligă statul să ia măsuri pentru asigurarea socială a persoanei în caz de bătrînețe, prin atribuirea acesteia dreptului la pensie, ca o formă de asigurare contra riscurilor sociale, reprezentate de pierderea capacității de muncă (datorită vîrstei înaintate, invalidității) sau de pierderea susținătorului. Or, pensionarii pentru vechime în muncă se află în aceeași situație ca și celelalte categorii de pensionari.

O situație similară este prevăzută și în Codul fiscal nr. 1163 din 24.04.1997, în special în art.283 alin.(1) lit. i), care prevede că de impozitul pe bunurile imobiliare sunt scutiți "persoanele de vîrstă pensionară", această sintagmă fiind tîlmăcită de organul fiscal în favoarea exclusivă a pensionarilor pentru limită de vîrstă (în modul cum este reglementată această noțiune în Legea nr. 156-XIV).

Considerînd că prin aceste prevederi este încălcat dreptul la asistență și protecție socială a pensionarilor pentru vechime în muncă, avocații parlamentari au înaintat propunerea de reexaminare a art. 1 din Legea nr. 933-XIV din 14.04.2000 cu privire la protecția socială specială a unor categorii de populație, pentru a exclude din noțiunea "pensionar singur", prevăzută în acest articol, sintagma "pentru limită de vîrstă", iar la art. 283 alin.(1) lit. i) a Codului fiscal nr.

1163 din 24.04.1997 de a înlocui sintagma "persoanele de vîrstă pensionară" cu cuvîntul "pensionarii".

Pe parcursul ultimilor cîțiva ani în atenția avocaților parlamentari rămîne problema respectării dreptului la asistență și protecție socială a persoanelor care au activat în instituțiile și organizațiile din stînga Nistrului și nu au achitat contribuții de asigurări sociale în Fondul de asigurări sociale al Republicii Moldova. Avînd în vedere că o dată cu implementarea noului sistem de asigurări sociale de stat, bazat pe contribuții sociale individuale obligatorii, s-a modificat esențial și modalitatea calculării pensiilor la baza căruia se află venitul asigurat al persoanei asigurate în raport cu durata stagiului de muncă asigurat, iar cuantumul pensiei calculat este proporțional contribuțiilor achitate, persoanele care nu au contribuții la Fondul asigurărilor sociale beneficiază de pensie minimă, conform statutului lor.

Examinînd adresările persoanelor care și-au desfășurat activitatea de muncă în stînga Nistrului, s-a constatat o eroare juridică la calcularea pensiilor persoanelor în cauză de către Casa Națională de Asigurări Sociale, care se baza pe prevederile acordului interguvernamental între statele CSI, atribuindu-i acestei categorii de cetățeni statutul de „Cetățean străin”.

Avizul înaintat Casei Naționale de Asigurări Sociale în baza art. 27 din legea cu privire la avocații parlamentari a rămas nesatisfăcut, învocaîndu-se același temei de refuz, fapt ce a impus avocații parlamentari să se adreseze Prim-ministrului Republicii Moldova.

Ministerul Muncii și Protecției Sociale, principala instituție de stat abilitată cu competența elaborării politicii sociale, la porunca Guvernului, a propus în calitate de soluție aplicarea excepției de lege în vederea includerii perioadei de muncă la instituțiile și organizațiile din stînga Nistrului în stagiul de muncă la stabilirea pensiei, indiferent de faptul că în această perioadă nu au fost defalcate contribuții de asigurări sociale la bugetul asigurărilor sociale al Republicii Moldova.

Ținîndu-se cont de faptul că pe teritoriul autoproclamatei republici nistrene s-a introdus o altă valută decît cea națională a Republicii Moldova, s-a propus că la calcularea pensiei pentru această categorie de cetățeni estimarea venitului real al pensionarilor care au activat în aceste localități să se efectueze prin analogie cu salariul mediu al unui angajat din aceeași ramură de activitate, cu același stagiul de muncă și calificare similară, care a activat pe teritoriul Republicii Moldova.

Casa Națională de Asigurări Sociale a refuzat să se conformeze indicațiilor Ministerului Muncii și Protecției Sociale, fapt ce a servit temei pentru adresarea avocaților parlamentari în instanța de judecată, apreciînd acest fapt ca o încălcare a dreptului constituțional la asistență și protecție socială, ținînd cont că situația în cauză a survenit în urma circumstanțelor independente de voința persoanei.

În anul 2004 Centrul pentru Drepturile Omului s-a aflat în litigiu cu Ministerul Muncii și Protecției Sociale și Casa Națională de Asigurări Sociale, inițiat în interesele persoanelor care au activat în instituțiile și organizațiile din stînga Nistrului. Cu regret, deciziile instanțelor de judecată au fost în defavoarea Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova și, respectiv, a persoanelor în interesele cărora a fost inițiat procesul. Astfel, categoria respectivă de persoane beneficiază în continuare de asistență și protecție socială în volum mai mic decît persoanele care au contribuții sociale la Fondul de asigurări sociale al Republicii Moldova, indiferent de activitatea de muncă similară.

Nerespectarea dreptului la asistență și protecție socială a fost invocată de nenumărate ori de către persoanele participante la conflictul militar pentru apărarea integrității teritoriale a Republicii Moldova și intern deplasate în urma consecințelor acestui conflict, în special, problema neasigurării familiilor lor cu spațiu locativ.

O altă problemă ce preocupă această categorie de cetățeni ține de imposibilitatea de a beneficia de protecția socială sub formă de compensații nominative, dat fiind faptul că acestea se achită de către B.C.A “Banca de Economii” numai la momentul încasării plăților comunale. Din cauza lipsei spațiului locativ, bonurile de plată pentru serviciile comunale nu pot fi prezentate. Din această categorie de persoane fac parte și participanții la conflictul armat nominalizat, care au ocupat abuziv blocul locativ din str. Corobceanu 1 “b”, mun. Chișinău, chiriașii spațiilor locative private și cei ce locuiesc pe teritoriul din stînga Nistrului.

Actualul mecanism de acordare a compensațiilor limitează dreptul beneficiarilor de compensații nominative de a beneficia de facilitățile stabilite. Lipsa spațiului locativ este un impediment real în realizarea acestui drept nu numai categoriei de persoane indicate, dar și pentru alți cetățeni ai Republicii Moldova – beneficiari de compensații nominative care cad sub incidența Legii nr.933 cu privire la protecția socială specială a unor categorii de populație, dar care nu dețin spațiu locativ. Actualmente, din lipsa construcției spațiului locativ în Republica Moldova, numărul acestor persoane crește.

Pentru soluționarea problemei vizate ar fi binevenit un mecanism mai eficient de acordare a compensațiilor nominative. De menționat că motivele respective sunt valabile nu numai pentru participanții la conflictul armat din stînga Nistrului și persoanele forțate să-și părăsească domiciliul situat în acest teritoriu, ci și pentru majoritatea persoanelor care nu dețin spațiu locativ, dar cad sub incidența Legii nr. 933 cu privire la protecția socială specială a unor categorii de populație.

Statutul de intern deplasat nu a fost stipulat în legislația națională.

Comisia republicană pentru elaborarea măsurilor și controlul executării acestora în vederea lichidării consecințelor, daunelor materiale din perimetrul zonei conflictului militar, care

și-a încetat activitatea la 29.01.2001 conform Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 74, a eliberat legitimații care confirmau faptul că persoanele au fost forțate să părăsească locul de trai de pe teritoriul de est al Republicii Moldova.

Prin urmare statutul de intern deplasat nu este deținut de nici o persoană nevoită să părăsească locul de trai permanent situat în teritoriul din stînga Nistrului.

Actele normative naționale care reglementează acordarea protecției sociale persoanelor participante la acțiunile militare pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova și a persoanelor afectate de conflictul militar, printre care Hotărîrea Guvernului nr. 520 din 05.08.1992 “Cu privire la măsurile primordiale de protecție socială a persoanelor participante la acțiunile militare pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova și a persoanelor afectate de conflictul militar”, Hotărîrea Guvernului nr. 172 din 17.03.1992 “Privind unele măsuri urgente întru ajutorarea refugiaților, forțați să-și părăsească locurile de trai aflate în teritoriile Republicii Moldova din stînga Nistrului”, și Hotărîrea Guvernului nr. 197 din 26.03.1992 “Despre instituirea Comisiei republicane pentru coordonarea acțiunilor în vederea asigurării materiale a refugiaților și aprobarea Regulamentului cu privire la ordinea de ajutorare a refugiaților, forțați să-și părăsească locurile de trai aflate în teritoriile Republicii Moldova din stînga Nistrului” nu conțin termenul de “intern deplasat”.

Atribuirea statutului de “refugiat” persoanei care a avut de suferit în urma consecințelor conflictului armat din stînga Nistrului nu este legal, dat fiind faptul că statutul de refugiat se atribuie doar persoanei străine, persoanei fără cetățenie, care solicită protecția Republicii Moldova în virtutea circumstanțelor, în urma cărora a fost nevoită să părăsească țara din motive de război sau temeri întemeiate că poate deveni victima persecuțiilor pe motive de rasă, religie, naționalitate, apartenență etnică la un grup social sau pentru opiniile sale politice. Statutul de refugiat se atribuie în baza Legii Republicii Moldova nr. 1286-XV din 25.07.2002 cu privire la statutul de refugiați, adoptată în urma ratificării de către Republica Moldova a Convenției ONU privind statutul refugiaților, din 28 iulie 1951.

Admitem că această situație s-a creat datorită faptului că la momentul adoptării actelor normative enumerate mai sus Republica Moldova nu ratificase Convenția ONU privind statutul refugiaților, iar la momentul ratificării acesteia nu s-au introdus modificările respective în actele normative naționale. În această ordine de idei și întru evitarea confuziilor în fapt la acordarea protecției juridice persoanelor deplasate în interiorul țării, avocații parlamentari consideră oportună includerea în legislația Republicii Moldova a noțiunii de “intern deplasat”, astfel conformîndu-ne principiilor adoptate de ONU în anul 1998 în cadrul lucrărilor celei de-a 54 sesiuni, de care trebuie să se conducă statele membre în stabilirea drepturilor și garanțiilor ce țin

de protecția persoanelor forțate să părăsească locurile permanente de trai, deplasându-se în interiorul statului - “intern deplasate”.

X X X

(1) Persoanele handicapate beneficiază de o protecție specială din partea întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, de readaptare, de învățământ, de instruire și de integrare socială.

(art. 51, Constituția Republicii Moldova)

În perioada contemporană problemele persoanelor cu handicap au ajuns în atenția înaltelor foruri internaționale, subiectul constituind ținta unor dezbateri și inițiative pe plan mondial. În consecință, au fost adoptate mai multe acte juridice internaționale privind drepturile invalizilor. Un rol hotărâtor în acest proces îi revine Organizației Națiunilor Unite (ONU), care, în primul rând, a estimat că invaliditatea este o problemă ce ține de domeniul drepturilor omului, și nu de cel al reabilitării sau asistenței sociale. Această decizie a determinat în mod decisiv vectorii abordării problemelor categoriei sociale menționate. În al doilea rând, Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, chiar dacă toate nu abordează la modul direct problemele invalizilor, atunci stipulează fără echivoc egalitatea în drepturi a tuturor oamenilor.

În decembrie 1993, Adunarea Generală a ONU a proclamat ziua de 3 decembrie drept Ziua internațională a invalidului. La 20 decembrie a aceluiași an, sesiunea a 48-a a Adunării Generale a ONU a adoptat regulile Standard privind egalizarea șanselor pentru persoanele cu handicap. Aceste reguli cuprind toate aspectele vieții persoanelor cu handicap și indică guvernelor naționale măsurile necesare pentru ca invalizii să devină cetățeni cu drepturi depline.

În Republica Moldova au fost adoptate un șir de acte normative prin care se detaliază mijloacele juridice de apărare, garantare și asigurare a drepturilor și libertăților persoanelor cu handicap, cele mai principale dintre acestea fiind Legea nr.821-XII din 24.12.1991 privind protecția socială a invalizilor, Legea nr. 156-XII din 14.10.1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat, Legea nr. 499-XIV din 14.07.1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni, Legea nr. 933-XIV din 14.04.2000 cu privire la protecția socială specială a unor categorii de populație, Legea nr. 837-XIII din 17.05.1996 cu privire la organizațiile obștești, Codul muncii, Codul fiscal etc.

În linii mari, persoanele cu handicap se bucură de protecție specială. Statul depune efort întru asigurarea realizării unei politici naționale de egalitate a șanselor, de prevenire și tratament

în vederea participării efective a persoanelor cu handicap în viața comunității, respectând drepturile și îndatoririle ce revin părinților și tutorilor.

Măsuri concrete au fost preconizate în Programul național de protecție, reabilitare și integrare socială a persoanelor cu handicap pentru anii 2000-2005, în Programul-pilot „Copiii cu dizabilități”, în planul de acțiuni privind plasarea în câmpul muncii și crearea unor noi locuri de muncă pentru invalizi în anii 2004-2006. Cu regret, din cauza crizei economice de lungă durată, nu toate reușesc. Or, fără acoperire financiară necesară multe intenții bune rămân doar pe hârtie.

Referitor la acest drept, în decursul anului 2004 au fost adresate 52 de petiții, în audiență au fost 113 persoane. Cu toate că întru realizarea garanțiilor constituționale acordate persoanelor cu handicap s-au adoptat un șir de legi și acte normative care vizează mai multe domenii: ocrotirea sănătății, protecția socială specială, protecția economică și juridică, plasare în câmpul muncii, educare și orientare profesională, reabilitare și integrare socială, nu se observă o schimbare semnificativă de atitudine și practică în acest domeniu.

În scopul înlămurării rolului de apărători ai drepturilor și libertăților cetățenilor, avocații parlamentari au analizat cererile ce le-au fost adresate de către persoanele cu handicap și, în funcție de caz, au efectuat avize și propuneri, conform competențelor lor legale. Astfel, din analiza petițiilor respective s-a constatat faptul că cele mai multe nemulțumiri se referă la faptul că persoanelor nu li se acordă gradul de invaliditate corespunzător sau sunt încadrate într-un grad de invaliditate inferior celui avut anterior, ceea ce a condus la diminuarea drepturilor prevăzute de Legea privind protecția socială a invalizilor.

Analizând problemele și propunerile petiționarilor, avocații parlamentari au înaintat propuneri de completare și modificare a legislației

Spre exemplu, s-au adresat Guvernului solicitându-i în repetate rânduri examinarea cadrului legislativ în vigoare, referitor la persoanele cu dizabilități, pentru a-l completa cu un mecanism efectiv de implementare a drepturilor acestora, în special, cu unele aspectele ce țin de: stabilirea unui organ central pentru promovarea politicii de stat față de persoanele cu handicap, instituirea mecanismului de realizare a accesului la obiectivele infrastructurii sociale, utilizarea terminologiei folosite de Organizația Mondială a Sănătății etc.

Această propunere ține și de obligația statului, expusă în Hotărârea Guvernului nr.406 din 03.04.2003, despre aprobarea Planului de măsuri privind revizuirea și modificarea legislației în vigoare pentru armonizarea ei cu prevederile Cartei Sociale Europene revizuite, care specifică drept una din acțiuni: "Revizuirea Legii privind protecția socială a invalizilor nr.821-XII din 24 decembrie 1991 în vederea asigurării unei integrări sociale mai eficiente a lor".

Avocații parlamentari, examinând cadrul normativ în vigoare, participând la diferite întruniri, în cadrul cărora s-au discutat problemele cu care se confruntă persoanele cu dizabilități, conlucrând cu diferite organizații pentru apărarea drepturilor și intereselor acestora, au ajuns la

concluzia că Legea privind protecția socială a invalizilor conține norme generale care oglindesc protecția socială a persoanelor cu dizabilități, dar nu în măsura în care ar permite realizarea efectivă a drepturilor acestora. Or, dreptul unei persoane în stat este satisfăcut pe deplin atunci când sunt prevăzute pîrghii efective, pentru ca ea să-și poată impune voința orientată spre soluționarea problemelor proprii. Majoritatea persoanelor cu dizabilități se confruntă cu situația de încălcare a drepturilor lor și numai voința de realizare a drepturilor, ca în situația celorlalți membri ai societății, este deseori insuficientă. Astfel, doar prin declararea unor drepturi pentru aceste persoane, obligarea formală a persoanelor juridice la acțiuni de protecție a respectivelor drepturi, fără aplicarea mecanismului de realizare a prevederilor stipulate și în lipsa unui organ de stat care ar efectua controlul acestora, responsabilitatea pentru neîndeplinirea cerințelor corespunzătoare etc., face legea doar declarativă. De aceea s-a ajuns la concluzia că este necesar să se precizeze expres în lege mecanismul de protecție a persoanelor cu dizabilități pentru adaptarea lor la realitățile sociale, garanția protecției persoanelor presupunînd o protecție stabilă și completă, pentru realizarea sarcinii primordiale de integrare a acestora în societate.

În contextul problemelor generale abordate a mai fost solicitată examinarea situației persoanelor cu dizabilități, aflate la întreținerea deplină a statului. Aceste persoane, în adresările lor către Centrul pentru Drepturile Omului, se expun asupra faptului că nu beneficiază de un minim de surse financiare pentru procurarea celor mai elementare obiecte de uz personal, care nu le sunt furnizate în instituțiile de întreținere. Cu toate că aceste persoane se află la întreținere în instituții de stat, avocații parlamentari consideră că este oportun să le fie stabilite și anumite surse financiare pentru asigurarea unor elementare necesități individuale indispensabile oricărei persoane. Or, modalitatea reglementării acestei probleme, prevăzută în Legea privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni constituie o abatere de la principiul fundamental prevăzut de art. 1 din Legea Supremă, cu referire la tratarea persoanei cu demnitate, și art. 28, conform căruia statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată; art. 51 care instituie pentru persoanele cu handicap o protecție specială din partea întregii societăți.

Problema a rămas deocamdată neexaminată, iar această categorie de persoane se adresează și în prezent la Centru abordînd aceeași problemă, pe deplin întemeiată la părerea avocaților parlamentari.

Astfel, la data de 17.12.2004 avocații parlamentari au adresat Parlamentului Republicii Moldova propunerea de a reexamina Legea nr.499-XIV din 14.07.1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni în scopul completării acesteia cu prevederi care ar asigura și persoanele cu dizabilități, aflate la întreținerea deplină a statului, cu alocații sociale de stat.

Societatea contemporană militează pentru deplina integrare socială a persoanelor cu handicap și împotriva oricăror forme de discriminare în viața socială, profesională, politică,

culturală, familială și sexuală; pentru o lume fără bariere și discriminare, în care persoanele cu handicap să poată trăi independent, având aceleași drepturi și obligații ca și ceilalți cetățeni. Fiecare cetățean al Moldovei merită să fie pe deplin integrat în viața socială, să aibă acces la infrastructura socială, să se bucure de aceleași șanse de împlinire pe toate planurile vieții sociale.

Numai dispozițiile speciale vor putea prevedea menținerea egalității și respectarea drepturilor și libertăților persoanelor, ale căror stare necesită această protecție. În această ordine de idei, pentru a respecta obligația constituțională de realizare a unei protecții speciale pentru persoanele cu handicap, asigurându-se pentru aceștia condiții normale de tratament, reabilitare, învățământ, instruire și de integrare socială, urmează a fi revăzut cadrul normativ pentru:

- armonizarea terminologiei din domeniu prin raportare la Clasificarea Internațională a Funcționării Disabilității și Sănătății, adoptată și aprobată la 22 mai 2001 de cea de a 25-a Sesiune Generală a OMS;

- modificarea legislației prin instituirea alocației invalizilor aflați la întreținerea deplină a statului;

- crearea unui organ central pentru promovarea politicii de stat în raport cu persoanele cu handicap;

- elaborarea actelor normative care ar prevedea modalitățile de creare a condițiilor pentru persoanele cu handicap pentru accesul la obiectivele infrastructurii sociale și formele de răspundere juridică în cazul neexecutării acestora;

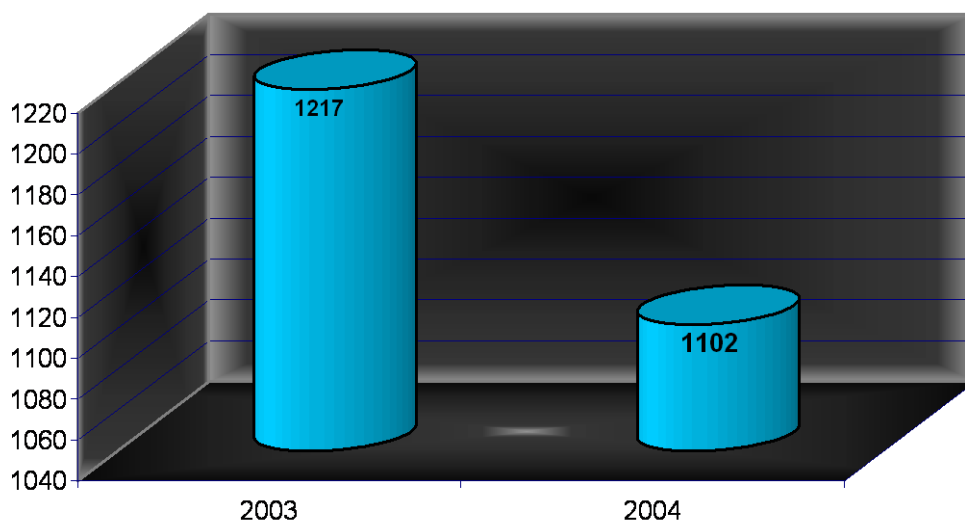
CAPITOLUL III

Activitatea Centrului pentru Drepturile Omului

În conformitate cu prevederile art. 15 al Legii nr. 1349-XIII din 17.10.1997 cu privire la avocații parlamentari, aceștia examinează cererile privind deciziile sau acțiunile/inacțiunile autorităților publice centrale și locale, instituțiilor, organizațiilor și întreprinderilor, indiferent de tipul de proprietate, asociațiilor obștești și persoanelor cu funcții de răspundere de toate nivelurile care, conform opiniei petiționarului, au încălcat drepturile și libertățile lor constituționale.

În anul 2004, la Centrul pentru Drepturile Omului au fost înregistrate 1102 de petiții referitoare la încălcarea unor drepturi și libertăți, adresate de către 1517 semnatori. 298 din plângeri au fost luate spre examinare în timpul acordării audiențelor.

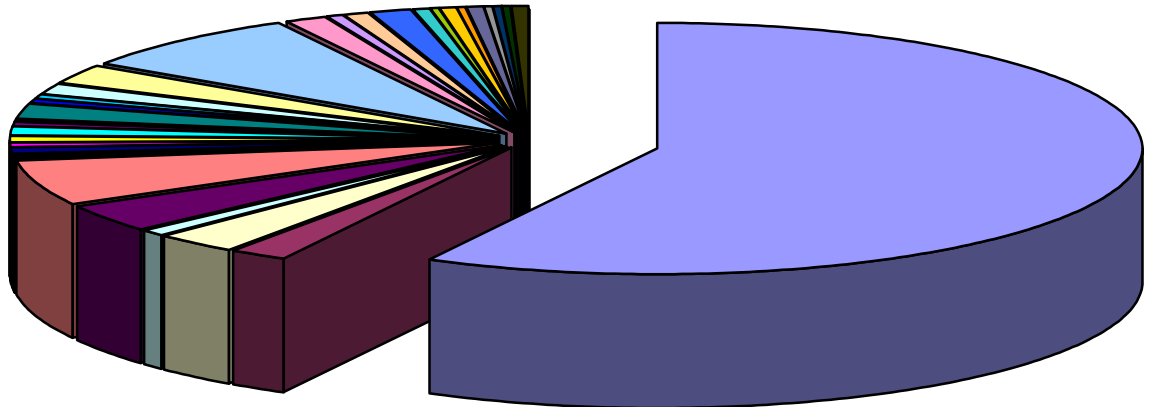
Petiții parvenite

Ca și în anii precedenți, cel mai mare număr de petiții provine din municipiul Chișinău (637). Un număr sporit de petiții au parvenit din raioanele Rezina (85), Soroca (62), Cahul (42), Bălți (32). Printre raioanele care au înregistrat un număr redus de petiții figurează: Drochia, Nisporeni, Căușeni, Glodeni, Anenii Noi, Telenești, Șoldănești, de unde au parvenit câte 3 petiții. Nu a fost înregistrată nici o adresare din raioanele Ștefan Vodă, Basarabeasca, Dondușeni.

8 petiții au fost primite din străinătate, preponderent din Ucraina, Federația Rusă, Kîrgîzstan.

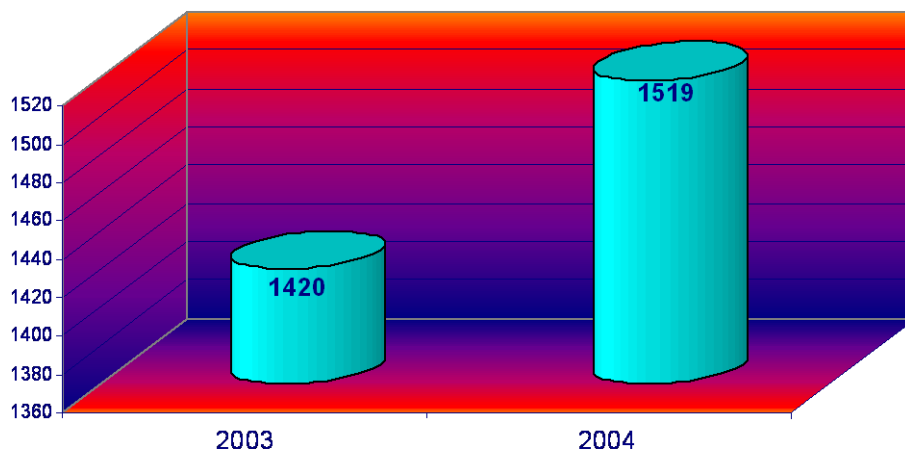
Petiții

Chișinău	Orhei	Bălți	Externe	Cahul	Soroca	Șoldănești
Ialoveni	Sângerei	Taraclia	Ocnia	Florești	Rîșcani	Telenești
Briceni	Hîncești	Fălești	Leova	Ungheni	Bender	Rezina
Edineț	Strășeni	Dubăsari	UTAG	Terit. Est	Glodeni	Ștefan Vodă
Anenii Noi	Cimișlia	Criuleni	Drochia	Căușeni	Basarabeasca	Nisporeni
Călărași	Cantemir					

În decursul anului de referință au fost acordate 1519 de audiențe, în cadrul cărora au fost invocate încălcări ale drepturilor persoanelor fizice.

Audiența cetățenilor

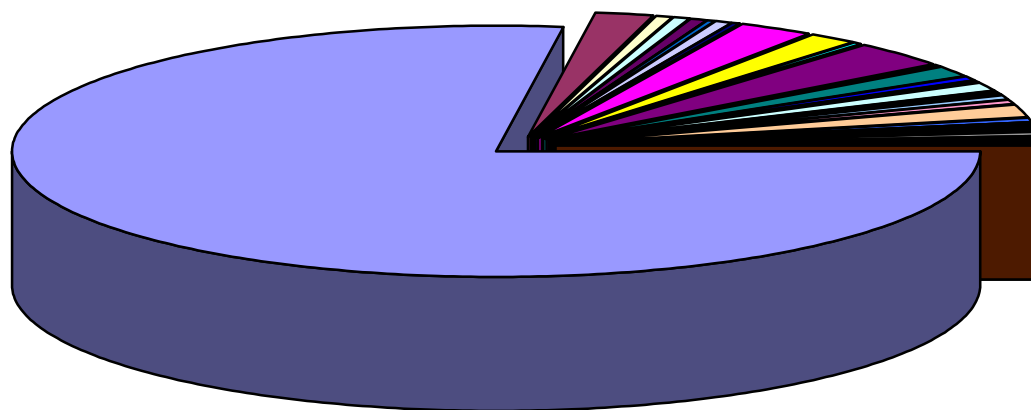
În total, Centrul pentru Drepturile Omului a înregistrat 3036 de adresări.

Locuitorii municipiului Chișinău au fost acei care au solicitat cele mai multe audiențe – 2130, urmați fiind de locuitorii raioanelor Strășeni (49), Criuleni (35), Orhei (30), Ialoveni (25), Bălți (24).

Solicitarea redusă a audiențelor sau numărul mai limitat de petiții din unele localități nicidecum nu atestă nivelul înalt de respectare a drepturilor și libertăților cetățenești, ci faptul că persoanele afectate în drepturi nu au posibilități financiare sau de alt gen pentru a se adresa la Centrul pentru Drepturile Omului.

Ținându-se cont de aceasta și în scopul creării condițiilor favorabile de acces la avocații parlamentari pentru toți cetățenii republicii, indiferent de locul de trai, se depun eforturi permanente întru sporirea eficacității activității filialelor Centrului, cu sediile în Bălți, Cahul și Comrat.

Audiența

Chișinău	Orhei	Ungheni	Ștefan Vod	Călărași	Șt Vodă	Soroca
Ocnîța	Florești	Criuleni	Ialoveni	Dubăsari	Strășeni	Bender
Cimișlia	Anenii Noi	Briceni	Căușeni	Basarabeasca	Dondușeni	Terit. Est
Hîncești	Nisporeni	Bălți	Edineț	Glodeni	Rezina	Leova
Rîșcani	Fălești	Telenești	Șoldănești	UTAG	Sângerei	Cahul
Taraclia	Drochia					

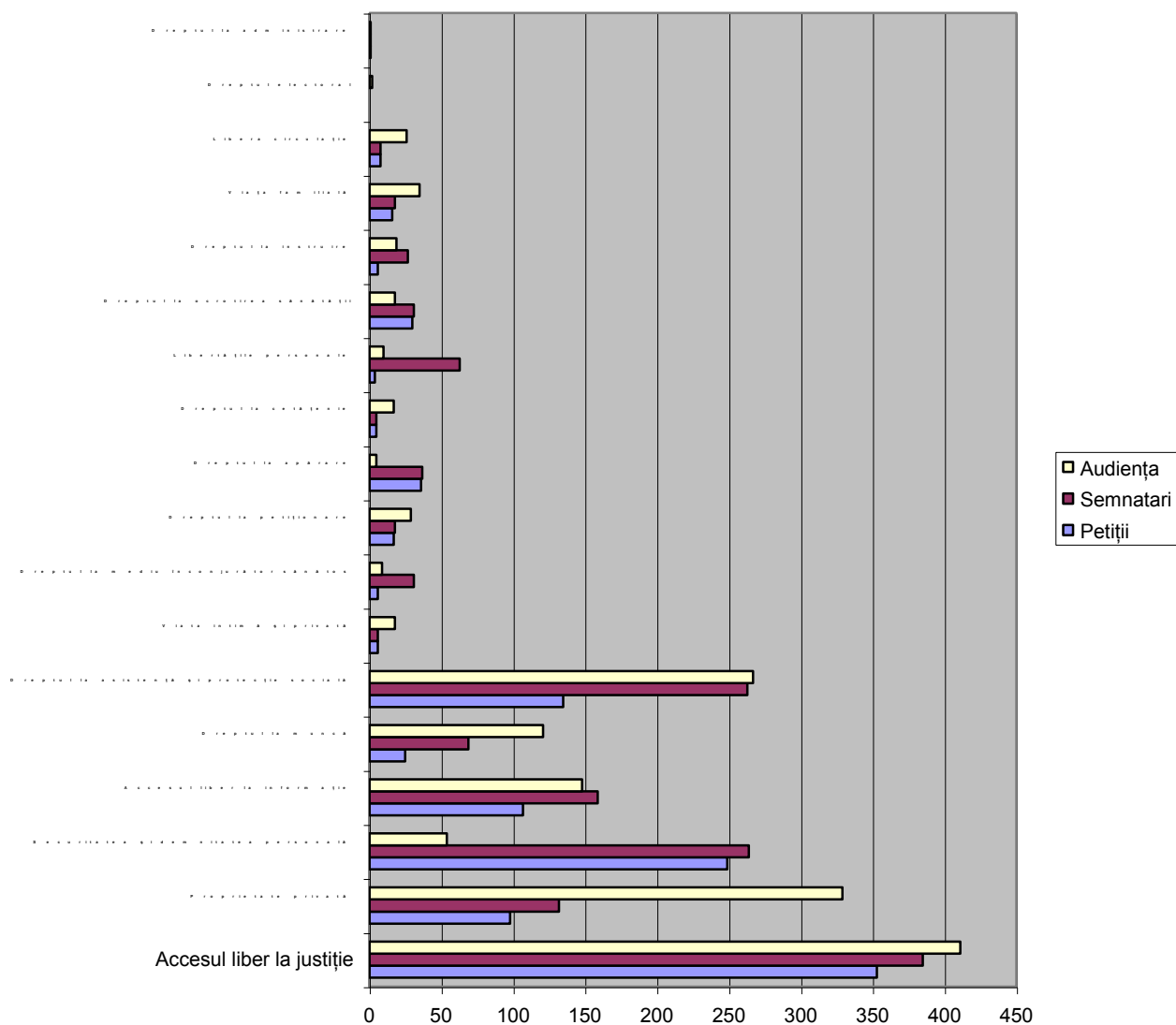
Din numărul total de solicitanți, circa 30,6% sunt angajați în câmpul muncii, 18,9% – deținuți, 16,8% - pensionari, 6,9% - invalizi. În rest - șomeri, studenți, funcționari publici, elevi etc.

Categorii	Petiții	%	Semnatar	%	Audiența	%	Total	%
Deținut	559	50.73	568	37.44	6	0.40	574	18.91
Neangajat	142	12.89	211	13.91	302	19.88	513	16.90

Dreptul la muncă	25	2.27	69	4.55	121	7.97	190	6.26
Dreptul la asistență și protecție socială	135	12.25	263	17.34	267	17.58	530	17.46
Viata intimă și privată	6	0.54	6	0.40	18	1.18	24	0.79
Dreptul la mediu înconjurător sănătos	6	0.54	31	2.04	9	0.59	40	1.32
Dreptul la petiționare	17	1.54	18	1.19	29	1.91	47	1.55
Dreptul la apărare	36	3.27	37	2.44	5	0.33	42	1.38
Dreptul la cetățenie	5	0.45	5	0.33	17	1.12	22	0.72
Libertățile personale	4	0.36	63	4.15	10	0.66	73	2.40
Dreptul la ocrotirea sănătății	30	2.72	31	2.04	18	1.18	49	1.61
Dreptul la instruire	6	0.54	27	1.78	19	1.25	46	1.52
Viața familială	16	1.45	18	1.19	35	2.30	53	1.75
Libera circulație	8	0.73	8	0.53	26	1.71	34	1.12
Dreptul electoral	0	0.00	0	0.00	2	0.13	2	0.07
Dreptul la administrare	1	0.09	1	0.07	1	0.07	2	0.07
Total	1102	100.00	1517	100.00	1519	100.00	3036	100.00

Aceste cifre denotă că în anul de referință situația în domeniul respectării drepturilor omului nu a suportat schimbări calitative esențiale, confirmă faptul că în societate încă nu s-a instituit o atmosferă tolerantă și respectuoasă față de drepturile și libertățile cetățenești. Principiul coexistenței bazate pe stima și respectul reciproc deocamdată nu constituie o componentă a culturii juridice în comunitatea noastră.

La fel ca și în anii precedenți, o mare parte de adresări înregistrate nu țin de competența avocaților parlamentari, acestea fiind remise organelor, instituțiilor și organizațiilor competente sau restituite petiționarilor. Din cele 582 de petiții, care au fost luate spre examinare, 237 de cazuri și-au găsit soluționare pozitivă.

În procesul de examinare și investigare a petițiilor, avocații au utilizat toate atribuțiile acordate de lege. Au fost făcute interpelări, expediate avize și sesizări, recomandări și propuneri privind repunerea cetățenilor în drepturile și interesele lor legitime, precum și de modificare și completare a actelor legislative.

În anul de referință avocații parlamentari au sesizat Curtea Constituțională în vederea controlului constituționalității unor acte legislative. Au fost înaintate Parlamentului și Guvernului 14 propuneri privind modificarea și completarea unor acte legislative și normative, în scopul restabilirii anumitor categorii de cetățeni în drepturi, înlăturării situațiilor trecute cu vederea la adoptarea actelor normative respective sau care, în opinia avocaților parlamentari, contravin dispozițiilor constituționale și instrumentelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Acte de reacționare	Total
Aviz	24
Acțiuni în judecată	2
Propuneri Guvernului	5
Sesizare	4
Propuneri Parlamentului	9
Demers -> proces penal	1
Sesizări Curții Constituționale	4
Raport tematic	2
<ul style="list-style-type: none"> • privind respectarea și asigurarea drepturilor persoanei la integritatea fizică și psihică, la libertatea și securitatea în IDP din cadrul MAI al RM; • privind respectarea dreptului la ocrotirea sănătății în RM. 	

Având în vedere împuternicirile acordate prin art. 30 din Legea cu privire la avocații parlamentari, Parlamentului i-a fost prezentat raportul privind respectarea și asigurarea

drepturilor persoanei la integritate fizică și psihică, la libertate și securitate în izolatoarele de detenție provizorie din cadrul Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova.

Conform art. 33 din Legea cu privire la avocații parlamentari, propagarea cunoștințelor în domeniul apărării drepturilor și libertăților constituționale ale omului este una din prerogativele instituției naționale a ombudsmanului.

Educația cu privire la drepturile omului este o componentă vitală a eforturilor considerabile ce sunt necesare pentru a face ca acestea să devină o realitate pentru noi toți, oferind noilor generații o mai bună cunoaștere a drepturilor inalienabile și a mijloacelor de exercitare și de apărare a acestora.

Educația în domeniul drepturilor omului este mult mai mult decât o lecție predată în școli sau o temă de discuție de o zi. Este un proces menit să ofere oamenilor instrumentele de care au nevoie pentru a trăi o viață sigură și demnă. În această ordine de idei, unul dintre obiectivele Centrului pentru Drepturile Omului îl constituie informarea și instruirea juridică a cetățenilor întru dezvoltarea culturii drepturilor omului.

Procesul de instruire și promovare a conceptului drepturilor omului constituie un factor determinant pentru dezvoltarea resurselor umane și un factor decisiv de dezvoltare a societății.

Familiarizarea cu instrumentele și mecanismele (internaționale, regionale și naționale) de protecție și respectare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, familiarizarea cu formele și metodele de informare și instruire de domeniu, în special informarea cetățenilor asupra posibilităților și mecanismelor existente în realizarea drepturilor și libertăților sale contribuie la crearea unei culturi juridice.

În acest context, institutul avocatului parlamentar a reușit să realizeze unele acțiuni de informare și educare despre, în spiritul și pentru drepturile omului.

În cadrul Deceniului educației în domeniul drepturilor omului (1995-2004), proclamat prin rezoluția Adunării Generale a ONU, Centrul pentru drepturile Omului a fost un partener fidel al Centrului Național de Studii și Informare pentru Problemele Femeii care, cu susținerea Asociației Avocaților Americani/Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia (ABA/CEELI) și sprijinul financiar al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID), a implementat proiectul „respectarea și protecția drepturilor femeii în scopul consolidării poziției ei în societate”, axat pe instruirea juridică a femeilor și informarea lor cu privire la standardele unanim acceptate în domeniul drepturilor omului și valorii lor pentru fiecare cetățean și pentru societate, în general, și atingerea unui nivel suficient de cunoaștere a legislației în vederea protecției eficiente a drepturilor economice, sociale și culturale. În cadrul proiectului au fost editate 10 numere ale Buletinului Informativ Juridic, în paginile cărui sunt

abordate probleme de ordin juridic cu care se confruntă femeile în țară, în special aspecte ce țin de legislația muncii a R.M., cea locativă și funciară, drepturile economice ș.a.

Cu prilejul Zilei Internaționale a Copilului, la 31 mai Centrul pentru Drepturile Omului a organizat masa rotundă “Drepturile copilului: actualitate și perspective”.

Participanții la această reuniune, reprezentanți ai instituțiilor de stat și ai organizațiilor neguvernamentale, au menționat că aderînd la Convenția internațională cu privire la drepturile copilului, în vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993, statul nostru și-a asumat anumite obligații, printre care: să asigure copilului dreptul la viață și dezvoltare, la supraviețuire, sănătate, recuperare; să protejeze drepturile și interesele copilului; să facă corectările de rigoare în domeniile legislativ, organizatoric, educativ, cultural; să elaboreze mecanisme de prevenire a riscurilor sociale privind copiii pentru a asigura conformitatea legislației naționale cu prevederile Convenției.

În urma discuțiilor din cadrul acestei mese rotunde și generalizînd materialul acumulat de Centrul pentru Drepturile Omului, avocații parlamentari au înaintat Parlamentului Republicii Moldova un șir de propuneri la acest capitol, printre care adoptarea planului național de acțiuni privind protecția copilului și a familiei și aducerea în concordanță cu actele normative internaționale a unor prevederi legislative ce reglementează protecția drepturilor copiilor.

La 27 iulie, cu prilejul marcării unui deceniu de la adoptarea Constituției, Centrul pentru Drepturile Omului a organizat seminarul “Constituția Republicii Moldova și drepturile omului”.

La 5-6 octombrie, Centrul pentru Drepturile Omului a organizat, cu susținerea Consiliului Europei și în colaborare cu Biroul de Informare al Consiliului Europei în Moldova, conferința „Promovarea drepturilor omului și stabilitatea democratică în contextul Convenției Europene pentru Apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale”. Obiectivul de bază al conferinței a fost informarea și conștientizarea importanței respectării drepturilor omului la nivelul factorilor de decizie, partenerilor sociali, implicarea asistenței în discuții și dezbateri, avînd ca subiect prevederile Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, a legislației naționale și a impactului acesteia asupra societății civile, educației și culturii civice. Obiectivul principal de dezvoltare îl constituie avansarea reprezentanților guvernamentali și neguvernamentali pe formatul aplicării și implementării Convenției respective, prevenirea lezării drepturilor omului și familiarizarea comunității cu principalele prevederi legale internaționale și naționale de domeniu, prin intermediul mass-media și al societății civile. La lucrările Conferinței au participat experții Consiliului Europei, dl Pierre-Yves Monette, Ombudsmanul Belgiei, și dna Natalie Fricero, profesor de drept la Universitatea din Nice, care au prezentat comunicate cu privire la organizarea și funcționarea instituției

ombudsmanului, exemplul belgian, cu privire la rolul Curții Europene a Drepturilor Omului în protecția drepturilor omului, precum și la consecințele nerespectării angajamentelor luate de către statele membre ale Consiliului Europei (angajamente politice și convenționale).

În perioada 1-10 decembrie, Centrul pentru Drepturile Omului a desfășurat Decada Drepturilor Omului, consacrată Zilei Internaționale a Drepturilor Omului. Scopul decadei a fost informarea și sensibilizarea opiniei publice privind respectarea și protecția drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor Republicii Moldova. În cadrul Decadei au fost reflectate în mijloacele de informare în masă unele aspecte ce vizează respectarea și protecția drepturilor omului, organizate prelegeri privind drepturile omului în școli și licee.

În calitate de partener, Centrul a participat de comun cu Centrul de Asistență și Intervenții Comunitare la organizarea și desfășurarea seminarului cu genericul „Drepturile și libertățile fundamentale ale omului”, la 26 martie, pentru cadrele didactice din s. Văsieni, raionul Telenești. În cadrul activității respective s-a pus accent deosebit pe importanța educării tinerei generații în spiritul respectării drepturilor omului, contribuindu-se astfel la crearea unei culturi civice.

Pe parcursul anului de referință juriștii Centrului au participat la mesele rotunde cu genericul “Stimularea discuțiilor comunitare cu beneficiarii defavorizați”, organizate periodic de Organizația veteranilor războiului și muncii din raionul Ialoveni în cadrul proiectului susținut de Ambasada SUA “Serviciul informațional și de consultanță”. De menționat că la aceste mese rotunde colaboratorii Centrului au avut posibilitatea să afle informații suplimentare vizavi de respectarea drepturilor persoanelor în etate.

În decursul anului 2004 a fost continuată activitatea de informare și popularizare a instituției Avocatului Parlamentar în rândul cetățenilor, în principal, prin intensificarea contactelor cu mass-media specializată în reflectarea tematicii juridice, inclusiv și de domeniul drepturilor cetățeanului.

S-a acordat prioritate informării populației despre activitățile Centrului pentru Drepturile Omului cu descrierea unor cazuri tipice de încălcare a drepturilor, familiarizării cetățenilor cu drepturile și îndatoririle fundamentale, conștientizării de către cetățeni a supremației legii într-un stat democratic.

Pentru a facilita accesul cetățenilor la Centrul pentru Drepturile Omului și o mai bună cunoaștere a activității acestei instituții, abilitată cu misiunea de protecție a drepturilor și libertăților cetățenești, a fost editat pliantul “Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova – institutul național al ombudsmanului”, conținând informații utile referitoare la sediul instituției și ale filialelor acesteia, programul de acordare a audiențelor, programul de funcționare a serviciului informațional telefonic “linie fierbinte” și posibilitățile de intervenție a avocaților parlamentari în apărarea drepturilor cetățeanului.

Totodată, au fost editate cu efort financiar propriu, câteva pliante cu caracter informativ și instructiv, care au fost difuzate gratuit autorităților administrației publice centrale și locale, în scopul cunoașterii mai aprofundate a atribuțiilor instituției și stimulării colaborării cu aceste autorități. Printre acestea menționăm pliantele “În ajutorul petiționarului”, “Migrația ilegală de muncă – sursă a traficului de persoane”, “Drepturile copilului”, “Constituția Republicii Moldova și drepturile omului”.

Din an în an se activează colaborarea noastră cu mass-media națională. Nu a făcut excepție nici 2004. Datorită conlucrării durabile cu jurnaliștii, în multe cazuri am avut posibilitatea să reflectăm amplu activitatea Centrului, colaboratorii Centrului abordând probleme cu referire la respectarea drepturilor cetățenești în Republica Moldova. Ne-au fost parteneri publicațiile «Независимая Молдова», “Dreptul”, “Vocea poporului”, “Moldova Suverană”, “Jurnal de Chișinău”.

De menționat că institutul avocatului parlamentar a folosit posibilitățile mass-media nu numai pentru informarea cetățenilor în diverse domenii privind situația reală a drepturilor cetățeanului în Moldova, ci și pentru educarea și formarea culturii juridice a acestuia.

Recurgem la modalități eficiente și credibile de informare a comunității, prin intermediul posturilor de radio și televiziune, dat fiind gradul mare de acoperire al acestora. Astfel, în anul 2004 avocații parlamentari și juriștii Centrului pentru Drepturile Omului au participat la un număr impunător de emisiuni radio și televiziune difuzate pe posturile „Antena C”, Radio Național, „Europa Liberă”, TV Națională, „Euro TV”, „Rif TV”.

Informarea operativă despre cele mai importante evenimente la Centru se efectuează prin intermediul comunicatelor de presă, aceasta fiind o cale eficientă și operativă de informare a comunității.

În anul 2004 Centrul a difuzat 18 comunicate de presă prin intermediul agențiilor Basa-press, Infotag, Interlic.

În perioada de referință, la capitolul informare, promovare și instruire în domeniul drepturilor omului, Centrul pentru Drepturile Omului a ținut să realizeze planul de lucru și Programul de acțiuni pentru anul 2004 privind realizarea Planului Național de acțiuni în domeniul Drepturilor Omului pentru anii 2004-2008.

În baza Programului de acțiuni au fost elaborate și înaintate propuneri de proiecte cu privire la finanțarea activităților de informare și instruire în domeniul drepturilor omului Guvernului RM, PNUD Moldova, OSCE, Programului Internațional pentru eliminarea muncii copiilor (IPEC), Consiliului Europei.

De subliniat că a fost acceptată, pentru anul 2004, propunerea de proiect privind desfășurarea Conferinței „Promovarea drepturilor omului și stabilitatea democratică în contextul

Convenției Europene pentru Apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale”, cu suport financiar din partea Consiliului European; pentru anul 2005 - propunerea de proiect înaintată către OSCE privind finanțarea buletinului trimestrial „Avocatul parlamentar” și reeditarea pliantului „Cum se scrie o petiție”. De asemenea, Consiliul European a acceptat, în baza proiectului Hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea Planului de Acțiuni pentru realizarea Programului Comun al Comisiei Europene și Consiliului European pentru susținerea reformelor democratice în Republica Moldova pentru 2004-2006, 2 seminare de sensibilizare pentru reprezentanții organizațiilor neguvernamentale cu privire la problemele CEDO și rolul societății civile în protecția drepturilor omului (martie–iunie 2005 și decembrie 2005 –martie 2006), acțiuni ale obiectivului 4.4. „Consolidarea capacității ONG-ilor în domeniul drepturilor omului”);

Acordând o importanță prioritară problematicii drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și conștientizând perfect obiectivele și responsabilitățile CpDOM și ale instituțiilor și organizațiilor preocupate de drepturile omului, instituția avocaților parlamentari a lansat propunerea privind crearea a două Consilii pe lângă CpDOM: Consiliul de experți și consiliul consultativ al organizațiilor neguvernamentale în scopul promovării, respectării, apărării și realizării adecvate a drepturilor constituționale ale cetățenilor în Republica Moldova.

Menirea acestor consilii constă în stabilirea și dezvoltarea unui parteneriat eficient între instituția ombudsmanului și societatea civilă privind transferul de practici și experiență, în limitele competențelor lor pe următoarele segmente: identificarea problemelor existente în domeniul drepturilor omului și propunerea unor căi de soluționare a acestora; schimbul sistematic de informații, opinii și consultații de domeniu; contribuirea la protecția și repunerea în drepturi a cetățenilor, plănuierea și realizarea în comun a activităților de informare, promovare, sensibilizare și instruire a populației în domeniul drepturilor omului.

Una din realizările anului 2004 o considerăm lansarea Serviciului Informațional telefonic „Linie fierbinte” în cadrul Proiectului „Susținere în implementarea Planului Național de acțiuni în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova.”

Obiectivul proiectului îl constituie acordarea consultațiilor juridice gratuite și informațiilor asupra problematicii drepturilor omului.

Beneficiari ai acestui proiect sunt toate persoanele care locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova și se consideră lezate în drepturile, libertățile fundamentale și interesele lor legitime de către instituțiile, organizațiile din Republica Moldova, cu orice formă de proprietate.

Pentru asigurarea bunei funcționări a “Liniei fierbinți” a fost elaborat sistemul de evidență a apelurilor telefonice, care ne permite să le analizăm și să le clasificăm conform mai multor compartimente.

Numărul apelurilor telefonice este impunător. La data raportată au fost înregistrate 408 de apeluri telefonice.

Consultînd fișa de evidență a apelurilor telefonice, putem aprecia cu ușurință scopul adresării: lezarea pretinsă a unui drept sau solicitarea unei informații utile.

Conform datelor statistice, cele mai multe adresări au parvenit din partea persoanelor angajate invocînd violarea dreptului la accesul liber la justiție, la un proces echitabil, dreptului la muncă.

Din numărul total al persoanelor care au apelat "Linia fierbinte" și cărora le-a fost recomandat să se adreseze la Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova, patru petiții au fost acceptate spre examinare, deoarece obiectul adresării ține de competența avocaților parlamentari.

Din lipsa acută a posibilităților financiare pentru anumite activități, în anul de referință avocații parlamentari și colaboratorii Centrului pentru Drepturile Omului au lucrat mai mult cu petițiile. Această activitate este utilă pentru societate, dar se limitează, în special, la examinarea cazurilor concrete, ce vizează de cele mai deseori o singură persoană.

În opinia avocaților parlamentari, o mai mare priză pentru societate ar avea concentrarea activității asupra abordării unor probleme de importanță strategică pentru un cerc mai larg de persoane – categorii de cetățeni, pături sociale. Avocatul parlamentar trebuie să aibă posibilități să organizeze sondaje asupra unor probleme de interes comun, să implice experți de domeniu, să contacteze cu populația din teritoriu și cu instituțiile similare de peste hotare.

În această ordine de idei, au rămas nerealizate unele obiective pe care ni le-am propus, inclusiv activități incluse în Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008, executant sau partener al cărora a fost desemnat Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova.

De mai mult timp nu a fost completată biblioteca Centrului cu literatura de specialitate, nu a fost posibilă lansarea paginii Web, au fost ratate ocaziile de a participa la forurile și întrunirile ombudsmenilor atât în spațiul CSI, cît și internaționale.

Totodată, am fost plăcut surprinși de rezultatele studiului sociologic despre respectarea drepturilor omului în Republica Moldova, realizat de echipa Centrului de Analiză și Investigații Sociologice, Politologice CIVIS, în cadrul proiectului PNUD „Susținere în implementarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova”, conform căruia CpDOM în anul 2004 a fost apreciat drept un organism cu un înalt grad de credibilitate în societate – circa 50%, acesta devansînd cu mult majoritatea instituțiilor statale.

În anul 2004 majoritatea autorităților și instituțiilor publice sesizate s-au arătat cooperante și receptive față de solicitările avocaților parlamentari. Multe petiții au fost soluționate favorabil, ca urmare a colaborării constructive dintre avocații parlamentari și autoritățile publice respective.

Cu toate acestea, s-au înregistrat și cazuri în care autoritățile sesizate au răspuns cu întârziere, au formulat răspunsuri formale sau nu au răspuns deloc la solicitările ombudsmanului. Printre acestea Baroul de avocați din Moldova, Departamentul Migrațiune, Departamentul Privatizării, unele primării, preturi, regii locative ș.a.

Ignoranța pe care o manifestă unele instituții față de activitatea Centrului pentru Drepturile Omului, nedorința de a conlucra, de a participa la concilierea părților în cazurile în care avocații parlamentari sunt mediatori, demonstrează că în societatea noastră rolul institutului ombudsmanului în asigurarea afirmării și protecției drepturilor umane nu este pe deplin conștientizat, la nivel de autorități statale.

Institutul avocatului parlamentar nu substituie alte organe ale puterii executive, nu se suprapune acestora. Avocatul parlamentar își exercită atribuțiile din oficiu sau la cererea persoanelor care pretind că sunt lezate în drepturile și în libertățile lor, sesizând autoritățile competente. Evident că legea organică detaliază atribuțiile instituției și modul ei de lucru în raport cu alte autorități ale statului. Însă obligația tuturor autorităților publice de a asigura avocatului parlamentar sprijinul necesar în exercitarea atribuțiilor nu este onorată pe deplin datorită unor factori obiectivi și subiectivi.

În această ordine de idei, statul și societatea trebuie să întreprindă măsuri necesare în scopul asigurării cât mai eficiente a egalității în drepturi, să opereze acele instrumente care ar asigura drepturile omului. Doar prin asigurarea reală, echitabilă și durabilă a respectării drepturilor și libertăților fundamentale poate fi creat un sistem constituțional durabil.

RAPORT

privind respectarea și asigurarea drepturilor persoanei la integritate fizică și psihică, la libertate și securitate în izolatoarele de detenție provizorie din cadrul Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova
(prezentat în Parlamentul Republicii Moldova în baza art. 30 alin.1 din Legea cu privire la avocații parlamentari)

Constituția Republicii Moldova în art. 1 recunoaște, în calitate de valori supreme în stat, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, dreptatea, libera dezvoltare a personalității umane.

Asigurarea realizării în plan național a acestor deziderate este imposibilă fără formarea cadrului legislativ intern, cu utilizarea în calitate de izvor juridic a actelor internaționale în domeniul drepturilor omului, acest proces fiind în permanentă dezvoltare. Însă, tratatele și convențiile internaționale menționate, reflectând interesul comun al umanității, urmează să fie nu numai incorporate activ și consecvent în cadrul normativ național, dar și implementate în măsura deplină.

E necesar de menționat că corelația dintre legislația internațională și cea națională a Republicii Moldova, manifestându-se în trecut mai mult ca o problemă teoretică, își găsește actualmente materializare practică, în special prin aderarea țării noastre la un număr mare de tratate internaționale în care se garantează drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cooperarea cu celelalte state, în baza acestora, precum și în cadrul desfășurării raporturilor juridice dintre stat și cetățenii săi, cetățenii străini și apatrizii aflați sub jurisdicția sa. Or, precum și alte țări, Republica Moldova, în special prin art.8 al Constituției, își declară obligațiunea de a respecta Carta ONU și tratatele la care este parte, conducându-se de principiul *pacta sunt servanda*.

În anul 2004, Centrul pentru Drepturile Omului a investigat, în măsura posibilului, cum se respectă și se asigură în Izolatoarele de detenție provizorie din cadrul MAI al R.M. drepturile persoanei la integritate fizică și psihică, la libertate și securitate, declarate și garantate în actele internaționale privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului, precum și prin art. art. 24, 25, 26 ale Constituției Republicii Moldova.

Pentru relevarea problemelor din IDP ale țării a fost solicitat concursul mai multor instituții abilitate, inclusiv Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Sănătății, Procuraturii Generale, comisariatelor raionale de poliție. Au fost analizate petițiile adresate avocaților parlamentari, rezultatele controalelor desfășurate în teren etc.

Tortura și tratamentul inuman au fost dezaprobatate în toate perioadele istorice.

În perioada contemporană orice formă de tortură este apreciată în plan internațional drept una din cele mai flagrante încălcări ale drepturilor, libertăților și demnității umane.

Astfel, art.art.3, 5 ale Declarației Universale a Drepturilor Omului proclamă dreptul oricărei ființe umane la viața, libertatea și securitatea sa, precum și de a nu fi supusă la tortură, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.

Aceste prevederi își găsesc reflectare și în art. art. 8-11 ale Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice, art. art. 3, 5 ale Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

Constituția Republicii Moldova, prin articolul 24, garantează fiecărui om dreptul la viață și integritate fizică și psihică, concomitent garantînd că nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante. Sunt garantate de stat prezumția nevinovăției (art.21 din Constituție) și dreptul la apărare (art.26 din Constituție).

Aderînd, prin Hotărîrea Parlamentului nr.473-XIII din 31.05.95, la Convenția ONU din 10.12.1984 împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, Republica Moldova și-a asumat obligația de a înfăptui măsuri legislative, administrative, judiciare, alte măsuri eficiente pentru a împiedica comiterea actelor de tortură, a exercita supravegherea sistematică asupra prevederilor privind paza și tratamentul persoanelor supuse oricărei forme de arest, deținere sau închisoare pe teritoriul aflat sub jurisdicția sa.

Cu regret, suntem nevoiți să constatăm, că în Republica Moldova sunt frecvente cazurile de tortură sau tratamente inumane ori degradante a persoanelor aflate în urmărire penală. Starea de lucruri în acest domeniu își găsește reflectare, cu lux de amănunte, în petițiile parvenite în adresa Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova, numărul lor fiind în continuă creștere. Astfel, dacă în 1999 la CpDOM au parvenit de la deținuți 15,13% din numărul total de adresări, apoi în 2001 - 19,18%, iar în 2003 – 42,73%. În anul 2004 la Centru au fost înregistrate 548 adresări de la deținuți, ceea ce constituie aproximativ 50 % din numărul total de petiții.

Petiționarii invocă încălcări ale drepturilor garantate prin acte juridice internaționale și naționale, grupate condițional în două categorii de bază determinate de:

1. Factorul uman (acțiuni sau inacțiuni ale personalului instituției), care influențează realizarea:

- a) dreptului la apărare;
- b) dreptului la o tratare demnă, inclusiv
  - asigurarea asistenței necesare medicale și de igienă personală;
  - posibilitatea de primire a coletelor și pachetelor cu provizii;
  - acordul de a purta îmbrăcăminte și încălțăminte proprie de sezon;
  - acordul de a folosi așternutul propriu, precum și alte obiecte de uz personal, permise de legislație și actele normative interne;
- c) cazurilor de maltratare fizică sau psihologică.

2. Starea economico-financiară a statului:

- a) alimentarea insuficientă, care nu corespunde normelor prevăzute de legislație, lipsa accesului la apă potabilă;
- b) lipsa iluminăției naturale și iluminăția artificială slabă în celule;
- c) antisanitaria, lipsa posibilității de a se spăla și a spăla (lipsa băii și uscătoriei pentru rufe);
- d) lipsa încălzirii în celule, a sistemului de ventilare a celulelor sau starea defectă a acestuia;
- e) imposibilitatea plimbărilor zilnice la aer liber din lipsa curților pentru plimbări etc.

Către avocatul parlamentar s-a adresat cetățeanul T., care menționează: „Am fost pedepsită cu încarcerare (izolare disciplinară) pe termen de 10 zile pentru că nu am dorit să trec, pentru a 3-ia oară într-o lună de zile, în altă celulă. Aceste permutații fără vreun motiv se răsfrâng asupra stării mele psihice și mă încurcă să-mi pregătesc apărarea în proces. Izolarea disciplinară în condițiile închisorii este un tratament inuman, având urmări periculoase pentru starea psihică și fizică: umiditate, lipsă de oxigen, scurgeri de canalizare pe podeaua unde urmează să fie așternut patul pentru noapte. Nu știu un loc mai potrivit pentru afectarea de tuberculoză, care mai apoi se răspândește printre deținuți. Plus la toate, am fost încarcerată în haina care eram, mi s-a refuzat chiar și lucrurile de prima necesitate. Seara am dormit pe podeaua goală, mîncare am primit doar a doua zi. Am fost nevoită să declar greva foamei, ca rezultat am fost batjocorită. Alți deținuți, în atare situații recurg la tentative de suicid, își taie vasele sangvine, înghit diferite obiecte - ca protest contra actelor violente și inumane. Dar, cu regret, nu suntem auziți de nimeni în subsolurile închisorii.”

Din adresarea avocatului C. ”Deși, conform al.2 art. 68 al CPP, apărătorul are dreptul să aibă întreveneri cu bănuitul, învinuitul, inculpatul, fără a se limita numărul și durata acestora, mie mi s-a refuzat acest drept. Prin încheierea instanței de judecată a fost stabilită deținerea clientului meu în izolatorul de urmărire penală, însă mai mult de două săptămîni el continuă să se afle ilegal în izolatorul de detenție provizorie, mie refuzîndu-mi-se, fără motive, accesul la întrevedere. În același timp, lucrătorii operativi îl scot, în lipsa avocatului, pe clientul meu și efectuează acțiuni de urmărire penală, influențînd asupra lui. Plîngerile mele către organele competente nu dau nici un rezultat.”

Din adresarea avocatului B. „În pofida încheierii judecătorești de transferare imediată a clientului meu în izolatorul de anchetă, colaboratorii organului de urmărire penală l-au ținut pe clientul meu în izolatorul de detenție provizorie mai mult de o săptămîină, acesta fiind supus măsurilor de influență fizică și psihologică. După 8 zile, ei totuși au executat încheierea judecătoreștii, dar deja după 2 zile clientul meu a fost transferat din nou în IDP, unde se află deja de 2 săptămîni. Colaboratorii poliției n-au avut decența să aștepte cel puțin cîteva săptămîni, aplicînd maltratări, acțiuni de urmărire penală ilegale, neadmiterea la el a

avocaților, încălcând flagrant drepturile lui. Cererile mele au rămas fără examinare, eu nefiind admis și în continuare la clientul meu, fără ca cineva să-mi lămurească cauza.”

La solicitarea avocatului parlamentar, procuratura a examinat circumstanțele invocate și a informat: „În cadrul controlului efectuat, argumentele petiționarului s-au confirmat parțial, în legătură cu care fapt, procurorul a înaintat sesizare pentru luarea măsurilor și înlăturarea cauzelor și condițiilor care conduc la încălcarea drepturilor la apărare a persoanelor deținute. A fost cerută și etaparea deținutului în izolatorul de anchetă, conform hoărîrii judecății. Ulterior însă, el a fost etapat iarăși în IDP pentru efectuarea acțiunilor de urmărire penală.”

Comentariile sunt de prisos. Este dificil să le vorbești, în aceste cazuri, deținuților despre garanțiile constituționale, despre faptul că Legea penală nu urmărește cauzarea suferințelor fizice sau lezarea demnității umane. E greu de găsit un răspuns la întrebările deținuților puse avocaților parlamentari, cum ar fi:

- de ce unii colaboratori își permit, în adresa noastră, acțiuni abuzive, uneori chiar și acțiuni criminale, acestea fiind considerate drept măsuri de combatere a criminalității?
- de ce organele statale abilitate nu asigură respectarea legii și din partea organelor de drept, admițînd tacit tactica standardelor duble?

Conform Convenției ONU contra torturii, adoptată în 1984, statele sunt obligate să stabilească în legislație măsuri de pedeapsă pentru aplicarea torturii pe teritoriul lor.

Legislația Republicii Moldova nu prevede noțiunea de tortură. Codul Penal al Republicii Moldova, în redacția Legii nr.985-XV din 18.04.2002, prevede răspundere penală în baza art.137 (Tratamente inumane), art.309 (Constrîngerea de a face declarații), art.328 (Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu) etc. Redacția acestor articole, însă, nu reflectă semnele torturii, a cărei noțiune este prevăzută în Convenția ONU din 1984.

În scopul racordării legislației penale naționale la Convenția ONU din 1984, avocatul parlamentar a propus o modificare a Legii penale, prin includerea unui articol nou - “Tortura”- cu un conținut semantic asemănător celui stipulat în art.1 al Convenției. În proiect, de rînd cu acțiunile definite drept tortură prin Convenția ONU, se propune stabilirea răspunderii penale și pentru “organizarea sau instigarea acțiunilor de tortură de către o persoană cu funcții de răspundere sau oricare altă persoană care acționează cu titlu oficial”, precum și unor semne distinctive.

Procesul de adoptare a modificărilor în legislația penală, cu regret, decurge anevoios. Suntem conștienți de faptul că doar modificarea legii penale nu va exclude fenomenul. Aceasta este numai una din multitudinea de măsuri legislative, administrative, financiar-economice, care necesită examinare și soluționare complexă.

Legislația penală și procesual-penală adoptată recent conține prevederi pozitive în acest sens. În special, a fost majorat numărul măsurilor de reprimare ca alternativă arestului (art. 175 CPP RM prevede măsuri preventive noi (p.p.2,8,9,10) - liberarea sub control judiciar, sub gaj, arest la domiciliu etc.). În lege se prevede, expres, interzicerea aplicării torturii sau tratamentului inuman, interzicerea interogatoriilor pe timp de noapte, interzicerea utilizării probelor obținute în urma aplicării torturii, amenințării sau altor măsuri de constrângere. Este instituit controlul judiciar asupra acțiunilor organelor de urmărire penală etc.

Cu regret, însă, la acest capitol deocamdată nu se înregistrează o îmbunătățire semnificativă a situației.

Actualmente, conform informației MAI, în țară funcționează 39 de Izolatoare de detenție provizorie. Pe parcursul anilor 2003-2004 s-au realizat lucrări de reparație cosmetică în 32 izolatoare, reparații capitale în izolatoarele din raioanele Drochia și Edineț, a fost reconstruit izolatorul din raionul Rîșcani, s-a construit un izolator nou în raionul Ungheni, care corespunde cerințelor înaintate de Comitetul ONU împotriva torturii și tratamentelor cu cruzime, inumane sau degradante.

Analiza stării de lucruri atestă, însă, că acțiunile întreprinse nu sunt suficiente. Condițiile de detenție a majorității covârșitoare a persoanelor din IDP nu corespund legislației naționale (Legii cu privire la arestarea preventivă), și cu atât mai mult standardelor internaționale recunoscute. Aceste condiții pot fi considerate drept tratament inuman, deoarece nu se corelează la Standardele minime de detenție, obligatoriu asigurate, indiferent de nivelul de dezvoltare a statului, și care prevăd:

- minimul necesar de spațiu pentru fiecare deținut în parte, aer și lumină;
- condiții sanitare adecvate;
- îmbrăcăminte decentă, sub nici o formă degradantă sau umiltoare;
- acordarea unui pat separat și a produselor alimentare cu o valoare nutritivă necesară menținerii echilibrului fiziologic al organismului uman etc.

Conform art.22 din Legea Republicii Moldova cu privire la arestarea preventivă nr.1226 din 27.06.1997, preveniților li se asigură condiții comunale de trai ce corespund normelor sanitare și de igienă. Norma spațiului ce îi revine unui prevenit în celulă nu poate fi mai mică de 2 metri pătrați. În cameră trebuie să existe o fereastră care să asigure lumina de zi naturală și ventilarea încăperii, preveniților li se pune la dispoziție un loc individual de dormit, posibilitatea de a face baie cel puțin o dată în 10 zile, li se oferă posibilitatea de a se folosi de dependențe în condiții care să nu afecteze demnitatea umană etc.

Informația privind normele spațiului încăperilor din izolatoarele de detenție provizorie este reflectată în Anexa nr.1.

Drepturile persoanelor deținute în Izolatoarele de detenție provizorie sunt lezate și pe motiv de lipsă a altor condiții necesare. Astfel, conform datelor informative din teritoriu:

- cabinete și blocuri medicale nu sunt amenajate în izolatoarele Anenii Noi, Briceni, Cahul, Cantemir, Cimișlia, Dondușeni, Florești (există în proiect), Ștefan Vodă, Taraclia, Telenești, Vulcănești, Bălți etc. La Soroca, un astfel de cabinet se află în etapa de construcție;
- curți pentru plimbări lipsesc în Anenii Noi, Cantemir, Criuleni, Dondușeni, Florești, Ștefan Vodă, Strășeni, Vulcănești, Chișinău etc. La izolatorul Basarabeasca există, dar nu se utilizează (necesită reconstrucție);
- săli pentru baie funcționează doar în izolatoarele din Briceni, Căușeni, Drochia, Edineț, Fălești, Glodeni, Orhei, Rîșcani, Soroca;
- încăperi pentru uscarea hainelor sunt amenajate în opt izolatoare - Basarabeasca, Căușeni, Drochia, Edineț, Fălești, Ocnîța, Rezina, Sîngerei;
- în majoritatea izolatoarelor din țară, celulele nu sunt dotate cu lavoare, iar în unele izolatoare acestea lipsesc definitiv, apa fiind adusă din afara clădirii. În situație dezastruoasă se află și WC-urile;
- instalații de ventilație lipsesc în Cantemir, Ocnîța, Rîșcani, Telenești etc., în Anenii Noi aceasta nu corespunde cerințelor.

Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratatelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) recomandă următoarele: *“Custodia poliției este (sau ar trebui să fie) relativ de scurtă durată. Totuși, condițiile de deținere în celulele poliției trebuie să corespundă anumitelor condiții elementare.*

Toate celulele poliției trebuie să fie curate și de o suprafață rezonabilă, avînd în vedere numărul persoanelor care pot fi plasate în ele și trebuie să beneficieze de o iluminare adecvată (adică suficient de a citi în afara perioadei de repaus), de preferință celulele ar trebui să beneficieze de lumină naturală. Mai mult, celulele trebuie să fie amenajate astfel încît să permită repausul (de exemplu, un scaun sau o banchetă fixă), iar persoanele obligate să petreacă noaptea în detenție trebuie să dispună de o saltea și o cuvertură proprie. Persoanele din custodia poliției trebuie să aibă acces la toalete curate, în condiții decente și să dispună de posibilități adecvate pentru a se spăla. Ele trebuie să aibă acces în fiecare moment la apă potabilă și să primească de mîncare la momente adecvate, inclusiv o masă completă cel puțin o dată pe zi (adică ceva mai substanțial decît un sandwich). Persoanelor ținute 24 ore sau mai mult în custodia poliției ar trebui, în măsura posibilului, să li se propună zilnic un exercițiu în

aer liber. Abaterea de la normele vizate este în mod deosebit prejudiciabilă pentru persoanele care sunt ulterior aduse în fața unei autorități judiciare”.

Abordarea problemei în felul invocat este apreciată deseori drept o abordare privilegiată a situației deținuților. Cu toate că aceasta este o simplă condiție de a asigura reintegrarea unei persoane sănătoase în societate. În caz contrar survin consecințe negative atât pentru persoana menționată, cât și pentru cei din preajma ei, implicând eforturi financiare considerabile și pentru stat.

Din păcate, condițiile în izolatoarele de detenție provizorie sunt mult prea inferioare cerințelor CPT. În circa 20 localități teritoriale IDP nu au curți de plimbare sau, deși le au, nu le utilizează la destinație. Cetățenii arestați se află mult timp închiși în celule mici, deseori supraaglomerate, fără aer. Conform ordinului MAI nr.5 din 05.01.2004 „Cu privire la modul de organizare și desfășurare a activității de pază, escortare și deținere a persoanelor reținute și arestate în izolatoarele de detenție provizorie ale comisariatelor de poliție”, se prevede posibilitatea detenției într-o celulă (care are suprafață medie de 12 m.p.) pînă la 8 (opt) persoane. În atare condiții deținuții se află timp îndelungat, uneori chiar luni în șir (anexa nr.2).

În IDP sunt deținute frecvent și persoanele deferite deja justiției ori chiar avînd sentințele pronunțate, invocîndu-li-se drept motiv că izolatoarele de anchetă sunt supraaglomerate. Or, conform informației solicitate de la administrațiile izolatoarelor, în Izolatorul nr.3 din Chișinău, spre exemplu, limita de întreținere este de 1480 de persoane, completările în 2004 constituind 1517 de persoane. În Izolatorul nr.1 din Bălți este prevăzut un spațiu real pentru deținerea a 550 persoane, numărul lor în medie constituind 504 de deținuți. La Izolatorul nr. 5 din Cahul, respectiv, 510 persoane și 346 persoane.

Nu mai puțin alarmantă este și problema alimentării deținuților. 19 comisariate de poliție au informat că izolatoarele de detenție provizorie, aflate în gestiunea lor, beneficiază cu mijloace pentru alimentația deținuților numai din bugetele locale. Dat fiind că legislația în vigoare nu prevede finanțarea acestor_ cheltuieli de la bugetul local, aceasta este apreciată nu ca o obligațiune, ci ca o concesiune a organelor administrării publice locale, cu toate consecințele, de altfel nefavorabile, pentru deținuți. De aici și “meniul” diferit din izolatoare, deoarece pentru alimentare se alocă sume diferite (anexa nr.3).

În anexa nr.3 la Hotărîrea Guvernului nr. 246 din 13.05.93, este prevăzută rația alimentară zilnică pentru un deținut, inclusiv din izolatoarele de detenție preventivă, fiind indicate produsele necesare, în aspect cantitativ. Prin Scrisoarea Ministerului Finanțelor nr. 02/1-17 din 18 aprilie 2001, a fost stabilită valoarea bănească a rației alimentare zilnice pentru un deținut în IDP, limita de cheltuieli constituind 4,50 lei. Astfel, conform informației furnizate de administrația izolatoarelor, unui deținut din majoritatea covârșitoare a izolatoarelor îi revine: ciorbă – 500 g., terci - 250g., pîine - 350g., ceai - 150g. Or, nu se asigură cantitatea de produse alimentare,

prevăzută de Hotărîrea de Guvern sus-menționată. Prezența în meniu a produselor precum ar fi carnea, peștele, untul, uleiurile vegetale și grăsimile alimentare etc., nici nu se pune în discuție.

Ministerul Sănătății confirmă că meniul zilnic în izolatoare de obicei constă din terci, ciorbă, ceai și pâine, iar rația alimentară lipsește carnea, peștele, ouăle, untul, laptele etc. Potrivit ministerului, alimentația deținuților se efectuează conform normei de numai 1,85 lei pe zi.

Acestea sunt motivele principale care cauzează incidența înaltă a tuberculozei printre deținuți. Subnutriția, îndeosebi a bolnavilor de tuberculoză, conduce la cașexie și distrofie, morbiditatea și mortalitatea pe motiv de TBC printre deținuții din penitenciare depășind cu mult media pe republică.

În scopul asigurării condițiilor conforme de deținere în izolatoarele de detenție provizorie a persoanelor reținute sau arestate, Guvernul a adoptat Hotărîrea nr. 1474 din 27.12.2001, prin care s-au preconizat unele măsuri (de altfel rămase în mare parte neexecutate) de redresare a situației create.

La momentul actual condițiile de detenție din izolatoare rămân a fi nesatisfăcătoare și nu contribuie pozitiv la reeducarea deținuților.

La fel, și prevederile Hotărîrii Guvernului de asigurare cu cadre medicale și medicamente necesare a izolatoarelor au fost îndeplinite doar parțial. În IDP activează doar 24 lucrători medicali-felceri (Basarabeasca, Briceni, Cantemir, Călărași, Căușeni, Criuleni, Drochia, Edineț, Fălești, Florești, Glodeni, Hîncești, Nisporeni, Ocnîța, Orhei, Rîșcani, Sîngerei, Soroca, Ștefan Vodă, Strășeni, Taraclia, Ungheni, mun. Chișinău, DGCCO). Nu sunt angajați lucrători medicali-felceri în Anenii Noi, Cahul, Telenești, Dondușeni, Vulcănești, mun. Bălți etc.

Problema respectivă este tratată de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii (CPT) în felul următor: „*Persoanele din custodia poliției ar trebui să se bucure de dreptul recunoscut în mod formal privind accesul la doctor. Altfel spus, trebuie întotdeauna apelat fără întârziere un doctor, dacă o persoană solicită un examen medical. Polițiștii nu trebuie să încerce să filtreze astfel de solicitări. Mai mult, dreptul de acces la un doctor ar trebui să includă dreptul de a beneficia, dacă deținutul dorește, de o examinare efectuată de un doctor la alegerea acestuia (în plus de rînd cu orice alt examen efectuat de doctorul chemat de poliție).*

Toate examenele medicale ale persoanelor din custodia poliției trebuie să aibă loc fără ca ele să fie ascultate de membrii forțelor de ordine, cu excepția cazului în care doctorul interesat de un caz particular solicită aceasta și fără ca ele să fie supravegheate de forțele de ordine.

De asemenea, este important ca persoanele din custodia poliției puse în libertate și care nu au ajuns în fața unui judecător să aibă dreptul să solicite în mod direct un examen/certificat al unui medic legist cu drept de semnătură”.

Lipsa unui medic în IDP face imposibilă respectarea cerințelor menționate, cauzând multiple petiții de la persoanele deținute în IDP.

Actualmente, în izolatoarele de detenție provizorie din țară actualmente activează circa 414 polițiști. Majoritatea colaboratorilor din acest sistem lucrează perioade îndelungate de timp, însă în unele raioane persistă fluctuația sporită a cadrelor (Anenii Noi, Nisporeni), care este condiționată, în primul rând, de salariile mici. La părerea noastră este întemeiată solicitarea lor, deseori înaintată, dar pînă acum neuzită de nimeni, de a fi egalați la compartimentul asigurare socială, cu colaboratorii sistemului penitenciar.

Concomitent, sunt oportune și măsurile de realizare a recomandărilor nr.R(87) 3, adoptate de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la 12 februarie 1987, cu privire la necesitatea acordării atenției deosebite problemei ridicării permanente a nivelului de pregătire profesională și a calităților morale ale personalului instituțiilor respective, asigurînd menținerea acestuia în baza bunei conduite, eficienței, abilităților adecvate de educație, care să pună accent pe umanitate și aptitudini pentru acest gen specific de muncă.

În adresarea sa către Centrul pentru Drepturile Omului, deținutul C. Menționase. *„În timpul cît m-am aflat în izolatorul de detenție provizorie, nici eu și nici alți deținuți nu am fost scoși la plimbare niciodată, la veceu eram duși o dată în zi doar pentru 2-3 min. Hainele deținuților se aflau fără supraveghere într-o încăpere de unde apoi o parte dispăreau. De fiecare dată semnam confirmarea primirii produselor alimentare și a altor obiecte de la rude, fără a ni se permite de a verifica în prealabil prezența lor, ca mai apoi să constatăm lipsa unora din ele. Nu ni se permitea să utilizăm obiectele de igienă, nemaivorbind de stilouri, hîrtie etc. Deseori, în special în zilele de odihnă, veneau în izolator colaboratori de poliție în stare de ebrietate și fără careva temeii intrau în celule, maltratau psihologic și fizic deținuții. Înainte de a veni procurorul, eram preîntîmpinați, sub amenințare, să nu spunem nimic. Aflîndu-mă în izolator, am ajuns la concluzia că este foarte periculos să te afli în mîinile polițiștilor.”*

Din adresarea avocatului M: *„Mai multe zile nu mi-a fost permisă întrevvedereea cu clientul meu. Cînd am fost chemat la înfăptuirea unor acțiuni de urmărire penală în sediul comisariatului, clientul meu mi-a comunicat că colaboratorii de poliție l-au bătut în cap și l-au torturat cu curent electric timp de cîteva zile, mai ales în zilele de odihnă, impunîndu-l să semneze autodenunțarea. Existența leziunilor a fost confirmată de actul de examinare medico-legală. În timpul acțiunilor de urmărire penală am sesizat că starea sănătății lui era nesatisfăcătoare, acuza dureri de cap.”*

Din adresarea deținutului P: *„Rudele mi-au transmis trei colete cu țigări, însă nu mi s-a permis să le primesc. Personalul de gardă m-a informat că o să le primesc la plecarea mea din izolator. În ziua plecării mi s-a transmis doar un colet cu țigări fără filtru, iar despre celelalte*

două colete cu țigări scumpe „L&M”, mi s-a spus că nu-s. Dispar de aici nu numai țigările, dar și produsele alimentare, obiectele de igienă ...”.

Unele norme în legislația națională, la părerea noastră, nu stimulează tratarea arestanților la nivelul cerințelor internaționale și conțin chiar stipulări neechitabile, cel puțin.

De menționat că, conform art. 11 alin. 3) al Legii cu privire la arestarea preventivă nr.1226-XIII din 27.06.97 (în continuare Legea nr.1226), deținerea persoanelor în locurile de arest preventiv se efectuează în baza principiului respectării Constituției Republicii Moldova, cerințelor Declarației Universale a Drepturilor Omului (DUDO), altor norme juridice și standarde internaționale privind tratamentul deținuților și nu poate fi cumulată cu acțiuni intenționate, care cauzează suferințe fizice sau morale ori prejudiciază demnitatea umană.

Potrivit art.7 al DUDO și art. 16 din Constituție, toți oamenii sunt egali în fața legii, respectarea și ocrotirea persoanei constituind o îndatorire primordială a statului, iar art. 11 din DUDO și art.21 din Constituție garantează prezumția nevinovăției persoanei acuzate de un delict, pînă cînd vinovăția ei va fi dovedită în mod legal în cursul unui proces judiciar public.

Persoanele deținute în locurile de arest preventiv, conform art.11 alin.1) al Legii nr.1226, au obligații și beneficiază de drepturile și libertățile stabilite de legislație pentru cetățenii Republicii Moldova, cu restricțiile prevăzute de legislație, fapte conforme prevederilor art.art.15, 54 din Legea Supremă a țării. Or, art. 54 din Constituția Republicii Moldova, admitînd ca atare restrîngere în condițiile strict prevăzute a unui drept sau a unei libertăți ale cetățeanului, prevede totuși că această restrîngere trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o.

Conform art. art. 1-2 ale Legii nr.1226, arestarea preventivă este o măsură preventivă ce are scop de a preveni eventuala sustragere a persoanei de la urmărirea penală și judecată; încercările acesteia de a împiedica stabilirea adevărului în procesul penal ori de a comite acțiuni criminale etc.

Pornind de la prevederile invocate mai sus, conchidem că persoana aflată în urmărire penală, în pofida aplicării măsurii preventive – arestul, se bucură prin Constituție și prin legislația procesual-penală de prezumția nevinovăției și pînă la sentința judecătii beneficiază în mod egal de toate drepturile de rînd cu celelalte persoane în stat, cu acele restricții prevăzute de lege care au menirea să asigure scopul preconizat. Or, restrîngerea dreptului trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o.

În opinia avocaților parlamentari, Legea nr.1226, de altfel, cu impact anume asupra persoanelor prezumate nevinovate, conține unele măsuri de constrîngere statale, în multe cazuri tot atît de dure ca și pentru persoanele deja condamnate, cauzîndu-le neîntemeiat lipsuri și restricții (la informație, alimentație, în relațiile cu familia și copiii etc.), ceea ce nu are nimic

comun cu scopul propus. De aceea, o modificare a legii orientată spre minimalizarea rezonabilă a restricțiilor va fi apreciată drept un următor pas îndreptat spre asigurarea condițiilor de tratare a deținuților aflați în urmărire penală, în spiritul prevederilor Constituției Republicii Moldova, Declarației Universale a Drepturilor Omului, Convenției împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, altor acte internaționale la care a aderat țara noastră .

Deși condițiile de detenție în izolatoare sunt apreciate, inclusiv și de către organizațiile internaționale ca necorespunzătoare standardelor adoptate, un număr mare de persoane sunt deținute aici perioade îndelungate, uneori chiar ani întregi, ca mai apoi să fie eliberate (după unele date, în 2003 au fost adoptate în total 483 sentințe de achitare. Din circa 9000 de persoane încarcerate 1,8% (sau 162 persoane) au fost achitate sau eliberate în legătură cu clasarea cauzei. În 6 luni ale anului 2004 au fost achitate 178 de persoane.

Articolul 25 din Constituție stabilește termenul limită de arest de 12 luni, fără a specifica referința lui doar la faza de urmărire penală. Cu toate acestea, art. 186 CPP RM prevede termenul limită de deținere a inculpatului în arest preventiv de 4, 6 și 12 luni (în dependență de categoria deținuților) doar la faza urmăririi penale. După trimiterea cauzei spre examinare în judecată, însă, nu se prevede vreun termen concret. Ca urmare, inculpatul se află în condițiile sus-menționate pentru toată perioada de examinare a cauzei în judecată care prin lege trebuie să se desfășoare în “termeni rezonabili”. Această noțiune este deseori tălmăcită subiectiv de către judecători (potrivit unor investigații sociologice care au cuprins aproximativ 30% din numărul total de persoane aflate în arest preventiv, 15,7% din numărul lor sunt deținute în stare de arest de la 90 de zile pînă la jumătate de an; 15,2% - de la 6 luni pînă la 1 an, 14,2% – de la 1 an pînă la 2 ani, iar 15,2% se află în arest preventiv mai mult de 2 ani).

În multe cazuri instanțele nu solicită arestații în ședința de judecată luni în șir. Uneori condamnații sunt deținuți luni și chiar ani de zile în izolatoare, avînd deja adoptată sentința, fiindcă instanța de judecată nu expediază la timp copia sentinței, fără care condamnatul nu poate fi etapat în instituția penitenciară stabilită pentru a-și ispăși pedeapsa.

Astfel, conform informației de la penitenciarul din Bălți, aici se dețin inculpați din anii 2003, 2002, 2001 etc., examinarea îndelungată a cauzelor fiind justificată prin diverse motive. Condamnații din izolatorul din Bender mai multe luni sau chiar ani se aflau în așteptarea copiei sentinței. Activitatea Consiliului Superior al Magistraturii, la capitolul respectiv, nu este efectivă. Adresările avocatului parlamentar au rămas fără atenția cuvenită.

Cu regret, nu se conștientizează că persoana aflată în detenție rămîne a fi un membru al societății noastre, care este așteptat să revină sănătos fizic și psihologic, util pentru comunitate.

Redresarea situației la capitolul tortură și tratament inuman al persoanelor în detenție aflate în urmărire penală, în contextul cerințelor stipulate în Convențiile împotriva torturii, tratamentului inuman și degradant, ar trebuie să fie nu doar problema unui sau altui minister (spre exemplu, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Justiției etc.), ci și a statului, a întregii societăți.

În special, organele abilitate trebuie să-și orienteze activitatea spre conștientizarea unui adevăr - metoda efectivă de combatere a torturii și tratamentului inuman ar constitui aplicarea, cu prioritate, a măsurilor preventive sau de pedeapsă nonprivative de libertate (p.1 al Recomandării nr.(80) 11 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei din 27.06.1980 și art. 39 din Ansamblul de principii), călăuzindu-se de maxima că libertatea este o regulă, iar măsura de reprimare o excepție.

Paralel, la nivel național trebuie să se caute insistent și să se găsească soluții de ameliorare a stării de lucruri din izolatoare (ținând cont și de recomandările Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) pe rezultatele controalelor periodice efectuate), pornindu-se de la axioma, că persoanele aflate în detenție sunt cetățeni ai statului respectiv.

În această ordine de idei, considerăm că pentru realizarea acestui deziderat ar fi binevenită înființarea unei Comisii interdepartamentale, care ar include deputați în Parlamentul Republicii Moldova, reprezentanți ai Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Justiției (inclusiv ai Departamentului instituții penitenciare), Ministerului Finanțelor, Ministerului Sănătății, Ministerului Muncii și Protecției Sociale, Ministerului Educației, Ministerului Apărării, Procuraturii Generale, Avocatul Parlamentar, reprezentanți ai ONG-urilor care activează în domeniu.

Activitatea acestei Comisii trebuie să fie orientată spre analiza problemelor care influențează drepturile deținuților și propunerea măsurilor necesare în aspect legislativ și organizatorico-administrativ, în contextul legislației internaționale de domeniu, inclusiv Ansamblul de principii pentru protejarea tuturor persoanelor supuse unei forme oarecare de detenție sau încarcerare, adoptate la cea de-a 76 sesiune plenară a Adunării generale a ONU din 9 decembrie 1988 (în continuare Ansamblul de principii).

Așadar, credem că, o diminuare a fenomenului torturii și tratamentului inuman sau degradant al deținuților, poate fi obținută pe calea soluționării mai multor probleme, inclusiv:

1. Efectuarea unei inventarieri minuțioase a condițiilor tehnico-sanitare din toate izoloarele de detenție provizorie ale țării, cu elaborarea devizului de cheltuieli pentru crearea

condițiilor necesare, inclusiv instituirea punctului medical, bibliotecii, camerei de întrevederi cu avocatul și cu rudele etc.

2. Elaborarea unui program concret de transmitere a Izolatoarelor de detenție din gestiunea MAI în gestiunea Ministerului Justiției.

3. Examinarea posibilității modificării p.57 al Programului de stat de combatere a criminalității și corupției pentru anii 2003-2005, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1693 din 27.12.2002, care atribuie în responsabilitatea Ministerului Afacerilor Interne și Ministerului Finanțelor construirea în mun. Chișinău a unui izolator de detenție provizorie pentru 150 locuri, substituind Ministerul Afacerilor Interne prin Ministerul Justiției.

4. Necesitatea stipulării în legislație a termenului limită de aflare a persoanei în custodia poliției. Necesitatea stipulării în legislație a măsurilor concrete de influență pentru neîndeplinirea de către organele de urmărire penală a obligației de a aduce la cunoștință motivele reținerii sau arestării, refuzul la asistența unui avocat, refuzul de a permite deținutului să-i informeze pe cei apropiați despre locul aflării sale, refuzul asistenței medicale solicitate etc.(de examinat posibilitatea de a atribui procurorului responsabilitatea pentru asigurarea accesului liber al avocatului la clientul său).

5. Elaborarea unor modificări în legislație, în scopul instituirii unui mecanism efectiv de contestare a deciziilor de sancționare disciplinară aplicată deținuților de către administrația izolatorului de detenție.

6. Stabilirea prin legislație a examenului medical obligatoriu al persoanelor reținute atât la momentul reținerii, cât și la momentul eliberării.

7. Examinarea posibilității operării unor modificări în legislație (Legea cu privire la arestarea preventivă), care să permită instituirea asociațiilor pe baze obștești în raioane și municipii, având în componența sa reprezentanți ai societății civile, organizațiilor neguvernamentale, capabili să monitorizeze situația și să intervină inopinat pe cazuri de tortură sau tratament inuman, precum și/sau de organizat serviciul zilnic în izolatoare al unui avocat, conform unui program aprobat de Barou, care să presteze servicii juridice necesare deținuților, inclusiv celor arestați administrativ.

8. Examinarea posibilității reglementării legislative a dreptului la compensație a prejudiciului material și moral victimei torturii sau tratamentului inuman (art. 14 al Convenției).

9. Operarea modificărilor în Legea privind administrarea publică locală și în Legea privind finanțele publice locale, atribuind organelor administrației publice locale în competență soluționarea unor probleme concrete orientate spre funcționarea normală a izolatoarelor, fiind preconizat și un procent unic de finanțare, inclusiv pentru serviciul zilnic în izolatoare al unui

avocat, conform unui program stabilit, care să presteze servicii juridice necesare atât deținuților celor aflați în urmărire penală, cât și celor sancționați administrativ;

10. Modificarea redacției actuale a art. 93 (Probele) din Codul de Procedură Penală. Redacția în vigoare, în care enumerarea probelor începe cu depozițiile participanților la proces, dar nu, spre exemplu, cu corpurile delictive sau raporturile de expertiză, documentele, constatările tehnico-științifice etc., la părerea noastră, orientează mulți funcționari ai organelor de urmărire penală la aprecierea depozițiilor persoanei puse sub urmărire penală ca având o însemnătate mai mare decât celelalte probe sau cel puțin că este prima printre egalele, determinându-i pe unii să recurgă inclusiv și la acțiuni de tortură pentru a obține, cu orice preț, depozițiile necesare. Cele menționate se confirmă prin cauzele penale frecvent întâlnite azi, când procedura de înfăptuire a urmăririi penale se desfășoară pornindu-se de la suspect spre dovezi, dar nu viceversa;

11. Operarea modificărilor în legea cu privire la poliție, în special revizuirea prevederilor care acordă polițistului dreptul de a intra în orice timp al zilei în locuințe și în alte încăperi ale cetățenilor, concordând-o cu prevederile constituționale cu referire la inviolabilitatea domiciliului.

12. Operarea modificărilor în Codul cu privire la contravențiile administrative, în scopul excluderii arestului administrativ ca sancțiune alternativă la art.art. 174, 174/5, 174/6, 174/7, precum și prevederea participării obligatorii a avocatului numit din oficiu, după caz, la examinarea materialelor de comitere a acestor contravenții.

13. Operarea modificărilor în legea privind sistemul penitenciar, în scopul excluderii împuternicirilor administrației penitenciarelor de a desfășura activități de urmărire penală operativă și de a participa împreună cu organele de poliție la descoperirea infracțiunilor (aceste activități contravin sarcinilor de bază și menirii sistemului penitenciar și, plus la aceasta, creează mediu favorabil pentru cazuri de tratament inuman sau chiar pentru tortură).

14. Organizarea elaborării și adoptării Codului de etică al gardianului, prevăzându-se și un sistem de estimare a activității acestuia, întru la prevenirea abuzurilor și violențelor față de deținuți.

15. Operarea modificărilor în legislație în scop de egalare a colaboratorilor din izolatoarele de detenție provizorie la compartimentul asigurare socială cu colaboratorii sistemului penitenciar. Concomitent, este necesar de acordat o atenție deosebită problemei ridicării permanente a nivelului de pregătire profesională și al calităților morale ale personalului instituțiilor respective.

16. Stabilirea în legislație a coșului minim de consum al unui deținut;

17. Examinarea neîntârziată a posibilității ratificării de către Republica Moldova a I Protocol facultativ la Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, recunoscând astfel competența Comitetului ONU pentru drepturile omului de a examina adresările persoanelor care se pretind victime în urma acțiunilor de încălcare a drepturilor garantate de Pact, inclusiv victimele torturii;

18. Examinarea posibilității ratificării de către Republica Moldova a celui de-al II-lea Protocol facultativ la Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice privind anularea pedepsei cu moartea, aducând în corespundere și redacția art. 24 alin. (3) din Constituție, care prevede posibilitatea aplicării pedepsei cu moartea în anumite cazuri concrete, în condițiile legii (de fapt, legea penală a țării noastre nici nu prevede astfel de măsură de pedeapsă).

19. Examinarea neîntârziată a posibilității ratificării de către Republica Moldova a Protocolului Adițional la Convenția ONU din 10.12.1984 împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, care prevede instituirea mecanismului național de combatere a torturii, cu implicarea reprezentanților societății civile și medicilor independenți.

20. Inițierea procesului de recunoaștere de către Republica Moldova, conform prevederilor art. art. 20, 22 ale Convenției din 1984, a competenței Comitetului împotriva torturii de a examina adresările individuale ale persoanelor care se pretind victime ale acțiunilor de tortură.

Comisia interdepartamentală trebuie să elaboreze un Program de acțiuni în care să fie indicate activități concrete și subiecții responsabili de executare, urmînd să-l prezinte Parlamentului spre examinare și adoptare, în eventualitatea că acest document să servească drept temei juridic pentru organizarea finanțării acțiunilor preconizate, din resursele bugetare ale statului, precum și pentru organizarea unor negocieri orientate spre atragerea donațiilor și granturilor străine.

Anexa nr. 1.

Izolatorul din raionul	Anul construcției	Suprafața aproximativă a celulelor m ² / numărul de locuri limită	Număru l de celule	Cîte persoane se dețin în mediu anual		Dislocarea
				2003	2004	
Anenii Noi	1983	106	11		30	etajul doi
Basarabeasca	1989	119	7	238	272	etajul întâi
Briceni	1993	165 / 55	11	876	529	etajul întâi
Criuleni	1975	92,5 / 37	7	637		etajul întâi
Cahul	1983	180	12		370-380	etajul întâi
Călărași	1974	180	12	40 (media lunară)		subsol
Cantemir	1998	98,1	7	465		subsol
Căușeni	1980	67,1	8	800		subsol
Cimișlia	1982	92	8	300		subsol
Dondușeni		80	7	493	121(I-V)	etajul întâi
Drochia	1975	165	11	865		subsol
Edineț	1980	84	10	622	184 (I-IV)	etajul întâi
Fălești	1976	83,6	9	964		subsol
Florești	1985	105,6	8	735		subsol
Glodeni	1996	98,92	7	890	310	subsol
Hîncești	1981	159,5	11	1267		etajul întâi
Nisporeni	1978	84	6	684	310	subsol
Ocnîța	1977	144	8			etajul întâi
Orhei	1981	174	12	1200		etajul întâi
Rezina		81,4 /40	8	605		subsol
Rîșcani	1963	135	9	400	133	etajul întâi
Sîngerei	1979	142	9	977		subsol
Șoldănești	1986	194,3	12	454		etajul întâi
Soroca	1996	180	12	747	182	subsol
Ștefan Vodă	1968	64	5	758		etajul întâi
Strășeni	1972	210 / 50	14	496	177 (I-IV)	subsol
Taraclia	1985	92,4	7	195		subsol
Telenești	1975	96	7	788	227 (I-IV)	etajul întâi
Ungheni	2003	151,4	5	1000		subsol
Vulcănești	1979	105	7	în zi 7-10		etajul întâi
mun. Chișinău	1990	308	27	4820(zilnic110-140)		etajul întâi
mun. Bălți	1998	120	7	2251	893	subsol
mun. Comrat	1971	110,4	10	2330	1126	subsol
DGCCO	2002	185	9	550 (media pe an)		subsol
CCCEC	2003	837	6	52		subsol

Anexa nr. 2

pînă la 15 zile	pînă la 30 zile	mai mult de 30 zile
-----------------	-----------------	---------------------

Anenii Noi	Hîncești	<i>Călărași</i>	Dondușeni
Basarabeasca	Nisporeni	Cantemir	<i>Ungheni</i>
Briceni	Orhei	Sîngerei	CCCEC
Criuleni	Șoldănești	Comrat	Chișinău
Cahul	Soroca		Căușeni
Cimișlia	Ștefan Vodă		Edineț
Drochia	Telenești		Ocnița
Fălești	Bălți		Rezina
Florești	DGCCO		Șoldănești
Glodeni			Strășeni etc.

Anexa nr.3.

Izolator	Suma totală	Cîte ori pe zi	Izolator	Suma totală	Cîte ori pe zi
Anenii Noi	4, 50	1	Drochia	6, 00	1
Basarabeasca	5, 50	3	Edineț	7, 80	2
Briceni	3, 55		Fălești	2, 45	3
Criuleni	6, 30	3	Florești	7, 50	1
Cahul	4, 50	3	Glodeni		3
Călărași	4, 50	1	Hîncești	4, 50	3
Cantemir	4, 50	1	Nisporeni		2
Căușeni	4, 80		Ocnița	3, 55	3
Cimișlia	6, 20	3	Orhei	4, 55	3
Dondușeni	4, 50	3	Rezina		3
Rîșcani		3	Telenești		2
Sîngerei		3			1
Șoldănești	4, 50	1			3
Soroca	6, 50	3			
Ștefan Vodă	10 - 15	3	Ungheni		3
Strășeni			Vulcănești	7 - 8,20	
Taraclia		1	Chișinău		3
			CCCEC	9, 14	3